

TARTALOM

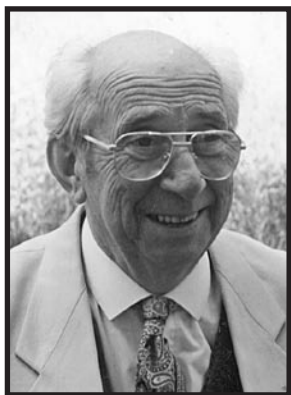
MEGEMLEKEZÉS ■ Brencsán János	54
A SZERKESZTŐSÉG ■ <i>Berényi Mihály, Gaál Csaba,</i> LEVELSLÁDÁJÁBÓL <i>Pestessy József, Szabó Sándor András</i>	56
TANULMÁNYOK	
<i>Grétsy Zsombor</i> ■ Tévé-orvostudomány – avagy az „újkultúrorvosszakmagyarszaknyelv”	58
<i>Ifj. Kaán Miklós–</i> ■ Íz, ízvíz	60
<i>Keszler Borbála</i>	
<i>Pestessy József</i> ■ A töltelékszavakról	63
<i>Pestessy József</i> ■ Megakadásjelenségek konferenciáink előbeszédében ...	65
MORZSÁK	
<i>Berényi Mihály</i> ■ Különfélék	68
<i>Laczkó Krisztina</i> ■ Ortopédia	70
KÉRDEZZ – FELELEK	
<i>Bősze Péter–</i> ■ Az összetett szavak – orvosi és nyelvészszemmel <i>Laczkó Krisztina</i> Közreműködők: Berényi Mihály, Buvári Márta, Grétsy Zsombor, Hagymási Krisztina, Hatvani István, Kardos Tibor, Németh Éva, Varga Zoltán, Viant Katalin, Vincze Judit	72
SZÓCSISZOLÁS	
<i>Grétsy László</i> ■ Nyelvhasználati töprengések	87
KÖNYVISMERTETÉS	
<i>Grétsy Zsombor</i> ■ Egy hasznos kézikönyvről: Wolfgang Exel–Karl Maier: Az én leleteim	90
ÖSSZEFOGLALÓ ■ A Magyar Orvosi Nyelv első hat évében TARTALOMJEGYZÉK megjelent írások a szerzők szerint	91

Megemlékezés Brencsán János

A magyar orvosi nyelvet és társadalmat pótolhatatlan veszteség érte: Brencsán János – a Magyar Orvosi Nyelv főszerkesztő-helyettese – életének 83. évében, hosszas betegség után, 2006. szeptember 15-én elhagyott bennünket. Gyászjelentésén így búcsúzik:

*[...] Ha emlegettek, nyomban ott leszek,
de fáj, ha látom omló könnyeteket.
Nevem kimondva mosolyogjatok,
s a fényem áldás lesz majd rajtatok.*

Dr. Brencsán János Budapesten született 1923. február 17-én. Tanulmányait a Budapesti Evangélikus Gimnáziumban kezdte, 1941-ben érettségizett. 1946-ban doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán. 1942-től 1944-ig a Miniszterelnökség sajtóosztályán dolgozott. A németek bevonulásakor állását azonnali hatállyal felmondta; katonának nem

vonult be. 1945-től ismét a Miniszterelnökségen kapott munkát, majd 1948-tól a Magyar Közlöny szerkesztője lett. 1952-től az Egészségügyi Könyvkiadó szerkesztője, majd 1957-től – ekkor már Medicina Könyvkiadó – csoportvezető szerkesztője, 1962-től főszerkesztője volt. 1983-ban nyugdíjba vonult, és nyugdíjasként a Medicina külföldi kapcsolatokkal foglalkozó főszerkesztőjeként dolgozott. 1989-ben a Johannita Lovagrend jogi lovagja lett, s az ugyanabban az évben megalakult Magyar Johanniták Segítő Szolgálatának ügyvezető elnöke. Alelnöke volt az Orvostörténelmi Társaság Orvosi Szaknyelvi és Helyesírási Bizottságának.

Részt vett a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése Oktatási Bizottságának munkájában, s előadó tanárként közreműködött a Kiadói alapismeretek című tanfolyamon. 1973-tól népi ülnök volt a Fővárosi Munkaügyi Bíróságon. Politikai szerepet nem vállalt, egyik párthoz sem tartozott. Három gyermeke és 11 unokája van.

Brencsán János feleségével és három gyermekével. A család szeretete mindenk felett

Az Egészségügyi Tudományos Tanács (ETT) javaslatára 1960-ban megbízást kapott az Akadémiai Kiadótól egy orvosi szótár megírására. Az Orvosi szótár első kiadása 1963-ban jelent meg. Az ETT és az MTA illetékes bizottságainak javaslatára 1978-ban újabb megbízást kapott az előbbinél jóval bővebb és az orvosi helyesírási tanácsadó szerepét is betöltő szótár összeállítására. Az Új orvosi szótár 1983-ban jelent meg az Akadémiai Kiadónál, legutóbb pedig 2006-ban a Medicina gondozásában.

Szerzője Törekly Ferenc grafikus művésszel együtt a Szex-lex ismeretterjesztő kiadványnak (1984). 1987-ben adta ki a Medicina Kiadó az Aszódi Imrével közösen írt a Házaselet abcje című ismeretterjesztő könyv immár 5. kiadását (1. kiadás: 1974). Ez a munka Bulgáriában is megjelent. Tagja volt az eddig öt kiadásban megjelent Egészségügyi ABC című népszerű orvosi lexikon szerkesztőbizottságának. 1990-ben látott napvilágot Új egészségügyi ABC címen a mű 6. kiadása. Ebben társszerzője az Idegen kifejezések magyarázata című fejezetnek. A Schwarzmann Pál szerkesztésében négy kiadásban megjelent Ápolástan című egészségügyi szakiskolai tankönyvnek is munkatársa volt. Továbbá lektora Donáth Tibor Anatómiai nevek című egyetemi tankönyvének (3. kiadás: 1986-ban) és Nagy József: Orvosi latin című egészségügyi szakiskolai és szakközépiskolai tankönyvének (2. kiadás: 1985).

FORDÍTÁSAI

- F. Schmidt: A rák (1964)
 W. Körner: Az életmentés ABC-je sürgős esetek orvosi ellátása (1966)
 A. C. Andry-S. Schepp: Hogyan születik a kisbaba? (1971)
 Edith Kent: Asszony lesz a lányból (1971)
 E. Bender: Helga (1972)
 T. Rozsnyatowszki: A férfi negyvenen felül (1978)
 F. Kahn: A szerelem iskolája (1. kiadás: 1968, 3. kiadás: 1984)
 K. Seelmann: Gólya hozza? (1. kiadás: 1979, 8. kiadás: 1986)
 F. Wagner: Akupressúra otthon (1. kiadás: 1988, 2. kiadás 1990)
 F. Wagner: Reflexzóna-masszázs mindenkinek (1. kiadás 1989, 2. kiadás 1990)
 E. Philipp: Biztonságos szex (1989)
 L. Sillner: Fokhagyma a gyógyító csoda (1990)

KITÜNTETÉSEI

- Vállalati Kiváló Dolgozó (kétszer)
 Az Egészségügy Kiváló Dolgozója
 Kiváló Munkáért (az egészségügyi minisztertől, kétszer)
 A Szocialista Kultúráért érdemérem
 A Munka Érdemrend ezüst fokozata

A szerk.

KEDVES JÁNOS!

A temetéseden elmondott gondolataimat szeretném a Magyar Orvosi Nyelv olvasóival is megosztani. A gyászjelentéseden azt üzented nekünk, hogy nem érted miért ejtünk könnyet, hiszen Te fényzőnben élsz. Érttem, mire gondolsz – mint oly sokszor az elmúlt 30 évben –, s ezért, most síródnál állva nem könnyes szemmel búcsúzom, inkább a szokásos módon köszöntelek: szervusz, János. Felrémlik első találkozásunk: én fiatal orvosként első könyvem megírásával bajlódtam, s megkerestelek, kértem a segítséged. Kérdeztelek a könyvkiadásról, szerkesztésről, írásmódról, meg ki tudja még, miről. Előttem van kedves, de mindig huncut, elnéző mosolyod. Gyermeteg dolgokat kérdezhettem, s mosolyod elárulta, mit gondolsz: ennek a fiúnak van még mit tanulnia. Ennek ellenére minden kérdésemre úgy válaszoltál, mintha az a világ legfontosabb dolga volna. Így váltunk el, s maradtunk életünk hátralévő részére barátok. Fogalmam sem volt,

hogy egyszer harcostársad leszek, s együtt küzdünk majd a magyar orvosi nyelvért.

Emlékeimben az egyik Medicina-bál körvonalazódik, ahol zongorához ültél, és játszottál nekünk, no meg önfeledten táncoltál, bohóckodtál, akár táncos-komikus is lehettél volna. A mulattatás, a játék a humor személyiség lényege volt. Még szavaltál is verseidből, ezek is mind-mind játékosak voltak, játszottál a szavakkal is. Írtál színdarabokat a Medicina-bálokra, játszottál is benne főszerepeket. Rajzoltál, festettél, majd a tudomány felé fordulva könyveket írtál, szerkesztettél, fordítottál, s folyóiratok szerkesztésében is jeleskedtél. János, Te tudós és művész voltál egy személyben, korunk egyik „reneszánsz” embere. Írói vénád kiapadhatatlan volt, s szerencsére írói génjeiddel nem is fukarkodtál: gyermekeid, unokáid haladnak nyomdokaidon.

Ámbár jogász lettél, és diplomátanának készültél, rendkívül vonzódtál az orvosi szakmához és az orvosokhoz is. Bizalmod irántuk rendíthetetlen volt, vissza-visszatérő súlyos betegségek gyógyulásának titka. A különleges ragaszkodás talán mindig tudatalatti volt, és ez óhatatlanul így vagy úgy megnyilvánult: 80. születésnapodra arcképalbumot kértél és kaptál azokról az orvosokról, akik életedet visszaadták. Rokonszenved az orvosi szakmával, nyelvvel sem volt mindennapi; rebesgetik, hogy az orvosi egyetemet is el akartad végezni.

Én is, mint sokan mások, az orvosi szótárakon nőttem fel. Orvosnemzedékeket tanítottál és tanítasz ma is. Alkottál egy szótárt, hangyaszorgalommal bővítetted, csiszoltad mindnyájunk okulására. Ebből a szótárból tanultuk a latin és más idegen orvosi szavakat, kifejezéseket, no meg, hogy miként írjuk őket. Több mint 40 éve vesszük kezünkbe a Brencsán-szótárt, nem a Brencsán-féle

Orvosi szótárt, hanem a Brencsán-szótárt. Ez a könyv már az életedben fogalommá vált, a fogalom pedig nem vész el: maradandót alkottál, amit orvosnemzedékeknek adtál és adsz tovább. Te mindig velünk vagy. Köszönet érte, köszönet az egész magyar orvostársadalom nevében.

Bősze Péter

„[...] Micsoda szomorú, elvettett és gyalázatos sors lenne az egész nemzetnek nyelv nélkül a több anyanyelvű népek, házak közt bújdokolni, és szemtelenkedni, hol szünten azt kérdeznék tőle, *hát te mi vagy, honnan jöttél, ki vagy?* Azonban, amely nemzettől elköldölné nyelvét, az iránt mindig úgy tetszene, mintha inasa vagy szolgálja volna.”

Bessenyei György, *Magyarság, 1778*

Berényi Mihály

VÁLASZ VARGA CSABA LEVELÉRE GLÜKÓZ-GLUCOSE
ÜGYBEN (MAGYAR ORVOSI NYELV 5/2, 7)

A *glucose-glukóz-glükóz* írásmódban tapasztalt anarchiával foglalkozó írásomat – örömmre – válasza méltatta Varga Csaba. Hozzászólásának tartalmával – eltekintve a finoman gunyoros, kioktató stílusától – egyetértek, amennyiben a görög gyökerekig megyünk vissza. Egyetemi éveimben engem latin és angol alapokra „helyeztek”, Bruckner professzor kitűnő könyvében (1954) *glucose* van (az angol beszédben ez *glükosz*). A most érvényes szénhidrát-kémiai nevezéktanban *glükóz*. Vitának nincs helye. *Glükózt* kell(ene) írni. Én jó szándékúan mégis tollat ragadtam, naponta látva az orvosi szakirodalomban a káoszt a fenti cukor nevei és származékai terén, legfőképpen a *glükózzal* kapcsolatos diagnózisokban. Az ilyen hibás angol mondatok (és szolgálai magyar fordításai) is hozzájárulnak a zűrzavarhoz: *Glycosuria is the presence of glucose in the urine; Glycose is a variant of glucose.*

Varga kolléga megállapítása („ha *glu-*, akkor *glü-*, ha *gly-*, akkor *gli-*; egyszerű, mint Colombus stb. tojása”) hagyott bennem kételyeket, elsősorban a tudatlanságom miatt. Az gyenge magyarázat volt részéről, hogy „...egyetlen kivétel van, az *u* egyszerűen *ü*-re változik”. Ha a régi görögök iránti tiszteletből *glü*-vel kezdődik a cukor kémiai neve, miért nem *-kosz* a vége? Hogyan és miért úgy kell magyarul írni a *gulose* és *fucose* nevét? És mi van a tudtommal görög–latin eredetű *glutamine*-nal és *glutennel*? A *glikogénben* *glükózlánc* van? A mai orvosi diagnózisokba (még) nem tudott befurakodni a magyaros vagy fonetikus írásmód. Mit tegyek, ha lektorként például a *glucosuria* kerül elélem? Én még nem láttam olyan zárójelentést, amely a Dg.: *glükózúria* kórismét tartalmazta volna. Másik, ide illő példamondat: *Ha fokozott a cisztinürítés, cystinuria a diagnózis.*

Gaál Csaba

A BIOMEDICAL TERMINUS
MAGYARÍTÁSA

Az utóbbi időben témafeldolgozás közben az angol *biomedical journals*, *biomedical scientists* kifejezésekben lévő első tag különböző formájú magyarításával találkoztam. Ezek közül sorolok fel itt néhányat: *biomedicinális*, *orvosbiológiai*, *biológiai és orvostudomány*, *orvos- és élettudomány*, *élettudomány*.

Úgy tűnik, hogy az *élettudomány* a legelterjedtebb mindezek közül. Józan eszem azt diktálja, hogy a *biológiai és orvostudományi* forma a leghelyesebb megjelölés, bár a *biomedicinális* sem rossz. Magam részéről az élettudományokhoz sorolnám (az orvostudományi vonatkozású szakoktól eltekintve) többek között az ökológiát, etológiát, lélektant, az állatorvostu-

dományt, tápláléktudományt stb. Vagyis ez a fogalom messze túlmegy az eredetileg ide tartozónak vélt biológia és orvostudomány értelmezésén.

Egyébként, ami az *élettudomány* befurakodását illeti, ez a kifejezés elgondolkodtat: a különféle hazai szakterületek sok kifejezést szolgálisan átvesznek az angolból, s most, amikor itt a tükrörfordítás lenne talán a legmegfelelőbb, a többség – úgy tűnik – elveti. Megvitatásra ajánlom a kifejezést, kíváncsi vagyok mások véleményére.

Pestessy József

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

Manapság már az égi posta is megbízhatatlan, így sajnos csak késve jutott el hozzám kedvenc folyóiratom, a *Magyar Orvosi Nyelv*. Élvezettel, némi pipafüsttel olvastam harmadik évfolyamának második számát, amelyben érdekes dolgozatra bukkantam: *A menyülestől a ficamig* címűre. Alapjában tetszett a munka, de az irodalmat áttekintve, hiába kerestem Pestessy József kései honfitársam felsorolásában *saját neve*-met, nem leltem. Mit mondjak? Kissé megsértődtem. Engem, a nagy palócot kihagyni? Holott 1893-ban én már részletesen írtam a kórképről *Az eladó birtok* című elbeszélésemben.

Nos, hogy a kései szerző szégyenüljön meg kicsinyég, idézek számára és a kiváló magyar folyóirat olvasói számára egy ki-ragadott részletet a magam munkájából. Íme:

„Lassan telt el a délelőtt, a verseny utolsó napja. Ott se történt semmi különös, csak éppen hogy az öreg Brunszvik alatt megbokrosodott a ló, levetette s a lába megmenyült, kificamodott a bokánál, melyet nyomban ott a helyszínen ápolás alá vett Nyírkó János, az uradalmi doktor, kifógván a türelmetlen gróf Brunszvikon, aki mennyre-földre esküdözött, hogy keresztüllövi, ha hozzányúl.

No, hát nem nyúlok hozzá, nem bántom, csak éppen látni akarom – esküdözött a doktor.

Az ezredes káromkodott s hasonlóképpen esküdözött, hogy az ő lábán semmi látnivaló nincs, éppen csak olyan láb az, mint a többi ezredesnek a lába, ha el van menyülve. De a tisztek könnyörögtek neki, persvadeálták, mire az öreg alkudozni kezdett, hogy nem lenne-e az is elég, ha az egészséges lábát mutatná meg a doktornak, mert arról könnyebb lehúzni a csizmát.

Nagynehezen engedett, s a doktor csakugyan nem nyúlt hozzá, hanem az ezredes nagy bámulatára a lábhoz hajolva fújni kezdte s a lehetetével melengetni, miközben ezeket mormogta lassan, a szótagokat ropogatván:

»Menyülés, menj helyre, Űristen, vidd helyre!«

Az ezredes nagyra meresztette a szemét, hogy mi lelte a különben komoly Domine Nyírkót. Annyira mulattatta a doktor furcsasága, hogy rajta felejtette az eszét. Az pedig rávasszul csak újra elkezdte dúdolni:

»Menyülés, menj helyre, Űristen, vidd helyre!«

S ekkor hirtelen belekapva, egy merész rántással, egyszerre elkiáltotta magát:

»A mennydörgős ménkő hozott ilyen rossz helyre.«

Az ezredes felordított, de már későn volt, rá volt szedve, mert akkor újra a régi jó helyén volt a lába.

Ez volt tehát az én esetleírásom. Most pedig kérem a mélyen tisztelt Főszerkesztő urat, feddje meg azt a golyó mai szerzőt, hogy pontosabban kutakodjék az irodalmi adatok után.

Maradok továbbra is hű (égi) olvasója,

Mikszáth Kálmán

Anno Domini MMV, Mensis November megboldogult lélek

Szabó Sándor András

Okleveles élelmiszer-ipari mérnök, az Európai Közösség pályázatainak tanácsadója vagyok, és természetesen magyar ember is, aki Isten adományát, a magyar nyelvet egyenesen csodának tartja. Találkoztam kiadványukkal, amely lenyűgözött. Hogy juthatnék hozzá? Régebbi számoknak is nagyon örülnék. Munkám során, a pályázatírás műfajában is igyekszem az elterjedt bikkfanyelvet kiküszöbölve dolgozni. Ehhez nagy segítséget nyújtana, ha rendszeresen olvashatnám kiadványukat.

Fáradozásukat előre is köszönöm szépen. Áldozatos munkájukhoz erőt, kitartást, egészséget és sok sikert kívánok.

GENYŐTE (Asphodelus albus)*

I.

„Már csak egy név, ez van hátra,
ezt kiosztjuk, s minden kész
– szolt az angyal jó Urunknak –,
véget ér a teremtés.”

Hinnétek, hogy vadvirágnak
adták ezt a csúf nevet?
Vissza is ment tiltakozni
egy egész virágmenet.

Főnökük, a főgenyőte,
megszemlélte, mind eljött-e,
s elindultak fel az égbe,
fel a Teremtő elébe.

Mikor felértek a mennybe,
csak a főgenyőte ment be.
Bent a genyőtéek nevében
illendően szolt, eképpen.

„Jó Urunk! Ha visszavonnád
ezt a ronda, rút nevet!
Lent a Földön minden virág
már csak mirajtunk nevet.

Névváltoztatási okmányt,
azt szeretnének kapni most.
Új nevet talál ki nekünk:
szépen hangzót és csinos!”

Főgenyőte azon nyomban
meg is írta kérelmüket,
s hitte, hogy a hivatal ott
– hogy is mondjam? – sosem süket.

S reménykedve elvonultak.
Azóta is egyre várnak.
Ilyen ügyet elintézni
végtére is kevés pár nap.

Utóirat

Mégiscsak megjött az okmány!
Égi postás jött vele.
„Nevük királyné gyertyája.”
– Áldassék az Úr neve!

II.

Ilyen hírnek minek a szárny?
Magától is elrepül,
könnyen eljut mindenhová,
ahol várja azt a fül.

Új fogalmak is születtek:
pletykálkodás, szóbeszéd,
ezek az egész új Földön
szórták a hírt szerteszét.

Így tudta meg minden növény
genyőtéék új nevét,
s azt is: ki a neve miatt
szól, nem Isten ellen vét.

Csúnya nevű virág sok volt,
csoportokba álltak össze,
s egymás nevére azt mondták:
„Fujj, de ronda! Velünk jössz-e?”

„Gyerünk, mi is fel az égbe!”
„Visszaadom ezt a nevet!”
„Végtére is úgy tudjuk, hogy
Teremtőnk mindenkit szeret!”

Egyik ilyen virág volt a
macsakfarkú veronika.
„Én is változtatni fogok,
noha az én nevem ritka.”

„Ilyen névvel én nem nyílok!”
– morogta a méreggyilok.
„Nevemben rút minden betű:
én vagyok a koldústetű!”

„Rám nézve ez a név sértő!”
– duzzogott a borzas vértő.
„Én a nevem másra hagyom!”
– kiáltott a poloskagyom.

Sikkantyófű meg vicsorgó,
a két vezéregyéniség,
nyomban mérícskélgni kezdte,
milyen messze is van az ég.

Végül a nagy lázongásból
– sajnálom, de – nem lett semmi.
Szegénykéek azt már nem tudták,
hogyan kell a mennybe menni.

Utóirat

Azt pletykálják, hogy e nevek
eredete nem is égi;
virágaink furcsa nevét
„bölcs” emberek ötölték ki.

Berényi Mihály

* Gondolatok nyelvújítóknak, és utalás
W. Nagy Ágota Gyönyörű gyógyítók
című dolgozatára (Magyar Orvosi
Nyelv, 2004, 2, 28)

Grétsy Zsombor

Tévé-orvostudomány – avagy az „újkultúrorvosszakmagyarszaknyelv”

„Anyanyelvünk oszlopai a szaknyelvek” – ez a szép, Balázs Géza nyelvész által megfogalmazott gondolat mostanság egyre rosszabb szájjal jut az eszembe. A szaknyelveknek valóban „oszlopoknak” kellene lenniük, de ha gátlástalanul és kritikátlanul eltorzítják ezeket az „oszlopokat”, akkor sejthető, hogy mi is lesz a dolog vége. A szaklapokkal, hirdetőanyagokkal, tankönyvekkel vagy épp az OGYI-féle szövegtorzsüleményekkel (no, ez a „mű” aztán egy ország szégyene!) most nem foglalkozom, csak néhány, az utóbbi időben mérgelődve, értetlenkedve vagy épp zavartan nevetgélve lejegyzetelt s most ismét a kezembe került, a tévéből szedett gyűjteményemből mutatnék be pár példát.

Hangsúlyoznom kell: a következő nyelvi lelemények nem a mindenféle bugyuta filmek vagy szerényen debil sorozatcskák nyelvi anyagából, hanem kifejezetten a „tudományosabb” csatornák dokumentumfilmjeiből, illetve egyéb csatornák ismeretterjesztő műsoraiból, adott esetben közszolgálati értékű híradóiból származnak. Kezdjük kis portyázásunk.

A tévéből tudtam meg például, hogy a kolerát a „kolera-vírus” okozza, a maláriát meg a „maláriavírus” terjeszti (eddig úgy véltem, ez utóbbi betegség terjesztésben valami ízeltlábú a „hunyo”, a „maláriavírus” meg nem is vírus, hanem egy egysejtű állat), és hogy a „fekete himlő baktériuma” milyen veszélyes (még akkor is, ha az viszont valóban vírus, csak hogy egyértelműen nem a fekete himlőről volt szó, hanem a feketehalálról, amelyet speciel tényleg baktérium okoz). Persze arról is kaptam tájékoztatást már, hogy a lábgombásodást miféle gonosz baktériumok okozzák: ugye itt vannak mindjárt a Candidák. Hát van itt egy kis nyelvi-műveltségi zavar.

De ha már a gombákról volt szó, rövest az is eszembe jut, ahogy egy táplálkozási szakértő ecsetelte (legalábbis a szinkron szerint), hogy étkezési szempontból „a gombák a legegészségesebb növények”. Kedvelvén a gombapaprikást, igen örült a szívem, de azért már egy felsős is megtanulja, hogy a gombák borzasztóan nem növények. Az viszont nagyon zavaró hír volt számomra, hogy valamiféle gondok vannak az „aflatoxin gomba” miatt, mert azért egy híradóbéli inzertet készíteni merő, fizetésért dolgozó ember általános műveltségbe beleférfelhetne, hogy ha egy szó – *toxinra*

végződik, az nem annyira élőlény, hanem valami méreg. Az „alkotó” bizonyára kultúratoxin-mártással szereti enni az „aflatoxin gombát”.

Olykor „médiasztárjaink” kiejtésével is gond van. Szeretem, ha hanyag angolos beütéssel az „entrex” a téma, ha a Giardia „dzsiardia”-ként neveztetik meg, s ha egy ismeretterjesztő filmen belül egy valóban nagyon fontos hatóanyag három néven is fut: „atropin”, „akropin”, „apropin” – tessék elhinni, a hallással sincs probléma, csak a szinkronrendező tájékozottságával (ez esetben ez még teljességgel bocsánatos) s a szöveg-előkészítő szinkron dramaturg szakmai igényességével. Hogy tudniillik nincsen neki.

Büszke lehet az a gyógyszerész is, amelyik szerint „az algo szó azt jelenti: fájdalom”. Ha kinyitna az elkövető menedzserzenesi egy megfelelő szótárt – ha már orvos kollégái nem szólnak neki „érzékből”, hogy itt valami nincs rendben –, meglepődve tapasztalna, hogy *algo* szó nincs is, hanem csak *algosz*, s az *algo*- (amely persze azért szintén benne lesz a szótárban) csupán görögös ún. elvonásos előtag s nem szó. No, természetesen nem kell mindenkinek nyelvésznek lenni s efféle szakkifejezéseket ismerni, de azért a legnagyobb nevű, tekintélyű cégek adhatnának az efféle „apróságokra” is: erre tán csak futná anyagi lehetőségeikből.

Tovább nem magyarázatom részletesen bosszúságaim okait, csak vázaltszerűen példálódzgatok kedvesebb „újkultúrma-gyarorvosi szaknyelvünkéből”, amellyel – ismétlem: a nívós! – szakmédiá és köztájékoztatás „csiszolat” minket, nyelvünket s a természettudományok iránt manapság különösen fogékony és érdeklődő társadalmunkat.

Például kifejezetten félnék egy „toxikus vizsgálat” alanya lenni, inkább egy toxikológiai vállalnék be. A „Conan-szindróma” – bár magam még nem hallottam róla – biztos súlyos dolog, de ha már az adott műsor a *Conn-szindrómáról* szól, akkor érdemes azt úgy is nevezni.

Szinte szadiszztikus gondolatok támadtak a fejemben a „kompresszoros törés”-ről hallván; valamelyest lecsillapodtam, amikor rájöttem, hogy a *kompressziós törésről* van szó, bár tudom, az is rettenetesen fáj.

Azon már nem is csodálkozom, amikor gyermekek számára magyaráznak tévés tudorok a „DNA”-ról – hiszen az a DNS szó, azzal a hunniai archaikusságú *savat* rövidítő S-sel már úgyis unalmas volt. A kedves bemondónő feje fölé meg írjuk csak, hogy „HIV Virus” (sic!): szövegszínesítő redundancia, zavaros egybeírás-különírás-kötőjelezés, a „Virus” pedig nyilván a dolog keresztneve, azért nagy V, de hogy angolos műveltségét is bizonyíthassa a stáb, legyen a *virus* rövid *i*-vel írva.

Aztán hallottam az „emlékező idegek”-ről is, csak úgy, említés szinten. Azóta is izgat, vajon miről lehetett szó. Kérem hozzáértő olvasóinkat: világosítsanak föl az ügyben – attól tartok az ideggyógyászatból valamiről teljesen lemaradtam. De a „térdkorong” törésének titkát „megfejtettem”. A „térdkorong” a *patella* (esetleg magyarul *térdkalács*) „új kultúr magyar” orvosi neve. Tessék megjegyezni.

Nem folytatom, csupán egy utolsó (úgy két évvel ezelőtt „levadászott”) kifejezést elevenítek föl – még most is beleremeg

a hátam, mert gyenge idegzetű lévén irtózom a horortól: emlékszem, azonnal a távkapcsolóhoz ugrottam csatornaváltás végett. Rettenetem, szerintem, érthető. A „láncfűrész lobotomia” volt a téma. (Ismeretterjesztő műsor, az agy évtizede után.) Azóta is kutatom a hihetetlen kifejezés megszületésének titkát. A *láncfűrész* angolul *chain-saw*. Egyelőre eddig jutottam.

S mindezt miért is írtam le? Egyszerűen mert fontos, rendkívül fontos, hogy legalább a legnézettebb, legnagyobb hatású médiában, a televízióban legyen az ismeretterjesztés valóban ismeretterjesztés és ne tömegbutítás; fontos, hogy legyen igényesség, s a területen dolgozók fejében legyen némi általános műveltség.

Nem apró hibácskáról van szó csupán: itt egy társadalom, egy ország, egy nyelv képét (és esetleg jövőjét) látjuk egy bizarr tükörben.

Tenni kéne valamit az illetékeseknek. Vagy csak álmodozom?

„Igen, nekünk a nyelvünk nagyobb kincsünk, mint a földünk, mert régiebb, s akkor is él, amikor a föld már nem a miénk. Nagyobb, mint a történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a nyelv nem fér el a történelemben. Ezt az élő, zengő testet, ezt az óriási és közös műalkotást, kibeszélhetetlen szépségű lélekparkot, maga az Alkotó teremtette, sok ezer év finomította, fejlesztette, ápolta. Dolgozott rajta az idő, az évszakok járása, a természeti és történelmi erők. Lángelmék alkotásaikkal gazdagították, felfedezők kincseiket ide rejtették el, győzelmeikkel ezt szentelték meg. Igazán közös kincsünk, egyetlen nemzeti vagyon, amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a hercegnek, vagy mint a grófnak. És csak annak nincs belőle semmi sem, aki maga dobta el magától. Titkos jegy, amelyből minden bábeli zűrzavarban egymásra ismerünk. Címer, amelyet büszkén hordozunk az emberi szellem mérköző porondján. Leghűbb képünk, mert nem nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk. Bástyánk, lélekgypűnk, védelmi rendszerünk, hódító hadseregünk, szent kapunk, amely kizár és befogad, menedéket nyújt, és otthonunkat jelzi. Nincs nemzeti vallásunk. Művészetünk, tudományunk és jogrendünk éppúgy Európáé, mint a mienk. Egyedül a nyelvünk, ami külön sajátunk és senki másé. Ezt beszélni és mívelni az igazi *ars hungarica*.”

Ravasz László (ref. püspök)

Íz, ízvíz

A XVI–XVII. századi orvosi könyvekben, orvosságos könyvekben és füveskönyvekben gyakran előfordul az *íz* és az *ízvíz* betegségnévként, illetve tünetnévként.

Milyen betegségekre utalnak ezek a nevek?

A magyar nyelv történeti etimológiai szótára (TESz.) és az Etimologisches Wörterbuch des Ungarischen a magyarban három finnugor eredetű, de más-más hangalakú és jelentésű szóból levezethető *íz* szót sorol fel.

Az 1. (a továbbiakban: *íz*¹) jelentései: a) 'a nyelvben, mint az ízlelés szervében keltett érzet, Geschmack; valaminek ezt keltő hatása, tulajdonsága' (pl. a *bor íze*), b) 'valaminek kellemes volta, az, ami a dolgot élvezetessé teszi (pl. a *csók íze*), c) 'gyümölcsíz, lekvár', d) 'szag'. A 2. (a továbbiakban: *íz*²) jelentései: a) 'tag, ízület, a végtagok részei' (pl. *az ujj ízei*); 'az ízeltlábúak lábának egy-egy csuklósan mozgatható része', b) a régiségben: 'nemzedék, rokonsági fok' (*harmad ízig*), c) *ízben* (névutószó) 'esetben' (pl. *harmad ízben*), d) 'rész, cikkely' (pl. *ízekre szed*), e) 'hüvelyk, mint mértékegység'. A harmadik *íz* szó (a továbbiakban *íz*³) már csak nyelvjárásokban él. Ott és a régiségben a jelentése: a) 'a szájüreg betegsége, fene, rák'; a gyerekeknél 'szájpenész', b) szitokszó (a *fenéhez* hasonlóan), például: *Az íz egye meg!*; *Ette volna meg az íz!*

Az orvosi nyelv szempontjából a 'tag, ízület' jelentésű *íz*², 'a szájüreg betegsége, fene, rák' jelentésű *íz*³, valamint a szitokszó érdekes.

Példák az *íz*² szó régi 'ízület' jelentésére: XVI. századi orvosi könyv (1577 I. 286a): *Az ízekről. Az Izekben valo faydalom kyth az Magyarok közvennek Neveznek egy Newel, közbe vetessel es vrozwa lassan lassan zokot ballagny, Merth nemelnek az Nagy laba vyan valo yzben yndul eleozör, Nemelnek az Sarka vegen, Nemelnek az Talpa vapayan [= vápáján 'mélyedésében']. Kezdetyk azert az közveny előzör az labon, az vthan lassan az Terdben kezd fayny [...]; Pápai Páriz (1747: 253): *A' Köszvényről és Sciatricáról, melyet Farsábanak, forgó és kereszttsont fájdalmanak-is hinak. E' nyavalyának fészke, kiváltképen, az ízeknek közi, azok közzé vervén-bé magát a' vérből kiszakatt sós, nyálas, évő, rágó materia; mely az ízek mellett a' hárttyákat, és a' tsontokat öszve kötő szöszös haj nevelöket (ligamenta,) és inas húsokat (tendines,) keserves fájdalommal feszíti.**

Példák az *íz*³ 'a szájüreg betegsége, rák' szóra. Török 1919 e.: *Izreöl ualo. Az fekete gioparnak az uiragiat aszallia megh, annak utanna teörle megh, mezzel, tesztual keuerie egiben, azzal törüllie regel es estue fogat* (Hoffmann 1989: 109); Török 1919 e.: *Izről ualo. A feier malua giökeret borban feözni, es azzal giakorta szaiat mosni* (Hoffmann 1989: 132); Török 1919 e.: *Izreöl, fenereöl* [régén a *fene* is jelentett rákot, súlyos, gennyes, fekélyes bőrbetegséget, üszkösödést, bőrrákot; vö. TESz., Lóránd 1979: 165], *fekete ir. Mez, timso, szerezceön dio, giömber, szeökfü, grispan es dictamusnak az giökere, egeöt kenier heat meg keöl teörni es szitalni, az utan az teöb szeörssamokis egiarant legienek, de grispan keuseben io leszeön* (Hoffmann 1989: 96); Török 1919 e.: *Fekete ir, izreöl es fenereöl* (Hoffmann 1989: 146) stb.

Az orvosi könyvekben és a receptekben gyakran esik szó arról, hogy az *íz eszi a száját vagy a fogat*, például: Orvosi könyv 1577 I. 88a: *Fog husanak rothadasarol az az Iz etelről* [mint látható az *íz ételle* ugyanazt jelentette, mint a *száj megrothadása vagy megveszése*]; *Medicinae variae* 1603 k.: *Szaiat kinek iz eszi* (Hoffmann 1989: 31); Újhelyi 1677: *Az kinek iz eszi az száját* (Hoffmann 1989: 321); Becskereki Váradi Szabó 1698–1703: *Az kinek iz eszi az száját* belől (Hoffmann 1989: 419); *Medicinae variae* 1603 k.: *Kinek iz eszi az fogat* (Hoffmann 1989: 25); *Medicinae variae* 1603 k.: *Fogh iz etelről* (Hoffmann 1989: 36); Török 1919 e.: *Kinek iz eszi fogatt. Farkas sebrölis io* [a *farkas seb* is jelenthetett régén súlyos fekélyt, esetleg rákot, főként bőrrákot] (Hoffmann 1989: 149); Újhelyi 1677: *Az kinek az iz eszi az fogat* (Hoffmann 1989: 313); Becskereki Váradi Szabó 1698–1703: *ha az iz eszi az fogadat* (Hoffmann 1989: 384); Megpróbált dolgok 1607–1758: *Az kinek az fogat iz eszi* (Hoffmann 1989: 498) stb.

Az utóbbi példák alapján joggal lehetne arra gondolni, hogy az *íz* ilyen esetekben talán fogférget jelenthet, hiszen az ókortól szinte napjainkig (legalábbis a néphitben) élt a „fogféreglelélet”, azaz az az elképzelés, hogy a fogat a benne levő féreg teszi tönkre, s az okozza a fájdalmat. Az adatok és a gyógy módok azonban nem arra utalnak, hogy az *íz* azonosítható lenne a fogféreggel. Az *íz* megfelelői a rokon nyelvekben sem férget, hanem árnyékot, árnyékleket, rontó szellemet jelentettek. Ebből a jelentésből fejlődhetett az 'ijesztő szellem', majd a 'betegséget okozó szellem', végül a 'betegség' jelentés. Kétségtelen tehát, hogy ez a betegségnév összefüggött a

finnugor népek hitvilágával, ahol a betegséget az árnylélek, a rontó szellem hatásának tulajdonították. Az *eszi* az *íz* olyasfajta képes jelentés, mint amilyen az *eszi a fene, rája valami* 'bántja valami', *kaparja valami a torkát* stb. kifejezésekben is előfordul.

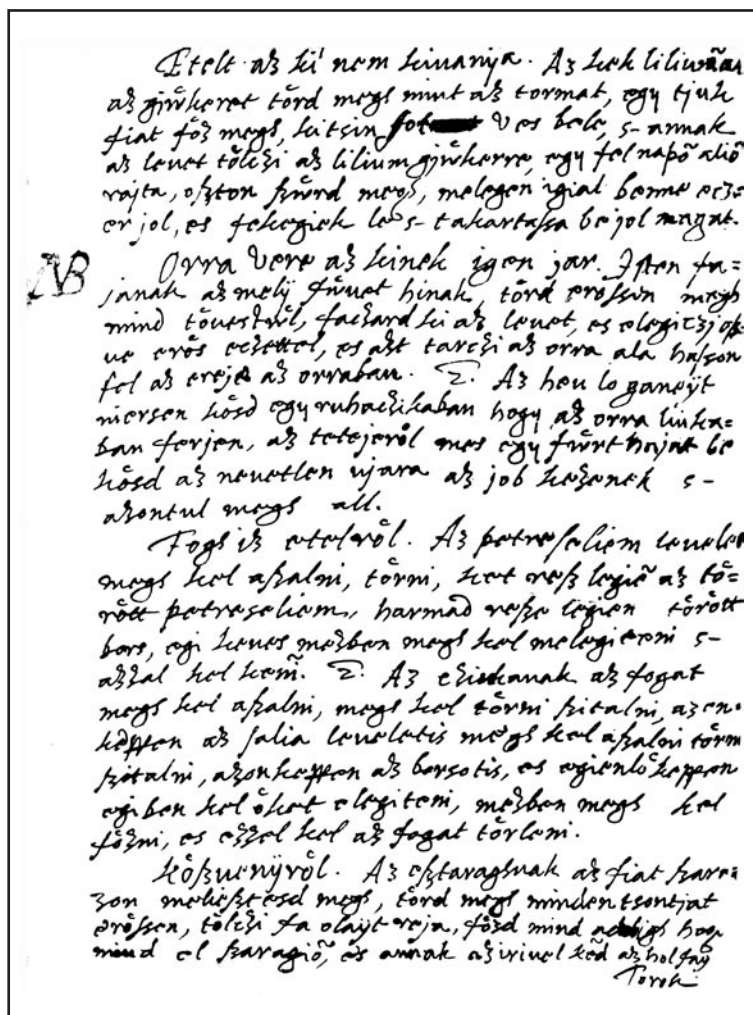
Egyébként, ha alaposan szemügyre vesszük azokat a recepteket, amelyekben a *fog íz ételére* ajánlanak gyógyszereket és gyógyító eljárásokat, akkor kiderül, hogy amikor a *fog íz ételéről* van szó, akkor is tulajdonképpen a fog környezetére, a foghúsrá gondolnak a szerzők, hiszen többek között például timsót javasolnak gyógyszerként, ami legfeljebb az íny gyógyítására lehet csak alkalmas. Vagy például a különféle ajánlott szerek esetében soha sem azt javasolják, hogy azt a fogba tegyék; kizárólag a fog és az íny mosására vagy dörgölésére ajánlják.

Az *íz³* jelentése tehát a régi nyelvben egyértelműen az íny, a száj gyulladása, súlyos betegsége, esetleg rák lehetett; gyerekeknél: 'szájpenész'.

Gondot okoz az *ízü* jelentése. Az *ízü*-ben szereplő *íz* elvben lehetne összefüggésben a száj betegsége, rák' jelentésű *ízzel*, hiszen a fekélyes, fisztulás sebek nedvezését is nevezhették volna így. Az adatok azonban azt mutatják, hogy az *ízü*-ben az *íz²* szó, tehát az 'ízület' jelentésű *íz* szerepel. Kérdés azonban továbbra is az, hogy milyen tünetre vonatkozik az *ízü* elnevezés.

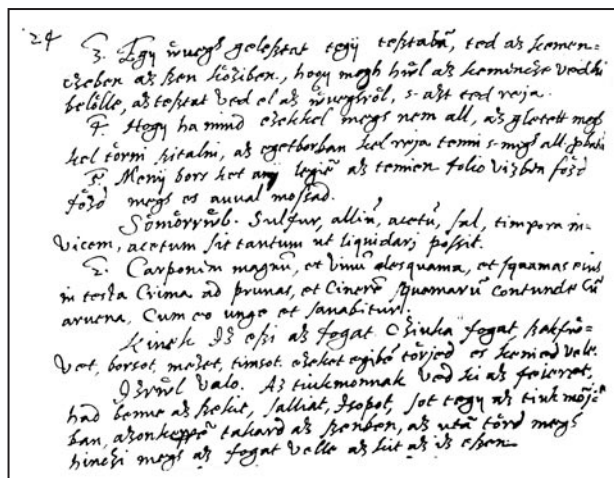
Az *ízü* jelentheti a gyulladt ízületben felgyülemlett folyadékot. A különféle érdekes gyógyszerek, gyógymódok ugyanis olykor arról szólnak, hogy az elkészített gyógyszerrel (folyadékkal) mosni, dörgölni kell az *ízü*-es részt, vagy pakolást kell tenni rá, s akkor az *ízü*, azaz az ízületi folyadékgyülem szaporodása a gyógykezelés következtében megáll. Például: *Medicinae variae* 1603 k.: [*Iz víz allasrul.*] Egy üuegh gelesztat tegy tesztában, ted az kemenczeben az szen köziben, hogy megh hiül az kemencze, ved ki belölle, az tesztat ved el az üueghről, s-azt ted reja; *Iz víz allasrul.* Az tisztas fúuet földz megh fejer borban auagy tiszta vízben, s-mosd azzal (Hoffmann 1989: 25). A legtöbb adatban azonban az *íz* (ízület) sebéről, s az abból folyó váladékról van szó: Szentgyörgyi 1619 e.: *Iz vizrol valo.* Egeth borban ken köuet kel megh földz, egj eiel kel raita allani, ruha mohot kel kotni az sebre, ozton rea kel kotni (Hoffmann 1989: 181); Török 1619 e.: *Isz uiszról ualo io szerszam.* Vegi tikmoniat [= tyúktojást], es süsd megh kemeniön, uegi galicz keöuet es temsot, annak utanna grispan, ezöket ösze keöl teörni, ugi keöl megh szürni,

ha sebe nincsen, kenni keöl, ha penig sebe uagion, ruha mohat marcz bele, azt teöd rea s megh giogiul (Hoffmann 1989: 82). A XVI. századi orvosi könyv (1577) is a *Fegyuer auagy egyeb mya löth sebökröl.* Es chyontbely nyaualyakrol [így!] című fejezetben szól az *ízü*-ről: *Iz Vyznek chyorgasarol.* Kenköweth fel latoth, Egöth földet egy latoth, Cyer fanak hamwat fel latoth. Egetöth bor söprwyet harom latoth, tymportal (keverd) özwe ezöketh es földz erőssen özwe, ezzel keossed az *Izeth* (V. 15a). Máriássy János Egy néhány rendbeli lóorvosságok és más

Részlet a Meliusz Herbariumához kötött recipéből (1603 k.)

orvosságok (1614–1635 k.) című munkájában kimondottan sebes ízület folyadékáról ír: Az melj lonak cipöien vagj terden seb esik es az jz víz akarna bele esznj. Keres hagjmath es eb czontoth es azt szarazt megh, az utan teord megh, hincz azal (Hoffmann 1989: 55). Hogy többnyire valóban nyitott sebből folyó váladékot jelentett az *ízü*, azt bizonyítják a régi gyógymódok leírásai is. Például: Török 1619 e.: *Iz uiszreöl ualo.* Keöl az piokat [= piócát] az üuegben szödni, es tesztában keöl takarni, annak uisze leszeön, osztán az uiszszel keöl megh leöüöldözni [= meglöväldözni 'átöblíteni'], ezzel

Részlet a Meliusz Herbariumához kötött recipékből (1603 k.)

megh all (Hoffmann 1989: 84); Török 1619 e.: *Iz uizreöl*. Veöd az czerfanak heat, feözd megh tiszta uizbe, ues egi kis temsot keözibe, annak utanna egeöt borral feözd megh az kenkeöuet, ezeökkal elegicz öszsze, ugi leöied [= löjed] ficzkandoual [= fecskendővel], es annak utanna az timsoual az keröt [= tam-pont] porozd megh giöngen, azt teöd bele, megh all (Hoffmann 1989: 93). (A kérő, mint láttuk a régi orvosi nyelvben tam-pont jelentett; jelenthetett azonban mást is: olyan tágitó eszközt, amelynek segítségével könnyen ki lehetett venni egy idegen testet, illetve jól fel lehetett tártani a sebet, például: Szentgyörgyi 1619 e.: Az puska goliobis ki uetelireoll. Azzu [= száradt] repabol czinalj egj *kereot*, es teöd oda, az hol be ment az goliobis, allion benne az kereo harmad napigh, es az utan ued ki, mind goliobisostol ki ieo az *kereon* [Hoffmann 1989: 201]; Miskóltzy 1742: 342: A fistulák gyógyításához négy Intentio kívántatik. 1. A' fistuláknak lyukai *kérövel* megtágíttassanak, metélések vagy étetések által). Török 1619 e.: *Iz uizreöl*. Keres egi marok gilisztat, mosd meg erőssen uizbe, annak utanna töd egi szep mazos pögrebe, ues egi keues kenkeöuet es temsot bele, az utan tölcz egi keues egöt bort bele, töd az tüzhöz, az gilisztanak osztan leue leszeön, azzal leöd az sebeöt, kibeöl az *iz uiz* iar, ruha mohotis szaggas, es azt marc az löues utan az uizbe, meg az kereötis teöd ugi az sebbe, meg allattia (Hoffmann 1989: 138); Szentgyörgyi 1619 e.: *Iz uiz* allatasroll. Czierfanak az belso heiat tord megh mosarban, kenkouet, timsot egett borban fozze megh, lod megh uelle. Est probatum (Hoffmann 1989: 204); Török 1619 e.: *Iz uizreöl*, az meli seb czapos (Hoffmann 1989: 106) stb.

A régi munkákban gyakori, hogy együtt esik szó *izvízről*, illetve *ínvízről*. Az *ín* régen egyaránt jelenthetett ínt, ideget, A magyar nyelv történeti etimológiai szótára szerint olykor izmot és talán eret is, sőt véleményem szerint ízületet is. Példák a kétféle elnevezés együttes említésére: Szentgyörgyi 1619 e.: *Iz uiz*, auagj in uize ellen (Hoffmann 1989: 203); Révay 1662: *In viz*, vagy az iz viz, melynek iar ki (Hoffmann 1989: 275). Hogy a kettő ugyanazt is jelenthette, bizonyítja Miskóltzy következő fejtegetései: Az *in-viznek* folyását honnan kell meg-

ismérni? Mikor az *inaknak* és *izeknek* sebei nagy fájdalommal és hévséggel vannak megterhelve, és azon sebből jó megemésztett materia nem jön, hanem nyúlós sárga színű vékony víz, a' tyuk-mony-fejérihez hasonló s bővséggel jön, és a' Patiens szemlátomást erőtlenedik, az Orvos azt minden kétség-nélkül *in-viz* folyásának tarthattya (1742: 337); Az *in-viznek* meg-állítása után ha a' tag a' tagnak meg-tsomósodása miatt meg-merevedik miként kell annak segíteni? Ez ilyen esetben szükséges, hogy a' meg-merevedett izeket, és az egész karját a' Patiensnek ruha melegítéssel, s ezen következő speciesekből készítettettel [...] jól gözöljék (1742: 339).

Az adatok alapján megállapíthatjuk tehát, hogy az *izvíz* összetételben az *iz*² (tehát az ízület jelentésű *iz*) szerepel, s az *izvíz* vagy *ínvíz* a régi nyelvben főként a sérült, gyulladt ízületi sebből folyó váladékot jelentette, ritkábban azonban az ízületi gyülemet is.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- Becskereki Váradi Szabó György 1698–1703. Medicusi és borbélyi mesterség. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 341–434.
- Hoffmann Gizella (szerk.) 1989. Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből. Szeged. József Attila Tudományegyetem.
- Máriássy János 1614–1635 k. Egy néhány rendbeli loorvosságok és más orvosságok In: Hoffmann (szerk.) 1989: 53–75.
- Megpróbált dolgok. 1607–1758. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 497–501.
- Miskóltzy Ferentz: Manuale chirurgicum Avagy Chirurgicali úti-társ. Győr, 1742.
- Medicinae Variae 1603 k. (Mel.: Herb. rec.) In: Hoffmann (szerk.) 1989: 12–52.
- Pápai Páriz Ferenc 1690. Pax Corporis. Kolozsvár. – Az idézetek az 1747-es kiadásból valók.
- Révay István: Próbálós bizonyos orvosságok. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 267–94.
- Szentgyörgyi János 1619 e. Testi orvosságok könyve. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 173–210.
- Török János 1619 e. Orvoskönyv. Lovak orvoslása. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 77–172.
- Újhelyi István 1677. Orvosságos könyv Apafi Anna számára. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 295–334.
- Váradi Vásárhelyi István 1663 k. Kis patika. In: Hoffmann (szerk.) 1989: 211–25.
- Varjas Béla (kiad.) 1943. XVI. századi magyar orvosi könyv. Sárkány Nyomda, Kolozsvár.

IRODALOM

- Benkő Loránd (szerk.) 1967, 1970, 1976. A magyar nyelv történeti etimológiai szótára (TESz.) I., II., III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Benkő Loránd (Hrsg.) 1993–1994. Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–II. Akademisches Verlag.
- Lóránd Klára 1979. Adalékok a fene és az iz nevű betegségek kapcsolatához. Orvostörténeti Közlemények 11–12: 161–78.

Pestessy József

A töltelékszavakról

Mik azok a töltelékszavak? – A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek egyike. Megtörik a beszéd harmóniája, beszédszünet keletkezik, nem kapcsol azonnal a mentális lexikon – magyarán késik a szókincsből kiválasztandó odaillő kifejezés –, s helyette beugrik más, a beszélő *inania quaedam verba quasi complementa numerorum incultat*, azaz töltelékszót iktat közbe. A töltelékszó-használat a megakadásjelenségek gyakoriságában a negyedik helyet foglalja el, – a néma szünet, a hezitálás és az újrakezdés után (Gósy 1998a).

A töltelékszó tehát bizonytalanságra, határozatlanságra, találgatásra utal. A beszédtervezés fogalmi szintjén keletkezik – ahol a nyelvi közlés megalkotása is történik. Káros, mert pongyola módon használjuk nemcsak a napi beszédben, de konferenciáinkon is, tudományos közleményeinkben is. Gyakran használjuk – bár jelentése nincs, mondattanilag is üres. Célja – még ha nem is tudatos –, hogy átsegítse a beszélőt a saját maga okozta zavarán, a megakadáson. Másképpen: az előadó időt akar nyerni a helyes fogalmazásra.

Nemcsak hazánkban, másutt is előfordul: lásd a német nyelvben *Füllwort*, *Füllelement*, az angolban *filler*, az oroszban *tak*.

Ezért – ha akár mi beszélünk, akár mi hallgatunk –, hogy érthetővé tegyük mondandónkat, illetve hogy megérthessük az előttünk szólót: időben kapcsoljuk be mentális lexikonunkat, ne akadjunk meg, keressük ki szókincsünkből az odaillő szót.

És most lássuk sorjában ezeket, amelyek orvosi nyelvünkben is bőven előfordulnak (1. táblázat).

A táblázatban felsoroltak a leggyakoribbak az elmúlt évek baleseti sebészeti konferenciáinak, kongresszusainak élőbeszédében. Keszler Borbála kitűnő munkája (1985) e töltelékszavak német megfelelőjét is megadja. Van továbbá olyan kutató, aki osztályozza is a beszéd közbeni megakadás töltelékszavait. Bicskei Dezsőné szerint vannak (1985):

- hezitációs töltelékelemek: *hát, hát szerintem, hát most, hát szóval, hát általában* (sic!), *hát mondjuk, hát persze*; továbbá: *hogy' is mondjam*;
- modoros töltelékelemek, amelyek nem hezitációs jelenségek, mert a beszélő nem időt akar nyerni, amikor azt

mondja: *szerintem olyan, szerintem nagyon jó (dolog), szerintem elsősorban, szóval most, mindenesetre, különösképpen, tulajdonképpen, ilyen-olyan, így-úgy*;

- főmondatként vezet be egy közlést: *az az igazság, hogy..., esetleg, vagy valami hasonló..., kérlek szépen..., ha lennél olyan jó..., ha lennél szíves*.

Abban szinte minden kutató megegyezik: ha tudatos a töltelékszó használata, annak fontoskodás, bőbeszédűség az oka. Érdekes és ugyancsak részletes Implom József felosztása is (1960):

- tartalmatlan kötőszók és határozók: *akkor, aránylag, azonban, döntően, döntő mértékben, elég, elsősorban, és, és akkor, ezen túlmenően, kifejezetten, kimondottan, meglátásom szerint, például, pontosan, szóval, lényegesen, természetesen, történetesen, tudniillik, tulajdonképpen, úgyszólván*;
- tartalmatlan: *hát, hogyhát*;
- tartalmatlan bizonygatások: *igaz, ugye, ugyebár*;
- tartalmatlan udvariaskodások: *kérem, kérem szépen, kezét csókolom*;
- tartalmatlan, közelre mutató névmások és határozószók: *így, ilyen, itten, itten mostan*;
- enyhítő vagy nyomatékosító jelentésű (de tartalmatlan) közbevetett mondatrészek: *hogy is hívják, hogy is mondjam, hogy úgy mondjam, kérdelem én, gondolok itt arra, úgy vélem, megmondanám, merem azt mondani, meg kell mondani, el lehet mondani*.

Implom körülbelül 60 töltelékszót gyűjtött. S meg is határozta az alkalmazás következményét: zavarossá, érthetlenné teszi a beszédet, emellett fölöslegesen meg is nyújtja.

Más szempontból tárgyalja a kérdést H. Molnár Ilona (1961), aki szerint „a töltelékszó, beszéd-töltelék kifejezés bizonyos pejoratív értékítéletet tükröz” – valamint: „Töltelékszó-állományunk [...] nincsen, csupán töltelékként alkalmazott szavak vannak”. Kissé túlzónak találja Implom felsorolását, s egyes töltelékszavakat imitt-amott alkalmazhatónak ítél. Az igazság feltehetően a kettő között van.

Ladányi Péter úgy véli (1961), hogy nincs pontos meghatározása a beszéd-tölteléknek, minthogy el kell határolni ezeket részint a közhelyektől, részint a terjengősségektől. (Ezzel szemben áll Gósy nézete [i. m.], miszerint ezek is a megakadási jelenségekhez tartoznak.) Ladányi úgy véli, hogy

1. táblázat

Töltelékszó	Megjegyzés
és	a leggyakoribb forma
és akkor	az és kiegészítése
há	közvetlenül követ valamit
tehát	még ki is egészül valami
izé	„lecsengőben”, manapság ritkább
szóval	ugyancsak pongyola töltelékelem
egyszóval	újabb kiegészítés
ugye, na ugye	„tanári” megnyilatkozás, ex cathedra
ugyebár	hasonló az előzőhöz; gyakori
tulajdonképpen	főlöleges magyarázkodás, emellett divatszó is (helyette: a valójában, eredetileg, alapjában véve, lényegében javasolható)
persze	elhanyagolható töltelék
természetesen	ugyancsak elhanyagolható
na már most	jellegzetes töltelékelem
úgymond	kifejezetten az időhúzást szolgálja
hoggy úgy mondjam	modoros, a beszélő a saját személyét hangsúlyozza (állítja előtérbe)
mondván	hasonló az előbbihez
fantasztikus	„klasszikussá” való töltelékelem
ennek során	értelmetlenül szolgálja a megakadást
ennek következtében	az előzőhöz hasonlóan viselkedik
szeretném	értelmetlenül feltételes módban
mondanám	ugyancsak a coniunctivist alkalmazása
hát mit is mondjak	modoros töltelék
véleményem szerint	hosszas töltelék
szerény tudomásommal	ugyancsak hosszas és jelentés nélküli forma
szerénytelenség volna	általában éppen nem szerény megjegyzés
szerénységem tiltja	ugyancsak nem szerény megjegyzés
szólnék még	főlöleges feltételesség
az egy dolog	újkeletű, értelmetlen töltelékelem
ez/az nem úgy működik	ugyancsak újabb, értelmetlen kifejezés
ez/az egy összetett kérdés/dolog	hasonló, divatos töltelékelem
összetett dolog	ekkor a beszélőnek fogalma nincs a „dologról”
nem igazán	ugyancsak divatos, jelentés nélküli pótlás
érted (?)	valójában nem is kérdés; legtöbbször halmazottan használatos (a hallgató értelmi képességét megkérdőjelező töltelékszó)
(befejezést) nyert	terjengős töltelékelem (helyette: befejeztük)
(bemutatásra) kerül	lásd fönt (helyette: bemutatjuk)

közbülső helyet foglalnak el az üres beszéd és a terjengősség között. Csoportosítást azonban ő is ad:

- válaszra felszólító kérdések: *ugye?, látja?, tudja?*;
- konklúziószavak: *szóval, nahát, nohát, namármost*;
- felszólítások: *kérem, kérem szépen, könyörgöm*;
- kijelentő tagadások: *nem tudom, mit tudom én, nem mondom*.

És felteszi a kérdést: miért használatosak egyáltalán a töltelékszavak? S a válasza: rossz szokás, fegyelmezetlenség, divat, nagyképűség, néha agresszió: *én úgy látom, én úgy gondolom, az én nézetem szerint*.

Külön kell szólni az *én úgy gondolom* szörnyű, mindennapjainkban elburjánzott kifejezésről, az *I think so – Ich meine so* szolgálai utánzásáról. Az úgynevezett „rendszerátváltás” óta folyik minden csapból, s kiirthatatlannak látszik. A rádiós, televíziós „beszélgetések” alkalmával még hagyján (bár romboló hatása van) – de az orvosi nyelvben elfogadhatatlan.

IRODALOM

Balázs Géza 1996. *Én úgy gondolom; Nem igazán. Magyar Nyelv* 92: 88–89.

Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvhelyességi lexikon*. Corvina Kiadó, Budapest.

Bartha János 1993. Maros Megyei Népiúság. V. 22. In: Nagy Enikő 1998.

Bicskei Dezsőné 1985. Középiskolások élőbeszédének mondat szerkezeti jellemzői. *Magyar Nyelvőr* 109: 48–62.

Dánielisz Endre 1993. Bihari Napló II. 17. In: Nagy Enikő 1998.

Felde Györgyi–Grétsy László 1980. *Új anyanyelvi kaleidoszkóp* Gondolat Kiadó, Budapest.

Gárdonyi Géza é. n. *Magyarul így!* Dante Könyvkiadó, Budapest.

Gósy Mária 1998a. A beszédtervezés és a beszédkievitelezés paradoxona. *Magyar Nyelvőr* 122: 3–15.

Gósy Mária 1998b. Szókeresés a „mentális lexikonban”. *Magyar Nyelvőr* 122: 189–201.

Gósy Mária 2003. A spontán beszédben előforduló megakadási jelenségek gyakorisága és összefüggései. *Magyar Nyelvőr* 127: 257–277.

Grétsy László–Kovalovszky Miklós (főszerk.) 1985. *Nyelvművelő kézikönyv I–II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

H. Molnár Ilona 1961. A beszéd töltelékekről – más szempontból. *Magyar Nyelvőr* 85: 51–55.

Implom József 1960. Beszédtöltelékek. *Magyar Nyelvőr* 84: 301–306.

Keszler Borbála 1985. Über die Verwendung der Füllwörter. *Annales Univ. Sci.*, Budapest. Sectio Linguistica, Tomus XVI. 11–26.

Ladányi Péter 1961. Még egyszer a beszéd töltelékekről. *Magyar Nyelvőr* 85: 299–302.

May István 1980. Néhány töltelékszavunkról. In: Felde Györgyi–Grétsy László 1980.

Nagy Enikő 1998. Romániai magyar nyelvű napi-, heti- és havilapok nyelvművelő cikkeinek szemléje. *Magyar Nyelvőr* 122: 109–119.

Nemes Attila László 1998. Társalgási divatkifejezések a benyomáskeltés szolgálatában. *Magyar Nyelvőr* 122: 24–34.

Rónai Béla–Kerekes László 1986. *Nyelvművelés és beszédtechnika*. Negyedik, javított kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest.

Pestessy József

Megakadásjelenségek konferenciáink előbeszédében

*„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakombá,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!”*

Reményik Sándor: Az Ige

E munka célját Kodály Zoltán alapmeghatározása adja meg, miszerint: „Mindenkibe bele kell nevelni a nyelv sorsa iránti érdeklődést, a saját beszéde-írásáért való felelősséget” (Kodály 1982). S ha beszél, ha ír: Minden nyilvánosan megszólaló embernek vállalnia kell önmagát megjelenésével, beszédével együtt (Fischer 1974; 1981).

És miért van szükség ezek folyamatos hangsúlyozására? Engedtessek meg nekem, hogy egy több mint fél évszázaddal – pontosabban hat évtizeddel – ezelőtti *Akadémiai hozzászólást* idézzek szó szerint: „A magyar nyelv kiált segítségért. Ha nem hallgatjuk meg, elpusztul. Mind rosszabbul beszélünk és írunk, azaz lassan megöljük a nyelvet. Mint egy hű és pontos tükrönben nyomon követhetjük a nyelvben a közszellem ijesztő hanyatlását, a társadalmi fegyelem felbomlását... Soha olyan lomposan nem beszéltek az emberek, mint manapság” (Déry 1945).

Már akkor, 1945-ben. És azóta is, folyamatosan romlik a helyzet. A középiskolások jó része nem tud olvasni, a főiskolások nem tudnak előadni. Az erre hivatott tantárgyak elégtelenek. Háttérbe szorította a Gutenberg-galaxist a számítógép, az elektronikus világháló, a maroktelefonos üzenetküldés.

Arra a kérdésre, hogy mikortól fogva kell az embernek megtanulnia – csiszolni és helyesen alkalmazni a nyelvét –, egy 2000 esztendővel ezelőtt élt Cicero-tanítvány, Marcus Fabius Quintilianus felelt: „Mindenekelőtt arra kell ügyelni, hogy a dajkák ne beszéljenek hibásan” (Husztai 1940; Quintilianus 1913).

Merthogy: a régi görögöknél és rómaiaknál az volt a retorika feladata, hogy az egyént a szónoklásban kiképezze. Azt tárgyalta, hogyan kell egy beszédhez az anyagot összegyűjteni,

azt elrendezni, művészi formába önteni, a beszédet megtanulni, majd kellően előadni. Náluk, az ő ideális társadalmukban az egyén szabadon érvényesülhetett. Az érvényesülést pedig úgy tudták megszerezni, hogy a szó hatalmával győzték meg polgártársaikat a maguk igazáról. Igen fontos volt tehát a beszélő retorikai képzése, képzettsége (Bartha-Prónai 1904).

Ergo: arra kell ügyelniük a traumatológia öregjeinek, vezetőinek, hogy ők se beszéljenek hibásan, rossz példát ne mutassanak, s az ifjak beszédhibáit szorgosan nyesegezzék. Tudnivaló: az életkor nem érdem. S az sem, hogy szüleimnek, nevelőimnek, iskoláimnak, a református alma maternek hála – a klasszika-filológia mellett, avagy azon belül – retorikát és stilsztikát is tanulhattam. Így érzek indíttatást az alábbiak elmondására.

Mi a retorika? Prózaian: szónoklattan. Szebben: a szónoklás művészete (Bartha-Prónai 1904). És mi a stílus? Több mint kétezer év óta nem született közmegegyezés a stílus meghatározására; de:

- alapvetően a kifejezéshez kötődő fogalom (J Nagy Mária 1981; Martinkó András 1970);
- a nyelvbéli előadás módja (Dengl 1937);
- „Der Stil ist die Physiognomie des Geistes. Sie ist untrüglicher als die des Leibes...” (Schopenhauer).

Kellékei:

- érthetőség és szabatosság,
- tisztaság,
- természetesség,
- változatosság és jó hangzás (Dengl 1937).

A stílusról eddig elmondottak szinte „líraian” hangzanak, kíséreljük meg „tudományosabban” rögzíteni: meghatározhatjuk grammatikailag (azaz: nyelvtanilag – s itt máris bemutatam egy megakadásjelenséget):

- a stílus nem más, mint a normától való eltérés, elhajlás;
- a stílus valamely szövegmintá, szövegrészlet ismétlődése és egybeesése;
- a stílus egyenlő a nyelvtani lehetőségek kihasználásával (Freeman 1970).

Miért szükséges beszédközbeni megakadási jelenségekről szólni manapság? Mert manapság hihetetlenül rosszul beszélünk, ha szaknyelvről van szó. Hogyan is beszélünk?

A) Latin–magyarul. (És ne hallgassunk téveszmékre: mert nem halott a latin nyelv: él! Kissé megváltozott formában a spanyol, portugál, olasz, angol, francia nyelvben.) S „a leglatinabb nép Európában éppen mi voltunk!” (Szabó Dezső), hiszen 1844-ig hivatalos nyelvünk a latin volt.

B) Pidgin–Hungarian; hunglish = zagyvanyelven (ahol az eredeti latin szó talán nem is fedi a jelenlegi angol értelmet).

C) Tiszta (szent és sérthetetlen) magyar nyelven, sajnos a leg-
ritkábban (Molnos 2000).

E megértető bevezető után kell szólnunk a címben megjelölt beszédhibákról.

Van egy ún. *mentális lexikonunk*. Beszédünk pedig egy olyan folyamat eredménye, amelyről tulajdonképpen nincs is tudatos ismeretünk. A beszédhibákkal csupán a különféle megakadásjelenségek létrejöttékor szembesülünk (Gósy–Markó 2006). Az alábbiakban szinte teljes mértékben a kérdéssel régóta és rendkívül részletességgel foglalkozó magyar nyelvész, Gósy Mária munkássága alapján foglalkozom a problémával. Ő irányította figyelmemet az orvosi beszéd hiányosságaira is, így állítottam össze orvosi konferenciáink „beszédei” alapján az alábbiakat.

Mert mik is azok a megakadásjelenségek? Gósy meghatározása szerint: „A spontán beszéd folyamatosságát megakasztó jelenségeket összefoglaló néven megakadásjelenségeknek nevezzük” (Gósy 2002). Valamint: „a megakadásjelenségek a beszédtervezés és a beszédkievezés összehangolatlanságának következményei” (Gósy–Bóna 2006). S ekkor kapcsolódik be a hallgatóság, mert a megakadást a hallgató

- a) azonnal felismeri (magában vagy hangosan javítja);
- b) nem ismeri fel (de önmagában javítja: a jót véli hallani);
- c) felismeri, de nem tudja korrigálni – ...azaz javítani (s íme ez is egy megakadási jelenség).

Így nyilatkoznak a nyelvészek (Gósy–Bóna 2006), de szomorúan hozzá kell tennem:

- d) a hallgató fel sem ismeri (és szinte: ezért íródik ez a rövid munka).

A *megakadásjelenségek* kifejezés egyébként gyűjtőfogalom. A megakadás még szükségszerű is lehet, mint például a beszélő légvételekor, vagy ha a szónok értelemszerűen tagol valamit. De ami e kettővel nem függ össze, az már a beszélő rovására írandó, mert az úgynevezett „mentális lexikonában” keresgéli több-kevesebb sikerrel a beszéd-szünetben a megfelelő kifejezést.

Következzék tehát a beszélő. Részletezve a megakadási jelenségeket konferenciáink nyelvében: két főcsoportban követi el

a hibát, a megakadást (Gósy–Bóna 2006), ezek: az a) és a b) pontok, majd következik a többi jelenség is.

a) Pausa muta: avagy néma szünet időnyerésre, magyarul: egy szót sem szól (mute; not producing speech or sound). Jele: OOOOOOOOOOOO.

b) Haesitatio: avagy határozatlanság, tétozázás – tulajdonképpen kitöltött szünet (uncertainty). Jelei (pontosabban kiadott hangjai): *hm, hm, hm, hm* (közben szünet); *amm, amm, amm, amm* (közben szünet); *mm, mm, mm* (közben szünet) – (de hogyan „jön ki” ez a *mm*? – mindkét ajak zárva, így bilabiális zöngés hang, tipikus orrhang, szaknyelven rhinolalia); *ahh, ahh, ahh, ahh* (közben szünet); *eee, eee, eee, eee* (közben szünet); *öö, öö, öö, öö* (közben szünet) – (de hogyan jön ki a nyökögőből ez az *öö* hang? – szűkebb ajakállással, félig zárt állkapocshelyzettel, középső palatális nyelvállással, a fogsorok nyitottak, ez tehát egy elől képzett, világos hang; s ez a leggyakoribb hezitációs módi) (Ficher 1981).

c) Repetitio: avagy ismétlés, megismétlés (the act of repeating): *a röntgenfelvételeket elvégeztük...* (szünet), *a röntgenfelvételeket elvégeztük...* (szünet); *elvégeztük a röntgenfelvételeket*.

d) Elongatio: avagy nyújtás, megnyújtás (the act of elongating; an extension): *aaz eelszakadt iüinat fedetteeen megvarrtuuuk; ééértésítettüüük a rendörségeet; minnnnél előbb operáljuk meeg; aaa* (szünet) *következzö előadó kééésszüljön fel*.

e) Verbum (seu vox) forciminis: avagy töltelékszó (idle word; Füllwort): *és* (szünet) *és* (szünet); *végülis; tulajdonképpen; szóval; bizonyára; azaz; én azt gondolom* (tulajdonképpen: az *I think so* felesleges majmolása).

f) Vitium sermonis: avagy nyelvbotlás (slip or lapse of tongue): *kiegészítésgép...* (szünet) *kiegészítésképp; ésgörcs...* (szünet) *érgörcs; nem ismertük fel, a figyeltlenség volt az oka* (szünet) *a figyeltlenség volt az oka; köszönöm a lehetőséget a szólásra...* (szünet) *a lehetőséget a szólásra*.

g) Inceptio falsa: avagy téves kezdés (wrong begin): *tegnap-előtt...* (szünet) *tegnap este otthonában esett el; ez nem tipi...* (szünet) *nem megszokott törés; a műtét három hete...* (szünet) *a műtét három hónapja történt*.

h) Morphologia vitiosa: avagy alaktani hiba (morphologic mistake): *a beteg amit...* (szünet) *a beteg akit beszállítottak; többszörös zúzódásokat...* (szünet) *többszörös zúzódást szenvedett; a vetítés hibáiért elnézést kérjük...* (szünet) *elnézést kérünk; sok ilyen töréseket...* (szünet) *sok ilyen törést láttunk már* (Gósy 2003).

i) Remotio: avagy újraindítás (restart; the act of removing): *megvizsg...* (szünet) *megvizsgáltuk a beteget; felhely...* (szü-

net) *Gilchrist-kötést helyeztünk fel; a retesz... (szünet) igen nehezen helyeztük be a reteszcsavart.*

j) *Commutatio verbi*: avagy szóváltoztatás (*commutation; changing*): *több jel... (szünet) több tünet utalt arra; a konferencián arról tana... (szünet) arról számoltak be.*

k) *Pausa in verbo*: avagy szünet a szóban, időlegesen megszakítani egy szót (*delay*): *másod... (szünet) szor szor pedig; kide... (szünet) rült, hogy.* (Érdekesség: a megakadás általában a szótaghatáron jelentkezik [Gósy 2002]).

l) *Redintegratio cum correctione additamenti*: avagy újakezdés toldalékjavítással, avagy újakezdéssel teljessé, tökéletessé tenni (*red-again*): *a koponyát... (szünet) a koponyán lévő sebet; az alszár... (szünet) a lábszár mindkét csontjának törése.*

m) *Vitium phonologicum*: avagy hangzási hiba (*phonologic mistake*): *azban... (szünet) abban; ezben... (szünet) ebben; ugyanazban a hibában... (szünet) ugyanabba a hibába estünk.*

n) *Paronima*, avagy hasonló hangzású szavak szótévesztése: *fáradtság... (szünet) fáradtság; ebből a tanúság... (szünet) ebből az a tanúság.* (Nos, ha az egyiket kiejti a beszélő, és hirtelen eszébe jut a helyes szó – kényszeredetten, de megáll, megakad. Időbe telik, míg a megfelelő szót kimondja [Szilvási 2004]).

Még egy érdekesség: ha a beszélő (szónokot nem mondhatok, az más kategória) észleli a megakadást, gyakorta tachylaliával (hadarással) kompenzál (Martinkó 1970).

A megakadásjelenségeket azonban nem szabad összetéveszteni az akaratlagos megállásokkal, tagolásokkal, amikor jótékony hatást alkalmazunk a hallgatóságra: *permovéo animos audiendum*, azaz szabadon, líraian fogalmazva, illetve alkalmazva a hatásszünetet; *eine Wirkung hervorbringen* – *Sprechpause mit Willen*; *pause of the speech*; *impressionante pausa*.

Példáinkat igen bőven sorolhatnánk. Összegezve: több gondot fordítsunk házi konferenciáinkon is a helyes élőbeszédre.

Végezetül ismét Reményik Sándort idézem:

„E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki: ne szaggassátok szirmait
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!”

„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek...”

IRODALOM

- Bartha József–Prónai Antal 1904. *Retorika*. A Szent István Társulat kiadása, Budapest.
- Dengl János 1937. *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- Déry Tibor 1945. *Akadémiai hozzászólás*. MTA, Budapest.
- Fischer Sándor 1974. *A beszéd művésze*. Gondolat, Budapest.
- Fischer Sándor 1981. A közéleti beszéd gyakorlata. In: *Retorika*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Freeman, D. C. 1970. *Linguistic Approaches to Literature*. In: *Linguistic and Literary Style*. Massachusetts.
- Gósy Mária 2002. A megakadásjelenségek eredete a spontán beszéd tervezési folyamatában. *Magyar Nyelvőr* 126: 192–203.
- Gósy Mária 2003. A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek gyakorisága és összefüggései. *Magyar Nyelvőr* 127: 257–277.
- Gósy Mária–Bóna Judit 2006. A megakadásjelenségek javítása a beszéd-megértésben. *Magyar Nyelvőr* 130: 33–48.
- Gósy Mária–Markó Alexandra 2006. Szegmentumsorok hibás kivitelezése a beszédprodukcióban. *Magyar Nyelvőr* 130: 198–213.
- Husztai József 1940. *Latin Chrestomathia*. Szent István Társulat kiadása, Budapest.
- J. Nagy Mária 1981. Stílus – egyéni stílus – szóhasználat. In: Láng Gusztáv–Szabó Zoltán (szerk.): *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok*. Kriterion Kiadó, Bukarest.
- Kodály Zoltán 1982. *Visszatekintés*. II. kötet. Sajtó alá rendezte és bibliográfiái jegyzetekkel ellátta: Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Láng Gusztáv–Szabó Zoltán 1981. *Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Martinkó András 1970. A stílus születése és élete. *Kritika* 3: 4–17.
- Molnos Angéla 2000. *Szent és sérthetetlen*. A Lélektani Szaknyelv Megújításáért Közhazsnú Alapítvány, Debrecen.
- Quintilianus, Marcus Fabius 1913. *Institutionis oratoriae libri XII*. (Szónoklattan.) Franklin Társulat, Budapest.
- Szilvási Csaba 2004. Szótévesztés, rossz vonzatok. In: Balázs Géza–Grétsy László (szerk.): *Új jelenségek a magyar nyelvben*. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest.

„A nyelv ma néktek végső menedéktek”

Berényi Mihály

KÜLÖNFÉLÉK**FOGSZAKORVOS VAGY SZAKFOGORVOS?**

Ülök a szakrendelő egyik ajtaja előtt. A rajta fityegő ilyen-olyan cetlik fölött nagy betűkkel az orvos neve, alatta a szakmája: FOGSZAKORVOS. A kellemetlen várakozást ezzel a magamban feltett kérdéssel próbálom megrövidíteni: Ki húzza ki a fogamat? Tényleg *fogszakorvos* vagy netán *szakfogorvos*? Annyira lekötött a „fogas” kérdés, hogy szinte észre sem vettem fogam eltávozását, zsidbadt képpel rohantam haza megnézni a magyar világhálón a kérdéses két szót. (A helyes változat megjelölésére is a gépet kértem föl.)

Mind a két írásmódra bőségesen volt példa. (A *szakfogorvos* a komputer helyesírási programja piros vonallal aláhúzta, az pedig hibát jelent.) No, ez érdekes. Akkor bővítsük csak ki a szóképletünket!

Megkérdeztem a géptől a *szemorvost*. Azt mondta, hogy van *szemszakorvos*, de nincs *szakszemorvos*. (A program egyébként mind a két szót megpirosozta.) Van *szemgyógyász*, nincs *szakszemgyógyász*. (Miért is lenne, hiszen ez hibás.) És ha *fülsész*hez kellene fordulnom? Talált *fülszakorvost*, de *szakfülorvost* és *szakfülsézt* egyet sem. (A gépnek a *szakfülorvos* nem is tetszett, a *szakfülsézt* hajlandó volt elfogadni.) Ekkor már kitaláltam, hogy akkor pedig lesz *gégeszakorvos* is, és a nem létező *szakgégeorvos* ellen tiltakozni fog. Nyertem. Viszont „meglepett”, hogy *szakorrorvos* vagy *orrszakorvos* senki nem akart lenni. (Ezt a két furcsa szót játékból ötöltem ki; még jó, hogy a helyesírási program nem ismeri.)

Áttértem a gyengébbik nem doktoraira, a *nőorvosokra* és a *nőgyógyászokra*. A gép szerint nincs *szaknőorvos*, *nőszakorvos* sem *nőszakgyógyász* (pirossal aláhúzva mind a három), de bőséges választékot kínált *szaknőgyógyászból*.

Arra gondoltam, milyen jó annak, aki *urologus* vagy *andrológus*. Leteszi a vizsgákat, és egyszerűen *szakurologus* lesz belőle vagy *szakandrológus*. Melléfogtam. A gép nem talált ilyen szavakat. (A helyesírási tudománya is tiltakozott ezek ellen.) Bezzeg a *sebész*ből lehet *szaksebész*.

A látszólagos (?) zűrzavar miatt szakképzett *ideggyógyász*hoz készülődtem a gép segítségével. Nem talált *szakideggyógyászt* (bár ez a helyes írásmód) sem *idegszakgyógyászt* (ezt hibásnak is véli), de szerencsére *idegszakorvos* bőven volt (jóllehet piros aláhúzással együtt). Most már megállapíthattam, hogy különös foglalkozása van annak, aki *gyógyász*. A *tüdőgyógyászból* nem lehet sem *saktüdőgyógyász*, sem *tüdőszakgyógyász* (hiszen ennek a két szónak már az írásmódja is rossz). Viszont van *szakgyógyász*, ami ugyancsak meglepett.

Itt már zúgott a fejem. Annyi eszem azért még maradt, hogy *gyógyszakszerészt* és *belszakgyógyászt* már nem kerestem az interneten, lemondtam az *idegszakgyógyászárról* is, mert rá-

jöttem, hogy ki képes megtalálni e területen a „szakképzés” szabályait. Sürgősen szaknyelvészhez kell fordulnom! Vagy nyelvszakészhez?

CSAK A SZAKEMBER ÉRTHETI?

Az egyik gyógyszer terápiás javallata: „...*erektilis dysfunctio* kezelése, amely a kielégítő szexuális teljesítményhez elegendő merevség elérésének és fenntarthatóságának képtelensége.” – Mire is alkalmas ez a gyógyszer? Kezelésre, amely a merevség elérésének képtelensége. Még rövidebben: a kezelés a merevség elérésének képtelensége. De hiszen éppen az ellenkező hatást várjuk ettől a szertől! És kinek a szempontjából kielégítő az a teljesítmény? Nem lenne ennyire „képtelen” a mondat, és más is értené így ebben az esetben: *Javallt erektilis diszfunkció (ED) esetén. A többi (megfelelő szexuális teljesítményhez elegendő merevség elérésére és fenntartására) fölösleges, mert aki nem tudja, mi az ED, az ne írja fel ezt a gyógyszert.*

„A szerzők beszámolnak az általuk bevezetett, *elektroejakulációval szerzett első hazai tapasztalataikról.*” – Ezek szerint a szerzők bevezették a saját első tapasztalataikat. A szakember viszont ezt érti ebből a rosszul sikerült mondatból: A szerzők hazánkban elsőként számolnak be az *elektroejakulációval szerzett tapasztalataikról*. Lehetett volna így is írni.

„Nagy ér katasztrófa.” – Közbülső állapot a *nagyér-katasztrófa* és a *nagy érkatasztrófa* között. Az író bízik az olvasók találékonyságában.

VICCES

A komoly szakszövegekbe alattomosan belopakodó humor többnyire a nyomdák és a felületes korrektörök „eredménye”.

„*Prostatitis krónika.*” – Bárki láthatja, hogy nem idült betegségről van szó, hanem kórtörténetről. Lehetne új orvosi lap vagy tv-műsor címe is.

Kettős húgycső egybenyításának műtété közben: „*Fölötte a szubakutan szöveteket, majd a bőrt egyesítettük.*” – Félhevenyen szöveteket egyesítettek? A subcutis meg kimaradt?

„B. I. 25 éves férfi beteg. [...] Vizeleti panaszok miatt keresett fel gyermeksebészeti osztályt, ahonnan klinikánkra irányították.” – A szerzők nem említik meg, hogy az illető infantilis lett volna. Netán az átirányítás olyan sokáig tartott, hogy közben a páciens felnőtt? Vajon megéjük-e, hogy a *férfibeteg* egy szó lesz, vagy a nyelvészek megadják magukat – és nyelvünk fejlődésére hivatkozva – két szóban is elfogadják?

„I. Sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika.” – Egyesített mezőgazdasági és szülészeti kongresszusra csábított a meghívó. Nagyon érdekes előadásokat képzeltem el. „A szőlőbeli fo-

gamzás rizikófaktorainak retrospektív vizsgálata.” „Hasprés és szőlőprés a tudomány mai tükrében.” – Hasonló előadások bejelentését korlátlanul elfogadjuk.

A MOTESZ TAGEGYESÜLETEINEK NEVEIRŐL

Vannak emberek, akiknek a telefonkönyv is érdekes olvasmány. Az ő figyelmükbe ajánlom most a MOTESZ (Magyar Orvostársaságok és Egyesületek Szövetsége) tagnévsorát (www.motesz.hu).

Az első általános érdekesség: ha már a MOTESZ neve azzal kezdődik, hogy *Magyar*, akkor miért kellett a tagegyesületek nevében is kimondani, hogy az az egyesület is magyar? Ha meg ez fontos, akkor miért nincs következetesen benne mindegyik tag nevében? Talán azért, mert előbb jött létre az egyesület, mint a MOTESZ? Nem, hiszen például a *Magyar Andrológusok Tudományos Társasága* csak 2006-ban alakult meg, és lépett a MOTESZ-tagok közé. A 118 tagegyesületből mindössze hatnak a nevében nincs benne ez a szó. Ilyen például a *Korányi Sándor Társaság*.

A tagegyesületek nevében – a *Társaság* előtti jelzőben – egyaránt megtalálhatjuk a klasszikus, a magyaros és a vegyes írásmódot (*Magyar Atherosclerosis Társaság*, *Magyar Addiktológiai Társaság*, *Magyar Oxyológiai Társaság*). Ráférne már a frissítés az alábbi jelzőkre: *Nephrológiai*, *Neuro-Onkológiai*, *Neuropathológiai*, *Resuscitatio*, továbbá a jelző szerepét betöltő *Hypertonia*, *Orthodontusok*, *Pathológusok* főnevekre is. A társasági névsort nézegetve megakad az ember szeme azon, hogy ugyanannak a szónak két társaság nevében miért lehet klasszikus és fonetikus írásmódja is (*Magyar Cardiovascularis és Intervenció Radiológiai Társaság*, *Magyar Kardiiovaszkuláris Rehabilitációs Társaság*). Milyen kár, hogy nincs a szívgyógyászoknak társasága.

Elgondolkodtató az a helyesírási szabadság, amelyet az egyesületi nevekben itt-ott felfedezhetünk. A *Magyar Szabadgyök-Kutató Társaság* nevében szabályaink szerint a jelző *Szabadgyökkutató* volna. Az így megtakarított kötőjelet a *Magyar Társadalom-Orvostudományi Társaság* nevében helyezhetnénk el: *Társadalom-Orvostudományi*, hiszen a három szóból összerakott jelző kilenc szótagból áll. Az orvostudomány nagyjainak neveit kötőjellel szoktuk a másik szóhoz kapcsolni: *Epstein-szindróma*, *Esbach-cső* stb. Ha Crohn-betegségről beszélünk, helyes a *Magyar Crohn Társaság* nevéből kihagyni a kötőjelet? Csak a társasági nevek alkotói engedhetik meg, hogy az ilyen – három szóból és hat szótagból nem több – összetett szavakat, mint *nőgyógyász-társaság* két szóra válasszák szét: *Nőgyógyász Társaság*. E bekezdés végére nagyon ide kívánczik a következő kérdés: A MOTESZ-nek bármilyen egyesület tagja lehet vagy csak az orvosegyesületek? Ha ez utóbbi a helyes, miért nincs kötőjel az Egyesületek előtt? Talán azért, mert a *Magyar Család és Nővédelmi Tudományos Társaság* nevéből is hiányzik.

Mindössze két olyan társaságnév van, amelyben névelőt találhatunk. Az egyikben indokoltan (*Magyar Orvosok az „Egészséges Környezetért” Társaság*), a másikban kevésbé (*Az Orvosi Rehabilitáció és a Fizikális Medicina Magyarországi Társasága*). Ha valaki ez utóbbi nevet nem kifogásolja, akkor tőle azt kérdezem, hogy a *Magyar Urológusok Társasága* miért nem kapott névelőt?

Bizonyára nincs mindenben teljesen igazam, viszont még hosszasan folytathatnám e tagnévsor olvasgatását. De mi nek? Különben is honnan szerezzünk pénzt a sok bélyegző kicserélésére? Azért mégis leírtam néhány észrevételemet, mert hátha idevetődik valamelyik galaxis bölcs lakója, és gúnyosan megjegyzi: Ezek itt ilyen fontos dolgokkal nem foglalkoznak? Én nekik odasúgnám, hogy a 118-on kívül még sok magyar orvostársaság van, és nagyon érdekes a nevük.

FÉLRETÁJÉKOZTATÓ

„Az *Andriol Testocaps* természetes tesztoszteront tartalmaz, mint elődje, az *Andriol*, melyet egy olajos segédanyaggal stabilizáltak, lehetővé téve ezáltal a szobahőmérsékleten történő tárolást.” – Ha valaki szobahőmérsékleten tárolható tesztoszteront kíván szerezni, nehogy *Andriolt* vegyen, hiszen annak éppen az a hátránya, hogy hűteni kell. Aki ezt a titkot tudja, így írta volna a tájékoztatóban: Az *Andriol Testocaps* természetes tesztoszteront tartalmaz, amelyet olajos segédanyaggal stabilizáltak, ezáltal szobahőmérsékleten tárolható. Elődjének, az *Andriolnak*, ugyanez a hatóanyaga.

„Elnyújtott katéterviselés és antibiotikum adása után mindössze 3 esetben történt műtéti beavatkozás.” – Szegény betegben sokáig volt katéter, de meddig szedett elnyújtott antibiotikumot? Ha valóban tartósan viselte a beteg a katéttert, és az antibiotikumot is úgy kapta, én így kezdem volna a mondatot: Tartós katéterviselés és antibiotikumadás után...

HÁROMFÉLE EGY

FONTOS. „Egy százalékot a tudománynak!” – Nyelvtanilag így helyes, a hangsúly az *egy* szón van, része az 1%-nak. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a sok fölösleges és hangsúlytalan *egy* miatt a rádióban is következetesen ilyen hangsúlyozású mondatokat hallhatunk: Ezt a műsorunkat egy HÓNAP múlva megismételjük. Orvosok is mondják: Jöjjön vissza egy HÉT múlva!)

FÖLÖSLEGES. „Az atopiás dermatitis egy gyulladásos bőrbetegség.” – Ki gondolná, hogy kettő vagy három? Nem tudom, hogy a bőrgyógyászok ebben az egyszerű formában elfogadnák-e ezt a mondatot: Az atopiás dermatitis bőrgyulladás.

„A vizelet kalcium ürítés vizsgálata mellett szól az is, hogy csemege számára a vérvétel egy indokolatlan trauma.” – A mon-

dat első fele sem tetszik, ezért inkább így írtam volna: A csesemő kalciumürítésének vizsgálatával a vérvétel elkerülhető. „2006. márciusa óta a gyógyszer egy új kiszerezési formában került a hazai piacra.” – Az egy fölösleges, a került múlt ideje pedig azt sugallja, hogy a gyógyszer jelenleg nincs is forgalomban. Így jobb lett volna: 2006 márciusa óta a gyógyszer új kiszerezési formában kerül piacra.

FÉLREÉRTHETŐ. „A kutatócsoport egy idegsejttel kapcsolatban jutott új felfedezésre.” – Eddig azt hittem, csak új dolgokat lehet felfedezni, de maradjunk most az egy szónál. Hangsúlyos ez az egy, avagy nem? Aki felolvassa ezt a mondatot, annak tudnia kell. Egyetlen sejtet jelent vagy bizonyos idegsejteket? Elhagyva az egyet és az újat: A kutatócsoport idegsejtekkel kapcsolatban fedezett fel valamit, vagy jutott felfedezésre.

„A beavatkozás egy háromperces művelet.” – Ha halljuk ezt a mondatot, azt is hihetjük, hogy 1–3 perces a művelet. Így jobb lenne: A beavatkozás három percig tart.

Laczkó Krisztina

ORTOPÉDIA

Az alábbi rövid „töprengésnek” személyes okai vannak. A közelmúltban kisfiam ortopédiai műtéten esett át. Amikor egy rég nem látott ismerősnek elmeséltem, anélkül hogy megemlítettem volna, hol történt a beavatkozás, azonnal megkérdezte: – Mi volt a baj a gyerek lábával? Csodálkozva kérdeztem vissza: – Miért éppen a lábával? És a válasz: – Hát ortopédiai műtét volt... Meglepett ez a felelet, így „tesztelni” kezdtem másokat, és azt kellett tapasztalnom, hogy jó néhány esetben az *ortopédia* főnév szinte „hívószóként” szolgál a lábhoz. Latinul tudó ismerőseim meg is magyarázták: a *pes* ’láb’ jelentésű latin főnév szerepel benne. Márpedig nem, az *ortopédia* kifejezésnek ebben a formában semmi köze nincs a lábhoz.

Adódik tehát két alapvető kérdés. Mi lehet az oka annak, hogy sokakban ennek az orvosi szakterületnek a neve azonnal a „lábgyógyászatot” hívja elő? Valamint: mi az *ortopédia* főnév etimológiája? Mindkét kérdésre viszonylag egyszerű a válasz.

Induljunk ki abból, hogy a nyelv kogníció,¹ a kogníció pedig az emberi viselkedést meghatározó elméleti rendszerek és folyamatok összetett elrendeződése, amelynek része például az észlelés, az emlékezet, a tudás szerveződése. Ebben a keretben a kogníció „mindazt az eljárást jelöli, amelynek során az érzékelési bemenet átalakítódik, redukálódik, feldolgozódik, elraktározódik, előhívódik és használódik” (Neisser 1967: 4, idézi Tolcsai Nagy 2001: 45). A kognitív szemlélet egyik központi fogalma a reprezentáció, amelyet a következőképpen határozhatunk meg: „vannak az elmének állapotai, amelyek a világ állapotainak kódolásaként funkcionálnak” (Fodor-Pylyshyn 1988: 7, idézi Tolcsai Nagy 2001: 45). Nos, ha ebből indulunk ki, világossá válik az *ortopédia* és a *láb* „összefüggése”. A leggyakoribb tapasztalat a mindennapokban, amely így

a leginkább előtérbe kerül az elmében, egy ún. kollokációvá (azaz jelentésük alapján összekapcsolható elemekből álló szerkezeté) vált szókapcsolat: az *ortopéd cipő*. Lépten-nyomon találkozunk ezzel a kifejezéssel a feliratokon, ez „jön szembe” az utcán, hiszen az ortopédiai cipészipar szinte külön iparággá vált. Ez a szerkezet szerepel első és sokszor kizárólagos példaként az összes olyan magyar helyesírási és értelmező szótárban, amely felveszi szócikkei közé az *ortopéd*, *ortopédiai* kifejezést (a kettő egy szócikkben szerepel az értelmező szótárakban). Az ÉKSz.² például a következő meghatározást adja az *ortopéd* címszónál: „1. Ortopédiával foglalkozó. ~ orvos. 2. Eltorzult, hibás testrésze, kül. lábra [!] való. ~ cipő. | Ilyen gyógyászati eszközöket készítő. ~ cipész.” Ez tehát a legerősebb kogníciónk, a cipő és a láb összefüggését pedig nem kell magyarázni. A latinul tudók esetében pedig megerősíti az észlelést a téves etimológia, hiszen valójában első ránézésre nincsen akadálya annak, hogy a latin *pes* szót keressük a kifejezésben. Tudvalevő, hogy az orvosi szakszókincs szép számmal tartalmaz „öszvér”, azaz görög és latin elemekből álló szavakat, akár az eredetüket, akár az írásformájukat nézzük. A *pes* főnév töve *ped-*, amelyen az *-ia* görög képző szerepelne. Az, hogy a latin szó *e*-je hangsúlytalan, rövid, nem zárja ki a magyar jövevényszóban az *é* lehetőségét: a *pedál* főnévben rövid *e*-vel, a régi *velocipéd*ben azonban *é*-vel honosodott meg (az előbbi közvetlenül a latinból, az utóbbi a franciából került át a magyarba). Nézzük meg azonban azt, hogy magából az *ortopédia* szóból kiindulva, milyen következtetésre juthatunk.

Az *ortopédia* főnév összetett szó, amelynek két eleme: az *orto*-előtag és a *-pédia* utótag. Mindkét tagnak van ún. disztribúciója, azaz további elemkörnyezete a magyar szókészlet jövevényszó-állományában. Az *orto*-előtag szerepel az *ortográfia*, *ortoépia*, *ortokromatikus*, *ortológia*, *ortodox*, sőt: *ortoközet*, *ortovegyület* stb. szavakban, s kétségtelenül a görög *ορθός* ’egyenes’ melléknévből származik. Ezt az előtagot szótáraink egy része is tartalmazza, a legújabb, Tolcsai Nagy-féle Idegen szavak szótára például a következő jelentésmeghatározással: „1. vmi egyenes volta 2. vmi helyes, igaz volta”.² A *-pédia* utótag disztribúciója már szűkebb körű, magát az utótagot sem veszik fel szótáraink önálló címszóként, az Osiris-helyesírásban azonban az *ortopédián* kívül még kétszer szerepel ez a nyelvi elem: *enciklopédia*, *logopédia*.³ Ha csak ezt a két adatot vesszük szemügyre: az *enciklopédia* nem más, mint a görög *ενκύκλιος παιδεία* (a középkori latinban: *encyclopaedia*), amely így határozható meg: a tudományoknak és a művészeteknek mint ismeretanyagoknak rendszerszerű összefoglalása; a *logopédia* pedig a *λόγος*-ból származó *logo*-előtag és ugyancsak a *παιδεία* utótag összetétele, a *logopédia* értelmezése pedig nyilvánvaló: a beszédhibák javításának és megelőzésének elméleti és gyakorlati tudománya. Ebből a két példából is teljesen egyértelművé válik, hogy az *ortopédia* szónak magának semmi köze nincs a lábhoz. Második eleme tehát a görög *παιδεία* főnév, amely ’nevelés, oktatás’ jelentésű, és a *παις* (genitívusza: *παιδός*) ’gyermek’ szó képzett alakja. (Ebből származik többek között a *pedagógus*, *pedagógia* megnevezés is.) Az *ortopédia* (latinosan: *orthopaedia*) tehát a szó etimológiája szerint: ’egyenes [tartásra] nevelés’.

A Magyar történeti szövegtár szerint az *ortopédia* első adata a magyar nyelvben 1807-ből származik: „Némelyek felemelik magassan a’ fejek felett a’ gyermeket, hogy néki a’ mint mondják, megmutassák a’ Nagyattyókat, ezt az oktan tréfát; mely az Orthopédiában valósággal elvetetik, bizony [...] semmi úton módon nekik nem kell megengedni.” – Az *Orthopédiában* határozóhoz tartozó szerzői lábjegyzet pedig a következő: „Orthopedia az a’ mesterség, a’ gyermekeknek a’ testnek rossz állását eltávoztatni, és megjobbítani”. Lexikográfiai értelemben természetesen kétséges az, hogy valóban magyar adattal állunk-e szemben, ugyanis az idézet Domby Sámuel fordítása, s a szót magát címként használja, tehát elképzelhető, hogy átvette az eredeti francia szövegből, s nem fordította le. A fordítás Jacques Ballexserd művéből készült, a Landerernél megjelent Domby-könyv címe pedig: Fontos kérdés a gyermekeknevelésről [= Fontos kérdés, miképpen kelljen a gyermekeket természet szerint úgy nevelni, hogy egészségesek, nagyok, erősök és hosszú életűek lehessenek?]. Az eredeti mű ismerete nélkül nem lehet megállapítani, de talán feltételezhető, hogy a szövegben az *Orthopédia* cím akár Nicolas Andry 1741-ben Párizsban megjelent munkájára is utalhat (még ha Domby el is tér a francia helyesírás alaktól), amelynek eredeti címe: *L’ Orthopédie ou l’ art de prévenir et de corriger dans les enfans les difformités de corps*, azaz Ortopédia, vagyis a gyermekek testi elferdülését megelőző és gyógyító művészet. Andrynak ebben a könyvcímében jelenik meg először maga az *ortopédia* szó, „és a szóval együtt, megszületik a szakma is” (Vízkelety 2004: 14), s ahogy a címből kiderül: „az ortopédia alatt kezdetben csak gyermek-ortopédiát értettek” (Vízkelety 1998). Vagyis a megnevezés a franciában keletkezett görög elemekből, onnan vált nemzetközivé, s egyes feltételezések szerint hozzánk a németből került át.⁴ Ennek pontosítása azonban még várat magára.⁵

Érdemes még megemlíteni, hogy történt kísérlet az *ortopédia* szó magyarítására is, feltehetően a reformkorban, a nyelvújítással összefüggésben. Ugyancsak a Magyar történeti szövegtár adatai alapján a *testegyenészet* először 1866-ban bukkan fel, mégpedig Batizfalvi Sámuel munkájának a címében: Gyakorlati testegyenészet (Orthopaedia). A szó maga nem került be a köztudatba, mai nyelvészeti szótárak közül első sorban a Brencsán-szótár őrzi: „*orthopaedia* → *ortopédia* testegyenészet (az orvostudománynak a mozgásszervek szabálytalanságaival, ezek gyógyításával, megelőzésével foglalkozó ága)”.⁶ Az *ortopédia* tehát jövevényszóvá vált, s ezt jelzi a magyaros írásmódja is, amelyet az Orvosi helyesírási szótár is kizárólagos formaként tart számon.⁷

A kisfiam ortopédiai műtétje egyébként a lábán történt – de ez a fentiekkel összefüggésben pusztán a véletlen. S minthogy a legjobb kezekbe került, most már elmondhatom, hogy az *ορθή παιδεία* következtében a gyeregem *ορθός παῖς* lett...

IRODALOM

Balassa József 1940. *A magyar nyelv szótára*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest.

Barta Ottó (szerk.) 1986. *Az ortopédia tankönyve*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Brencsán János 1983. *Új orvosi szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fábián Pál–Magasi Péter (szerk.) 1992. *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fodor, Jerry A.–Pylyshyn, Zenon W. 1988. Connection and cognitive architecture: A critical analysis. *Cognition* 28: 3–71.

Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.

Magyar történeti szövegtár. <http://www.nytud.hu/hhc/>

Neisser, Ulrich 1967. *Cognitive Psychology*. Appleton Century, Crofts, New York.

Nemes Csaba 2002. Vörösmarty és a magyar orvosi szaknyelv a reformkorban (A magyar orvosi műnyelv kialakulásáról és fogadtatásáról). *MONy*. 2: 28–35.

Pusztai Ferenc (szerk.) 2033. *Magyar értelmező kéziszótár* (ÉKSz.²). Akadémiai Kiadó, Budapest.

Szöke Ágnes 1988. *Eredete nem ismeretlen. Latin és görög eredetű szavak tankönyveinkben*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Tolcsvai Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.

Vízkelety Tibor 1998. Quo vadis orthopedia? <http://vitalitas.hu/olvasasarak/online/rehabilitacio/1998/2/3.htm>

Vízkelety Tibor 2004. Schoepf-Merei Ágoston szerepe a magyarországi ortopédia kialakulásában. In: Tulassay Tivadar (szerk.): *Schoepf-Merei Ágoston (1804–1858)*. Semmelweis Egyetem, I. Sz. Gyermekklinika, Budapest, 14–23.

LÁBJEGYZETEK

1. A nyelvészeti szakszavakat ebben az írásban a nyelvészetben megszokott formájukban használom, nem magyarítottam őket, szakmai elköltezetttségem okán.
2. A további két kémiai szaknyelvi értelmezést most nem idézem, jöllehet a kémia szaknyelvében a görög szó alapvető jelentése már erőteljesebben eltávolodott az eredetitől, a metaforizálódás azonban kétséget kizárólag kimutatható.
3. Az Idegen szavak szótárát, illetőleg szaknyelvi szótárakat most nem néztem át ebből a szempontból, az Orvosi helyesírási szótárban azonban beleakadtam a *farmakopédia*, az Idegen szavak szótárában pedig a *hipnopédia* címszavakba. Nyilván a szaknyelvi szótárak további adatokkal is szolgálhatnak.
4. Az ÉKSz.² francia eredetűnek jelöli az *ortopédiát*, a Tolcsvai Nagy-féle szótár németnek.
5. Ha azt vesszük figyelembe, hogy az első adatunk francia fordításból ered, továbbá, hogy az első ortopédiai intézet Svájcban alakult, a francia nyelvű Orbe-ban 1779-ben vagy 1780-ban (Barta [1986] és Vízkelety [2004] adatai között egyévnvi eltérés van), amely hatással lehetett Magyarországon is, akkor inkább a francia eredet valószínűsíthető, de az is nyilvánvaló, hogy jelentős volt az 1814-ben Würzburgban Heine által létrehozott ortopédiai intézet is, és tudjuk, hogy a reformkorban Magyarországon a sebesek és a bábák német és magyar nyelven tanulhattak, s a műszavak hiánya nyomasztó volt még a XIX. század második felében is (Nemes 2002: 29). Mindenesetre az 1837-ben Schöpf-Merei Ágoston által alapított első magyar ortopédiai intézet neve Pesti Orthopaedi Privát-Intézet volt.
6. Továbbá megtalálható az 1940-es Balassa-féle értelmező szótárban is: „*ortopéd* [-ot, -ja] (gör) Testegyenésítő.”
7. Az igen sok helyen, kórházi osztályok nevében is felbukkanó *orthopédia* forma hibrid helyesírású alak, az előtagja megfelel a görög átírási gyakorlatnak, az utótagja azonban teljesen magyaros írásmódú, ezért célszerű külön.
8. *Ορθός, ορθή, ορθόν* = egyenes, *παιδεία* = nevelés, *παῖς* = gyermek.

Bősze Péter–Laczkó Krisztina

Az összetett szavak – orvosi és nyelvészszemmel

BEVEZETÉS A következőkben egy helyesírási kérdőíves vizsgálat eredményét ismertetjük, amely az összetett szavak köréből tartalmazott néhány vitatott példát. Célunk az volt, hogy a főleg orvosi szaknyelvből vett példák elemzésével felmérjük az orvosi írásgyakorlat egy kis szeletét, az esetleges gondokat. A kérdőív egyszerűsített volt: leírtuk egymás mellé az összetételi tagokat, és azt kértük az adatközlőktől: alkossák meg belőlük a megfelelő összetett szót. Ha szükségesnek ítéltük, a kérdésekhez szakmai magyarázat is csatoltunk. A megalkotandó alakok egy része egyértelműen leírható az akadémiai szabályozás alapján, más része a szabályok mintája szerint, jóllehet az adott forma még nem esik az akadémiai szabályozás körébe, csak esetleges szótári példák léteznek, de tartalmazott a kérdőív olyan szaknyelvi szavakat is, amelyekre egyelőre nincs egyértelmű szabályzati állásfoglalás sem a helyesírási szabályzatban (AkH.¹¹), sem az orvosi helyesírási szabályozásban (OrvH.). A kérdőívet Bősze Péter állította össze, továbbá ő értelmezte a kérdéseket, és hívta meg a közreműködőket. Az eredményeket Laczkó Krisztina összegezte és véleményezte a nyelvész szemével, hozzá összegező gondolatokat Bősze Péter fűzött a gyakorlati orvos szemével. Nem titkolt célunk az volt ezzel a kis felméréssel az írásgyakorlat bemutatásán túl, hogy a még szabályozatlan formákra kialakítsunk egy közös helyesírási állásfoglalást, amelyet az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága elé terjeszthetünk megvitatásra, jóváhagyásra.

Nyomatékkal szeretnénk hangsúlyozni, hogy a felméréssel kizárólag a helyesírási szabályok, az írásmód tisztázása, egységesítése volt a célunk, és nem az, hogy a hosszú, akár több kötőjelet is tartalmazó szóösszetételek írásmódját terjesszük. Messzemenően a magyar nyelvnek megfelelő szerkezetes megoldásokat tartjuk szükségesnek. Javasoljuk a szerzőknek, hogy a hosszú, „nyakatekert” szóösszetételeket kerüljék, de az írásmód szabályainak megalkotása ennek ellenére elengedhetetlen.

A közreműködők: Berényi Mihály, Buvári Márta, Grétsy Zsombor, Hagymási Krisztina (Orvosi Hetilap)¹, Hatvani

István (Szemészet), Kardos Tibor (Medicina Könyvkiadó), Németh Éva (Lege Artis Medicinae, LAM)², Varga Zoltán, Viant Katalin, Vincze Judit (Simmelweis Könyvkiadó)

ÖSSZEGEZÉS, VÉLEMÉNYEZÉS A NYELVÉSZ SZEMÉVEL KÉT TAGÚ, IDEGEN ELŐTAGOT TARTALMAZÓ ÖSSZETÉTELEK (1) Példa: nukleotid + analóg

Ezt a típust a kérdőívben egyetlen példa tartalmazta, amely már magyaros írásmódú, idegen eredetű előtagot tartalmaz. A problémát azonban a választott forma jól érzékelteti. A *nukleotid* szófaji hovatartozása a nyelvi tudás számára bizonytalan lehet, a tapasztalat szerint sokszor melléknévként kezelik, és egyszerű jelzős szerkezetként írják a gyakorlatban annak ellenére, hogy a *nukleotid* főnévi értékű, így jelöletlen határozós vagy birtokos jelzős összetételt alkot az *analóg* utótaggal: nukleotiddal analóg, egybeírása tehát az AkH.¹¹ 125. c) szabálypontja szerint történik, vagy nukleotidnak az analógja, ekkor az egybeírás a 128. c) pontnak felel meg.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *nukleotidanalóg*.

Hagymási Krisztina: *nukleotidanalóg* – két egyszerű szóból álló szóösszetétel.

Kardos Tibor: *nukleotidanalóg* – jelöletlen összetétel a jelentése szerint.

Németh Éva: *nukleotidanalóg* – birtokos jelzős összetétel.

Varga Zoltán: *nukleotidanalóg*.

Viant Katalin: *nukleotidanalóg*.

Vincze Judit: *nukleotidanalóg* – a birtokos jelzős kapcsolatot a magyar helyesírás szerint egybeírjuk.

A válaszokból kitűnik, hogy a szakmai állásfoglalás az előzetes várakozással (és tapasztalattal) ellentétben határozott, mind a szerkezet megítélését, mind az írásmódot illetően. Az Orvosi helyesírási szótár a *nukleotid* főnévvel alkotott összetételre nem hoz példát, a kémiai helyesírási szótárban azonban találunk analógiás alakokat az írásmódra vonatkozóan: *nuklidösszetétel*, *nuklidtömeg*.

1. Fehér János főszerkesztő jóváhagyásával.

2. Nemesánszky Elemér főszerkesztő jóváhagyásával.

A SZÓTAGSZÁMLÁLÁSI SZABÁLY

(2) Példák: *sejtkenet + vizsgálat; víruscsalád + meghatározás*

A szótagszámlálási szabály közzismerten a három- vagy többtagú összetételeket érinti. Ezekbe, ha az alapalak szótagszáma meghaladja a hatot, egy esztétikai-tagoló kötőjelet teszünk az értelemtükröztetésnek megfelelően, a tagoló olvasás megkönnyítése érdekében (138. pont). Vagyis a megoldás: *sejtkenetvizsgálat* (3 tag, 6 szótag), *víruscsalád-meghatározás* (3 tag, 9 szótag).

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *sejtkenetvizsgálat* a szabály szerint; *víruscsalád-meghatározás*.

Buvári Márta: *sejtkenetvizsgálat* és *víruscsalád-meghatározás* a szótagszámlálási szabálynak megfelelően.

Hagymási Krisztina: *sejtkenetvizsgálat* (3 egyszerű szóból álló összetétel, kevesebb, mint 6 szótag), *víruscsalád-meghatározás* (3 egyszerű szóból álló összetétel, több, mint 6 szótag).

Hatvani István: *sejtkenet vizsgálat, víruscsalád meghatározás*.

Kardos Tibor: *sejtkenetvizsgálat* (6 szótagos összetétel), *víruscsalád-meghatározás* (3 tagú, 9 szótagos összetétel).

Németh Éva: *sejtkenetvizsgálat* és *víruscsalád-meghatározás* a szótagszámlálási szabálynak megfelelően.

Varga Zoltán: *sejtkenetvizsgálat, víruscsalád-meghatározás*.

Viant Katalin: *sejtkenetvizsgálat, víruscsalád-meghatározás*.

Vincze Judit: *sejtkenetvizsgálat, víruscsalád-meghatározás*.

Látható, hogy a szótagszámlálási szabály alapvető alkalmazása nagyjából nem jelent problémát az orvosi szakmában sem. (Az ezzel a szabállyal kapcsolatos írásgyakorlati gondok általános érvényűek, ezeket lásd Laczkó–Mártonfi 2004: 128–131.)

BETŰSZÓKKAL ALKOTOTT KÉTTAGÚ ÖSSZETÉTELEK

(3) Példák: *sejt + DNS; DNS + vizsgálat; HPV + fertőzött (sejt)*

Az egyszerű kéttagú betűszót tartalmazó összetételeket a helyesírási szabályzat 287. a) pontja rögzíti, jóllehet csak betűszó + főnévi utótag felépítéssel, ám ennek egyértelmű mintájára az előtag + betűszó felépítés is értelemszerűen ugyanúgy íródik, tehát mindkettő kötőjellel: *DNS-vizsgálat, sejt-DNS*. A harmadik példa kevésbé tipikus, ugyanis az utótag nem főnév, hanem befejezett melléknévi igenév. Erre a típusra, amely például az orvosi nyelvben bőséggel előfordul, akadémiai szabályzati példa nincsen, ám logikus a kötőjeles kapcsolás, hiszen egy eredetileg raggal jelölt viszony válik jeletlennek: *HPV-vel fertőzött* → *HPV-fertőzött*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*, mivel birtokos jelzős összetételek, amelyekben rövidítés van. A *HPV-fertőzött* összetett jelző.

Buvári Márta: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*, jeletlen szerkezetek, de betűszóknál nem lehet teljes egybeírást alkalmazni. *HPV-fertőzött sejt* vagy *HPV-vel fertőzött sejt*.

Hagymási Krisztina: *sejt-DNS* (betűszóhoz kapcsolt előtag), *DNS-vizsgálat* (betűszóhoz kapcsolt utótag); *HPV-fertőzött sejt*.

Kardos Tibor: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*.

Németh Éva: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*, a rövidítést és betűszót tartalmazó összetételekhez tartozik, birtokos jelzős.

Varga Zoltán: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*.

Viant Katalin: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*.

Vincze Judit: *sejt-DNS, DNS-vizsgálat*.

Egyértelmű, hogy a betűszós összetételek kötőjeles kapcsolása természetes az írásgyakorlatban, hiszen ez az egyetlen lehetséges megoldási mód a csupa nagybetűvel írt, közszoji betűszók összetételei tagként való megjelenítésének is.

KÉT BETŰSZÓBÓL ÁLLÓ ÖSSZETÉTEL

(4) Példa: *HPV + DNS*

Két betűszóból álló összetett szóra a helyesírási szabályzatban nem találunk példát, s nem tér ki erre a kérdéskörre az OH. sem. Nyilvánvaló azonban, hogy az egyértelmű szerkezeti tagolódás jelölésére kizárólag a kötőjel alkalmas: *HPV-DNS*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *a HPV DNS-e*.

Buvári Márta: *a HPV DNS-e*.

Hagymási Krisztina: *HPV-DNS*, betűszóhoz csatolt tag.

Kardos Tibor: *HPV-DNS*.

Németh Éva: *HPV-DNS*, jeletlen birtokos jelzős összetétel, amely betűszót tartalmaz.

Varga Zoltán: *HPV-DNS*.

Viant Katalin: *HPV-DNS*.

Vincze Judit: *HPV-DNS* (a magyar helyesírás szabályzata még nem foglalkozik ezzel).

A válaszadók egyértelműsítik a kötőjeles és egyetlen lehetséges írásmódot.

RÖVIDÍTÉST TARTALMAZÓ ÖSSZETÉTEL

(5) Példák: *St IB2 + méhnyakrák; St. IB2 + méhnyakrák*

A rövidítés a *stádium* szó orvosi használatú formája, amelynek egységesen hagyományozódó írásmódja nincsen sem a kis- és nagybetűk, sem a ponttal való lezárás vagy pontnélküliség tekintetében. A betű- és számkombinációból álló rész a stádium típusát jelöli. Mindkét példában azonban egységes utótagi kapcsolás lehetséges: egyrészt a kötőjel (annak ellenére, hogy a rövidítés feloldása: *IB2-es stádiumú méhnyakrák*, de a melléknévi jelző kötőjeles kapcsolása rövidítések vagy betűszók esetében nem szokatlan, lásd: *európai uniós csatlakozás, EU-csatlakozás*). Az első esetben ugyan szóköz van a rövidítés és a betű-szám jelzés között, de minthogy a nagybetűk egységet képeznek (tulajdonneveknél például a leggyakoribb eljárás a névterjedelem jelölésére), így semmi nem akadályozza a kötőjel használatát. Szóköz nélküli megoldáskor pedig még természetesebb ez az írásmegol-

dás. Tehát: *St IB2-méhnyakrák, St. IB2-méhnyakrák*. Másrészt megoldás lehet azonban a különírás is, ez esetben azonban a rövidítésben lévő szóközt célszerű lenne kiküszöbölni: *St. IB2 méhnyakrák*. Ezzel kapcsolatosan szakmai állásfoglalás és egységesítés szükséges.

VÁLASZOK:

Buvári Márta: *IB2 stádiumú (st.) méhnyakrák* (az *IB2* a stádium jelzője, a jelző magyarul semmiképpen sem állhat a jelzett szó után, legfeljebb kettősponttal: *méhnyakrák, st.: IB2*).

Hagymási Krisztina: *St IB2 méhnyakrák, St. IB2 méhnyakrák*.

Kardos Tibor: *St IB2 méhnyakrák, St. IB2 méhnyakrák* – erre vonatkozó szabály nincsen, a lényeg, hogy egységes legyen.

Németh Éva: *st IB2 méhnyakrák, st. IB2 méhnyakrák* – a különírt közszói összetételekhez tartozik.

Varga Zoltán: *St IB2 méhnyakrák, St. IB2 méhnyakrák*.

Viant Katalin: *st. IB₂-méhnyakrák*.

Vincze Judit: *st. IB2 méhnyakrák* – a stádium szó rövidítése nem egységes, a legelfogadhatóbb, ha rövidíteni szeretnénk egyáltalán, az *st.*, kis *s*-sel, és feltétlenül a különírás a megfelelő a szerkezet többi részét illetően.

A fentiek alapján elég egyértelmű, hogy az írásgyakorlat az utótag különírása felé hajlik, továbbá az is, hogy ténylegesen szükség van a szakmai konszenzusra a helyes és egységes jelölés érdekében, nyilvánvalóan a nemzetközi mintát is figyelembe véve.

MOZGÓSZABÁLYOS ALAKOK: AZ ELSŐ MOZGÓSZABÁLY

(6) Példa: *anyagcsere + vizsgálat + kérés*

A példa helyesírása egyértelmű szabályozás alá esik, az ún. első mozgószabály szerint írandó (139. a) pont), ráadásul ez az akadémiai szabályzat egyik bemutató példája a jelenségre, vagyis arra, hogy egy, a szótagszámlálási szabály miatt eleve kötőjellel tagolt összetett szó (*anyagcsere-vizsgálat* – 3 tag és 7 szótag) az újabb utótagot úgy veszi magához, hogy az első kötőjel kimarad, és az újabb tag kapcsolódik hozzá kötőjellel: *anyagcserevizsgálat-kérés*. Éppen a példa közismertebb volta miatt a kérdőívben az első mozgószabály megítélésére voltunk kíváncsiak.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *anyagcsere-vizsgálat kérése*, mindenképpen a szerkezetes megoldás a megfelelő: tudniillik ezzel az eljárással végtelenül hosszú szavak állnak elő.

Buvári Márta: *anyagcsere-vizsgálat kérése*, nem kell mindenből egy szót csinálni, ha igen: *anyagcserevizsgálat-kérés*.

Grétsy Zsombor: *anyagcserevizsgálat-kérés*, ilyenkor az első mozgószabályt alkalmazzuk.

Hagymási Krisztina: *anyagcserevizsgálat-kérés*, ugyanis 4 egyszerű szóból álló összetett szó, amely több, mint 6 szótag.

Hatvani István: *anyagcserevizsgálat kérés*, de jobb helyette a következő: *anyagcsere vizsgálatára irányuló kérés*.

Kardos Tibor: *anyagcserevizsgálat-kérés*, a mozgószabály a) pontja szerint.

Németh Éva: *anyagcserevizsgálat-kérés*, AkH.¹¹ 139. pontja szerint.

Varga Zoltán: *anyagcserevizsgálat-kérés*.

Viant Katalin: *anyagcserevizsgálat-kérés*.

Vincze Judit: *anyagcserevizsgálat-kérés*, a mozgószabály szerint, de a szövegkörnyezettől függően célszerű elkerülni, például: *anyagcsere-vizsgálatot kérünk, kérjük az anyagcsere vizsgálatát, az anyagcsere-vizsgálat kérése stb.*

Nyilvánvaló tehát, hogy a szabály és a helyes alak ismert, de az is kiderül, hogy a túlságosan hosszú összetételektől létezik egyfajta jogosnak mondható idegenkedés. Ahogy az AkH.¹¹ is fogalmaz: „az ilyen túlzottan hosszú nyúlt szavak esetében azonban jobb a szerkezetes megoldás: *anyagcsere-vizsgálat kérése*”.

(7) Példák: *A-vitamin + hiány; AB-vércsoport + keresés; 5-fluoruracil + kezelés*

A fenti, kötőjellel írt alakok közös vonása, hogy egy ún. tartozékbetűt (tehát nem betűszót vagy rövidítést, a betűnek önmagában mint betű van jelölő-, megkülönböztető értéke), illetőleg tartozékszámot tartalmaznak előtagként, amely kötőjellel kapcsolódik a szaknyelvi szótári hagyománynak megfelelően az utána következő szóhoz: *A-vitamin, 5-fluoruracil*. A helyesírási szabályozás, még a szaknyelvi sem, az ilyen felépítésű alakokkal külön nem foglalkozik, nem fogalmaz meg szabályt arra vonatkozóan, hogy az efféle kapcsolatokat hogyan kell írni, így valójában tényleg csak a szótári hagyományra támaszkodhatunk.

A kötőjeles rögzítés miatt a további utótagok kapcsolása nehezkessé válik. Ugyan az első mozgószabály alkalmazható lenne formailag, hiszen azt mondja ki, hogy egy kötőjellel alkotott szóhoz az újabb tagot kötőjellel fűzzük, s az első kötőjelet kihagyjuk, ebben az esetben, különösen a tartozékbetűs alakoknál, ez a megoldás nehezen értelmezhető formákhoz vezetne: **Avitamin-hiány*, de ugyanez igaz a számokra is: *5fluoruracil-kezelés* – ez utóbbi merőben ellentmondana a kémiai szabályozásnak is (pl. *1-allil-4-metoxi-benzol*).

A megoldásra az orvosi helyesírás a lehető legésszerűbb megoldást kínálja, az utótag további kötőjeles kapcsolását: *A-vitamin-hiány, AB-vércsoport-meghatározás, 5-fluoruracil-kezelés*. Ez a fajta megoldás teljes összhangban van például a földrajzi névi és a kémiai több kötőjeles alakok rögzítésének logikájával, nehézsége azonban, hogy további utótagok esetében újabb kötőjelekre van szükségünk: *A-vitamin-hiány-megelőzés*, hiszen az *A-vitamin-hiánymegelőzés* (amely egy sajátos mozgószabály lenne) más tagolódást, így más értelmezést adhat (ez utóbbi az *A-vitamin hiánymegelőzése* lenne és nem az *A-vitamin hiányának a megelőzése*).

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: mindenképpen *A-vitamin hiánya, AB-vércsoport keresése*, a több kötőjeles megoldás nagyon csúnya;

hasonlóképpen: *kezelés 5-fluor-uracillal*, annál is inkább, mert az *5-fluor-uracil* eleve két kötőjelet tartalmaz.

Buvári Márta: *A-vitamin-hiány*.

Grétsy Zsombor: az *5-fluoruracil* a kémiai szaknyelvben mint forrásnyelvben megtalálható szó, s egy technikai kötőjellel egybeírjuk a *kezelés* szóval: *5-fluoruracil-kezelés*.

Hagymási Krisztina: *A-vitamin-hiány*, *AB-vércsoport-keresés* (rövidítés + főnév kötőjeles kapcsolatához csatolt tag), *5-fluoruracil-kezelés* (szám + főnév kapcsolatához csatolt tag).

Hatvani István: *A-vitamin hiány*, *AB-vércsoport keresés*, *5-fluoruracil kezelés*.

Kardos Tibor: *A-vitamin-hiány*, *AB-vércsoport-keresés*, *5-fluoruracil-kezelés* – nincsen más megoldás, csak a két kötőjellel, így csak a szerkezetes megoldás lehet megnyugtató.

Németh Éva: *A-vitamin-hiány*, *AB-vércsoport-keresés*, *5-fluoruracil-kezelés* – ezek mind az első mozgószámból specális esetei. A szabály nem hajtható végre olyan, kötőjellel tagolt szavak esetében, amelyekben a kötőjelet nem a szótagszámlálási szabály vagy más mozgószámból írja elő, például: *A-vitamin*, *X-kromoszóma*, *spicc-cipő*, *szén-monoxid*. Ha ezekhez a szavakhoz újabb tagot kapcsolunk, a kötőjelet nem lehet elhagyni. „Ilyenkor [...] nem írható egybe az első két tag, s ha az utótagot közvetlenül a második taghoz kapcsolnánk, tagolási probléma állna elő. Ezért tűnik a legjobb megoldásnak, ha az újabb összetéti utótag is kötőjellel kapcsolódik: *A-vitamin-hiány*, *X-kromoszóma-rendellenesség*, *spicc-cipő-szaküzet*, *szén-monoxid-mérgezés*. Ha további utótag járul az összetételhez, az újabb kötőjellel kapcsolódik: *A-vitamin-hiány-megelőzés*. Az efféle szerkezetek azonban nagyon nehézkesek, ezért célszerű feloldani őket: *A-vitamin-hiány megelőzése*” (Laczkó-Mártonfi 2004:131).

Varga Zoltán: *A-vitamin-hiány*, *AB-vércsoport-keresés*, *5-fluoruracil-kezelés*.

Viant Katalin: *A-vitamin-hiány*, *AB-vércsoport-keresés*, *5-fluoruracil-kezelés*.

Vincze Judit: *A-vitamin-hiány* vagy *A-vitamin hiánya*; *AB-vércsoport-keresés* vagy *keresik az AB-vércsoportúakat*; *5-fluoruracil-kezelés* vagy *5-fluoruracillal kezelik* (logikus a kötőjeles kapcsolat, ám elgondolkodtató egy más vonatkozásban: a gyógyszernevekhez vagy törzskönyvezett hatóanyagnévhez hogyan kapcsoljuk az utótagot, például: *natamycin-kezelés*, *oxacyllin-kezelés*; *penicillinkezelés*, de: *benzylpenicillin-kezelés*).

A válaszokból kitűnik, hogy a megkérdezettek elfogadják a helyesírás értelemtükrözőtető jellegéből adódó több kötőjeles megoldást, ám az is kétségtelen, hogy erősen idegenkedünk tőle, feltehetően azért, mert az efféle alakok köznyelvi jelenléte számszerűen viszonylag kevés, már a két kötőjellel egy szóalakban való megjelenése erős jelöltsége, értelmezési igénye (nagyobb szellemi erőfeszítést kíván) okán ijesztőnek tűnik. Ezt támasztja alá a földrajzi nevek helyesírásának két kötőjellel jelölt alakjaitól való „félelem” is (*Belső-János-dűlő*, *Rohonci-Arany-patak* – mindkettő szabályzati példa).

(8) Példa: *a + vírus + DNS*

Ez a példa egy olyan jelenséget képvisel, amelyre vonatkozóan nem találunk semmiféle helyesírási szabályt: egy tartozékbetűs szerkezet és egy betűszó összetételét. Az analógia alapján a tartozékbetűs szerkezet – jöllehet szótári hagyománya ennek a formának egyáltalán nincsen – kötőjeles írásmódú kell, hogy legyen: *A-vírus*, és a betűszói utótag is kötőjellel kapcsolódik, egyrészt a betűszói volta, másrészt a mozgószámból érzéketlen kötőjelet tartalmazó előtag miatt. Az értelem szerűen kikövetkeztethető megoldás: *A-vírus-DNS*. (Amennyiben a tartozékbetűt az előtagi szerkezetben különírjuk, akkor a betűszói utótag is különírással kapcsolódik hozzá a helyesírási logikának megfelelően: *A vírus DNS*. Lásd ezt később részletesen.)

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *az A-vírus DNS-e* (a különírt A-t akár névelőnek is olvashatnánk).

Hagymási Krisztina: *A-vírus-DNS* (betűszóhoz csatolt tag).

Kardos Tibor: nem érthető pontosan, az *A vírus DNS-e*?

Németh Éva: *A-vírus-DNS*. Az *A-vírus* szótári alakja kötőjelezett. A harmadik tag kötőjeles kapcsolását a birtokos jelzős szerkezettel indokolhatjuk.

Varga Zoltán: *A vírus-DNS*.

Viant Katalin: *A-vírus-DNS*.

Vincze Judit: *A-vírus-DNS*.

A kapott válaszok viszonylagos sokfélesége egyértelműsíti a helyesírási problémát, amely elsősorban a tartozékbetűs kifejezések írásmódját érinti. Ha annak szabályozása megszületik, akkor az utótagi (esetleges előtagi) kapcsolat már egyértelműen következik az alapírásmódból.

(9) Példák: *májgyulladás-A + vírus*; *hepatitis-A + fertőzés*; *polimeráz-I + meghatározás*

Példáinkban a tartozékbetű utótagként jelenik meg. Annak ellenére, hogy a helyesírási logika a (6) példákkal azonos analógiát sugall, mégis problémás a megítélése, ugyanis az orvosi helyesírás a szabály megfogalmazásakor csak előtagi példát hoz (*C-vitamin-hiány*), így az utótagi alakok megítélésben csak a szótárhoz fordulhatunk, ahol is a szabálynak teljesen ellentmondó példát találunk: *hepatitis B-antigén*. Az első probléma az, hogy miért nem szerepel kötőjellel a tartozékbetű előtt: *hepatitis-B*? Megkönnyítené az írásgyakorlatot, ha a tartozékbetűk elő- és utótagként is ugyanúgy viselkednének, azaz egységesen például kötőjellel, illetőleg a nélkül. Indokolhatja a kötőjellel-nélküliséget az idegen írásmódú előtag, ez esetben azonban konzekvensen különbséget kellene tenni a magyar vagy magyaros írásmódú és az idegenes előtagok között: *hepatitis B* és *májgyulladás-B*. Ekkor azonban a további utótagok kapcsolása el fog térni egymástól, hiszen a kötőjeles alakhoz az utótagot is kötőjellel fűzzük: *májgyulladás-B-vírus*, az idegenesen különírt alakhoz viszont a további utótag is különírással járul: *hepatitis B vírus* (lásd alább is). Mindenesetre

a *hepatitis B-vírus* szótári forma semmiképp nem mondható szerencsésnek. A probléma úgy tűnik, feltétlenül akadémiai bizottsági kidolgozást és állásfoglalást igényelne szaknyelvi szinten, lehetőség szerint az egységesítés irányában.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *a májgyulladás-A vírusa* (lényegében szerkezetes megoldás).

Buvári Márta: *a májgyulladás A vírusa*. Ez esetben az *A* a *vírus* jelzője. A *hepatitis A* sorrend nem magyaros, ha a szót magát lefordítjuk, ez még inkább kiütözik. Helyesebb lenne így: *A-hepatitis-fertőzés* vagy *A-májgyulladás-vírus*.

Grétsy Zsombor: *májgyulladás-A-vírus, hepatitis-A-fertőzés, polimeráz-I-meghatározás*.

Hagymási Krisztina: *májgyulladás-A-vírus, hepatitis-A-fertőzés* (rövidítés + főnév kötőjeles kapcsolatához csatolt tag); *polimeráz-I-meghatározás* (szám + főnév kötőjeles kapcsolatához csatolt tag).

Hatvani István: *a májgyulladás-A + vírus* forma mellőzhető; *hepatitis-A fertőzés; polimeráz-I meghatározás*.

Kardos Tibor: *májgyulladás-A-vírus (?)*, *hepatitis-A-fertőzés (?)*, de: *polimeráz-I meghatározása* – ebben az esetben csak a szerkezetes megoldás a megnyugtató.

Németh Éva: helyesen: *májgyulladás A és hepatitis A*, vagyis az utótagokat ezektől külön kell írni, amely a második mozgósabály speciális esete. Ennek értelmében azokban a szerkezetekben nem lehet alkalmazni a második mozgósabályt, amelyek egy különírt betűjelből és egy főnévből vagy melléknévből állnak, például: *x tengely, S kanyar, T dugó*. „az ezekhez járuló utótag különírandó: *x tengely szerkesztés, S kanyar ív, T dugó csere*” (Laczkó–Mártonfi 2004:133). Tehát: *májgyulladás A vírus, hepatitis A fertőzés*; de: *polimeráz-I-meghatározás*.

Varga Zoltán: *májgyulladás A-vírus, hepatitis A-fertőzés, polimeráz I-meghatározás*.

Viant Katalin: *A-vírus okozta májgyulladás (!), A-vírus okozta hepatitisfertőzés, polimeráz-I-meghatározás*.

Vincze Judit: *a májgyulladás-A + vírus* típusú összetétellel még nem találkoztam; *hepatitis-A-vírus (okozta fertőzés)* vagy *hepatitis-A-vírusfertőzés; polimeráz-I-meghatározás* vagy *polimeráz-I meghatározása*.

A válaszokból kiderül, hogy az írásgyakorlatban a tartozékbetűk utótagi kapcsolásánál teljes a zűrzavar, s ez megerősíti azt a tényt, hogy akadémiai szaknyelvi állásfoglalásra van szükség a következő kérdések vonatkozásában: Tegyük-e különbséget a magyaros és idegen írásmódú előtagok között? Ha nem, mi legyen az egységes írásmód: a kötőjelezés vagy a különírás? Mit mutat a nemzetközi gyakorlat? Annak függvényében, hogy ezekre a kérdésekre milyen válaszok adhatók, a további utótagok kapcsolása már következik az értelemtükröztető magyar helyesírás logikájából.

(10) Példák: *e-posta + szolgálat; E6-fehérje + vizsgálat*

A példák egyrészt egy olyan nyelvi jelenséget mutatnak, amelyet a nyelvtanok, illetőleg a helyesírás nem tart nyilván

a magyar sztenderdben: az egyetlen betűjelből álló betűszavak meglétét. Az *e* ugyanis az *elektronikus* jelző betűszói változata (az angolból eredően), amíg a második példa *E*-je pedig az angol *early* szóból származó szaknyelvi nagybetűs betűszó. Betűszóként kötőjellel kapcsolódik hozzájuk az utótag, az első példában annak ellenére, hogy a teljes változat különírt jelzős szerkezet: *elektronikus posta*. Ám a kötőjeles írásmódot támogatja az angol nyelvi megfelelő (*e-mail*), másrészt az a tény, hogy kisbetűvel, különírva az utótagtól erősen értelemzavaró lenne a magyar *e* mutató névmás következtében. A második példa továbbá tartalmaz egy altípust jelölő számot (tartozékszám) is, amelyet a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően szóköz nélkül kell a betűszóhoz írni. Ez a kapcsolási forma kétségtelenül megkönnyíti az utótag kapcsolását: kötőjellel. A lehetséges megoldások tehát: *e-posta-szolgálat, E6-fehérje-vizsgálat*. (Lásd a (6) példákat is.)

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *e-posta-szolgálat, de: E6-fehérje vizsgálat*.

Buvári Márta: *az E6 fehérje vizsgálata, esetleg E6-fehérje-vizsgálat*.

Hagymási Krisztina: *e-posta-szolgálat; E6-fehérje-vizsgálat* (mindkettő rövidítés + főnév kötőjeles kapcsolatához csatolt tag).

Kardos Tibor: *e-posta-szolgálat; E6-fehérje-vizsgálat*, akkor ha a fehérjék efféle alakját kötőjellel kell írni.

Németh Éva: *e-posta-szolgálat; E6-fehérje-vizsgálat* (mindkettő az első mozgósabály speciális esete).

Varga Zoltán: *e-posta-szolgálat; E6-fehérje-vizsgálat*.

Viant Katalin: *eposta-szolgálat, E6-fehérje-vizsgálat*.

Vincze Judit: *e-posta-szolgálat; E6-fehérje-vizsgálat*.

Ahogy a (6) példánál is érzékelhető volt, akár tartozékbetűről van szó, akár egybetűs betűszóról, a kötőjeles kapcsolat, valamint az utótagok további kötőjelezése az írásgyakorlat számára is elfogadhatónak tűnik. Értelemszerűen a nyelvészeti megkülönböztetés (tartozékbetű, betűszó) ebben a vonatkozásban nem lényeges a rögzítés során, egyformán kezeljük őket.

(11) Példák: *sejt-DNS + vizsgálat; DNS-vizsgálat + kérés; HPV-DNS + vizsgálat*

A fenti egybetűs betűszók (és tartozékbetűs előtagi formák) mintáját követi a több-betűs betűszóból álló, kötőjeles összetételek további utótaggal való ellátásának írásmódja. Azaz a következő összetételi utótagot is kötőjellel fűzzük a szerkezethez: *sejt-DNS-vizsgálat, DNS-vizsgálat-kérés, HPV-DNS-vizsgálat*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *a sejt-DNS vizsgálata*.

Buvári Márta: *sejt-DNS-vizsgálat*.

Hagymási Krisztina: *sejt-DNS-vizsgálat, DNS-vizsgálat-kérés, HPV-DNS-vizsgálat* (mindhárom betűszóhoz csatolt tagból áll).

Kardos Tibor: *sejt-DNS-vizsgálat; DNS-vizsgálat-kérés* (mozgósabályszerű megoldás, az első kötőjel nem hagyható el); *a HPV-DNS vizsgálata* (csak a szerkezetes megoldás megnyugtató).

Németh Éva: *sejt-DNS-vizsgálat, DNS-vizsgálat-kérés, HPV-DNS-vizsgálat* – mindegyik betűszót tartalmazó összetett, az első mozgósabály speciális esete.

Varga Zoltán: *sejt-DNS-vizsgálat; DNS-vizsgálat-kérés; HPV-DNS-vizsgálat*.

Viant Katalin: *sejt-DNS-vizsgálat, HPV-DNS-vizsgálat*.

Vincze Judit: *sejt-DNS-vizsgálat; DNS-vizsgálat-kérés; a HPV-DNS vizsgálata* vagy *HPV-DNS-vizsgálat*.

Ahogy a (6) példa alapján várható volt, az írásgyakorlat elfogadja a két kötőjelet egyértelműen a tipikusnak mondható betűszói összetett szavak esetében. Egyedül a két betűszót tartalmazó összetételnél nem teljesen egységes az álláspont, nyilvánvalóan ezek viszonylag ritkább volta miatt.

(12) Példák: *follow-up + vizsgálat; e-mail + szolgálat*

Eltérnek a betűszót tartalmazó összetett szavaktól az idegen, kötőjeles formák további magyar utótaggal ellátott alakjai. Értelemszerűen nem alkalmazható az első mozgósabály ezekben az esetekben sem, ahogy a betűszós formáknál láttuk (továbbá ilyenek a valódi vagy jelszerű rövidítést tartalmazó összetételek, illetőleg az olyan kötőjeles pl. vegyületnevek, ahol szakmai fontosságú a kötőjel mindenkor mozdíthatatlansága, például: *szén-monoxid-mérgezés*). Nem tudjuk tehát kihagyni az idegen szóból a kötőjelet, hiszen azok nem illeszkednek be a magyar nyelv rendszerébe, így az alapalak meghagyása elengedhetetlen az íráskép felismerhetősége miatt (nem lehet **followup-vizsgálat* a megoldás). Ez esetben az következne, hogy a betűszót, rövidítést, vegyületnevet stb. tartalmazó összetételekhez hasonlóan az utótagok kötőjelle kapcsolódjanak. Az idegen szavak esetében azonban végrehajtottunk egy ún. egyszerűsítési eljárást: kihagyjuk az utótag elől a kötőjelet, legyen bármilyen nyelvtani felépítésű az eredeti idegen nyelvi alak (jelen példákban egy viszonzós szerkezetről, valamint egy egybetűs betűszói angol alakról van szó): *follow-up vizsgálat, e-mail szolgálat*. Erre vonatkozóan a helyesírási szabályzatban külön szabálypont nincsen, az akadémiai szótár példaanyagában azonban megtaláljuk a mintát, többek között éppen az *e-mail cím* formát.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: ezeket célszerű lenne magyarul használni inkább, de: *e-mail-szolgálat*.

Grétsy Zsombor: Természetesen nem alkalmazunk mozgósabályt. Az ilyen kötőjeles idegen szavak nem elemzendők (egyébként alapvetően a kötőjel nélküli összetett idegen szavak sem elemzendők), egy szóelemnek kell őket tekinteni, csak a szótagszámlálás esetében érdekes, hogy milyen hosszúak. Annak, hogy ezek a kötőjelle írott idegen elemek egy szóelemnek tekintendők, az az oka, hogy itt voltaképp a forrásnyelv (esetünkben az angol)

számunkra szokatlan, de a forrásnyelvben szabályos, önálló jelentéssel bíró szavairól van szó. E tekintetben csak „véletlen zavarórepülés”, hogy az adott forrásnyelvi formában történetesen a „-” karakter szerepel, amely formailag egybeesik a mi kötőjelünkkel: ez a szem előtt tartandó tény sok probléma forrása lehet helyes és logikus helyesírási elveink kialakításában. Úgy vélem, a *follow-up* szó melléknévi jelentésű, tehát a *follow-up vizsgálat* forma helyes. Ám az *e-mail* szerintem főnév, ezért az *e-mail + szolgálat* egységet összetett szónak kell tekinteni (pl. mint *postaszolgálat, levélszolgálat, futárszolgálat*), s mint ilyet egybe kell írni. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az **e-mailszolgálat* írásforma magyar nyelvi környezetben egyszerűen használhatatlanul zavaró, ezért a logikai tisztaság és az írásképi elfogadhatóság egyetlen egyeztetetőségi módjának egy „technikai kötőjel” beillesztését tartom: véleményem szerint a helyes, használható és egyúttal tartalmazó is logikus forma az *e-mail-szolgálat* írásmód.

Hagymási Krisztina: *follow-up vizsgálat, e-mail szolgálat* (idegen helyesírású elemhez csatolt kifejezés).

Hatvani István: ezeket az alakokat mindenképpen magyarítani kell.

Kardos Tibor: *follow-up-vizsgálat, e-mail-szolgálat*.

Németh Éva: *follow-up-vizsgálat, e-mail-szolgálat* (az első mozgósabály speciális esete, a szabály nem hajtható végre, mert a kötőjelet nem a szótagszámlálási vagy más mozgósabály írja elő).

Varga Zoltán: *follow-up vizsgálat, e-mail-szolgálat*.

Viant Katalin: *follow up-vizsgálat, email-szolgálat*.

Vincze Judit: *follow-up vizsgálat* – ez egy minőségjelzős szerkezet, rákérdezéssel: milyen vizsgálat?; *e-mail-szolgálat*, mivel az előtag „sajátos” mozaikszó, így a kötőjeles kapcsolás a megfelelő.

A válaszokból egyértelműen következik, hogy a szótári példákban képviselt egyszerűsítési eljárás ezekben a formákban egyáltalán nem ismert, nem ment át az írásgyakorlatba. Ezen nincs mit csodálkozni, az írásgyakorlat inkább követi a logikus, kikövetkeztethető két kötőjeles megoldást. Cél-szerű a helyesírási szabályzat egy majdani újabb kiadásában megfogalmazni a szabályt, még ha ritka előfordulás is. Vagy ha ott nem, a szaknyelvi szabályzatokban feltétlenül.

MOZGÓSZABÁLYOS ALAKOK: A MÁSODIK MOZGÓSZABÁLY

(13) Példa: *hasító enzim + vizsgálat*

Ez a példa is egyértelmű helyesírási szabályozás alá esik, az ún. második mozgósabályt kell alkalmazni rá: *hasítóenzim-vizsgálat* (139. b) pont). Ebben az esetben egy különírt jelzős szerkezethez (*hasító enzim*) járul utótag, amely az eredeti jelzett szóval egybeírt összetételt alkot (*enzimvizsgálat*). Ha azonban a jelzőt különírjuk (*hasító enzimvizsgálat*), akkor az az utótagra fog vonatkozni, ezért az elemeket mozgatni kell: a különírt szerkezet tagjait alkalmilag egybeírjuk, és hozzá az utótagot mindig, szótagszámmra való tekintet nélkül kötőjellel fűzzük.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *hasítóenzim-vizsgálat*.

Buvári Márta: *hasítóenzim-vizsgálat*, jelöletlen birtokviszony, amely az egész jelölt, ezért magában véve különírandó szerkezetre vonatkozik, „összerántja” azt.

Hagymási Krisztina: *hasítóenzim-vizsgálat*, a mozgósabály miatt.

Hatvani István: *hasító-enzim vizsgálat*.

Kardos Tibor: *hasítóenzim-vizsgálat*, amely nem mozgósabályos alak, mert a *hasítóenzim* egybeírandó, de a végeredmény szempontjából mindegy, mert ez esetben a kötőjelezést a szótagszámlálás indokolja.

Németh Éva: *hasítóenzim-vizsgálat* (második mozgósabály).

Varga Zoltán: *hasítóenzim-vizsgálat*.

Viant Katalin: *hasítóenzim-vizsgálat*.

Vincze Judit: *hasítóenzim-vizsgálat*, automatikusan használjuk a mozgósabályt. Kétféle értelme is lehet: a hasító enzimmel vizsgálunk valamit, vagy a hasító enzimet vizsgáljuk.

Az egyetértő válaszokból az következhet, hogy a második mozgósabály közismert, ez azonban az általános tapasztalat szerint nincs így, jelen esetben olyan válaszadóink voltak, akik folyóiratoknál dolgoznak javarészt, így a szövegek gondozása mindennapos feladatuk. Az egyik legvitatottabb szabály a gyakorlatban a mozgósabálynak ez az esete, több mint 50 év telt el a szabály megalkotása óta, és bár szignifikáns statisztikai felmérések nincsenek az írásgyakorlat vonatkozásában, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a mozgósabályos írás az esetek jó részében a spontán nyelvi tudás, az ejtés ellenében hat, továbbá az iskolai oktatásba nem került be, és ha nem kifejezetten értelemzavaró a jelző különírása, a gyakorlat nemigen él a mozgósabállyal.

(14) Példa: *restriktív endonukleáz + analízis*

Ez a példa ugyancsak a második mozgósabály tipikus esete, itt azonban a leírást tovább nehezíti az a tény, hogy mindhárom tag idegen eredetű szó (*restriktív*nek létezik *restrictio* latinosa formája is az OrvH. szerint, a magyar -s képző miatt azonban a magyaros írásmód mindenképpen előnyben részesül a *restriktív* alakban). Mindhárom szó helyesírása azonban magyaros, s ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a jövevényszavak csoportjába tartoznak. Ebből viszont az következik, hogy a második mozgósabály ugyanúgy érvényesítendő, mint bármely más hasonló magyar összetett szó esetében.

VÁLASZOK:

Hagymási Krisztina: *restriktív endonukleáz analízis*, inkább külön kellene írni, de megoldás a *restriktívendonukleáz-analízis* (jóllehet e helyett célszerűbb a szerkezetes megoldás: a *restriktív endonukleázzal végzett analízis*).

Kardos Tibor: *restriktívendonukleáz-analízis*, félreérthető a mozgósabály nélkül.

Németh Éva: *restriktívendonukleáz-analízis* (második mozgósabály), egyéb példák: *alkalikufoszfátáz-szint*, *szérum*-

alkalikufoszfátáz-szint, de ezek helyett jobb a szerkezetes megoldás: a *szérum alkalikufoszfátáz-szintje*.

Varga Zoltán: *restriktívendonukleáz-analízis*.

Viant Katalin: *analízis restriktív endonukleázzal (restriktív endonukleáz-analízis)*.

Vincze Judit: *restriktív endonukleáz analízis*, mert idegen szavaknál nem alkalmazom a mozgósabályt; a *restriktív endonukleázzal végzett analízis* alkalmazása igen körülményes, a szöveggörnyezettől függ a használata.

A válaszadók viszonylagos megosztottsága ennek a példának a megítélésében alátámasztja azt a feltevésünket, hogy a szaknyelvi idegen eredetű szerkezetek esetében mindenképpen akad némi idegenkedés a második mozgósabály alkalmazását illetően, s nem pusztán a jelző különírása, hanem inkább a teljes különírás felé hajlik az írásgyakorlat abban az esetben, ha felismeri a nehézséget.

(15) Példa: *x tengely + szerkesztés*

A matematikából jól ismert példa azt az esetet szemlélteti, amikor nem hajtható végre a második mozgósabály. A különírt szerkezet, amely utótagot kap, egy betűjelből áll, amely nem tartozékbetű, hanem voltaképp „metanyelvi” elem, a tengely neve az *x* a koordináta-rendszerben. Minthogy betűjelről van szó, az egybeírás a mozgósabály értelmében zavaró lenne, így meg kell hagyni a különírt formát, ebből viszont az következik, hogy az utótag is különírással kapcsolódik: *x tengely szerkesztés*. Ezt a helyesírási logikát megtámogatja a földrajzinév-írás is (*Régi Főti út*, amely a *Főti út*-ból lett további előtag hozzáadásával, s mivel az alapalak különírt, így a további tag is különírással kapcsolódik). Az eljárás mód nehézsége abban rejlik, ha a három tagból álló különírt szerkezet újabb utótagot kap, hiszen akkor azt is külön kell írni, ilyenkor feltétlenül jobb a szerkezetes megoldás: *x tengely szerkesztésének kivitelezése*, és nem *x tengely szerkesztés kivitelezése*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *az x tengely szerkesztése* – következetesen „szerkezetes”.

Buvári Márta: *x-tengely-szerkesztés*.

Hagymási Krisztina: *x tengely szerkesztés* (idegen helyesírású elemhez csatolt utótag).

Hatvani István: *x-tengely szerkesztés*.

Kardos Tibor: *x tengely-szerkesztés* (mozgósabályszerű megoldás, a kötőjel nélkül félreérthető).

Németh Éva: *x tengely szerkesztés* (a második mozgósabály speciális esete).

Varga Zoltán: *x tengely-szerkesztés*.

Viant Katalin: *x tengely-szerkesztés*.

Vincze Judit: *x-tengely-szerkesztés*, megszerkesztjük az *x-tengelyt*.

A kapott válaszokból egyértelműen kitűnik, hogy ez a szabály, amelyet az AkH.¹¹ nem fogalmaz meg, hiszen az írásgyakorlat szempontjából perifériális jelenség, így nem szükséges egy

általános helyesírási szabályzatban tárgyalni, mennyire nem közismert. Szaknyelvi szabályzatokban azonban megtalálható, az orvosi helyesírási szótárban is, igaz, nem betűjeles példakkal, de a hasonlóság megmutatja a helyes rögzítési módot (lásd a (17) példákat is).

(16) Példák: *emberi + DNS + minta; hibás + DNS + minta*

A példákban megtalálható egy egyszerű betűszót tartalmazó összetétel: *DNS-minta*. A jelzők (*emberi, hibás*) vonatkozása dönti el a helyes írásmódot. Ha a jelző a betűszóra vonatkozik, akkor a kiindulási forma: *emberi DNS*, s ez kap utótagot, azaz érvényesíteni kell a második mozgósabályt, s a betűszó miatt ez csak a két kötőjeles megoldást eredményezheti, hiszen az egybeírást itt a szó sajátos volta (betűszó) megakadályozza: *emberi-DNS-minta*. Ezt a formát a helyesírási szabályzat egyáltalán nem rögzíti, sőt szaknyelvi szabályzatokban sem található meg. A helyesírási logika a kötőjelek alkalmazását sugallja, ám ebben a kérdésben szükség lenne az akadémiai bizottság állásfoglalására: megtartandók-e a kötőjelek, vagy alkalmazható-e valamiféle egyszerűsítési eljárás. Ha azonban a jelző az utótagra vonatkozik, azaz a *DNS-minta* hibás és nem a *DNS*, akkor a szerkezet leírása nagyon egyszerű, a jelzőt külön kell írni: *hibás DNS-minta*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *hibás DNS-minta*, de másképp is értelmezhető: *hibás DNS-ből vett minta*.

Buvári Márta: *hibás DNS-minta*, ha csak nem maga a *DNS* a hibás, akkor: *hibás-DNS-minta*.

Hagymási Krisztina: *emberi DNS-minta*.

Hatvani István: *emberi DNS minta*.

Kardos Tibor: *emberi DNS-minta* – nincsen félreértelmezési veszély.

Németh Éva: *emberi DNS-minta*; ugyan a második mozgósabály szerint *emberi-DNS-minta* lenne, de a jelző különírása nem okoz értelemszavart hasonlóképpen, mint a *nyakgerinc-sérülés* (*nyakgerinc-sérülés*) esetében.

Varga Zoltán: *emberi DNS-minta*.

Viant Katalin: *emberi-DNS-minta*.

Vincze Judit: *emberi DNS minta* és nem *emberi DNS-minta*, ahogy sok esetben látni, hiszen nem a *DNS-minta* emberi, hanem az ember *DNS* mintájáról van szó. És mivel a mozaikszóknál a második mozgósabály nem tud érvényesülni, a kötőjeles megoldás lenne a voltaképp megfelelő, de a kötőjelre fűzött hosszú szóösszetételek nem szerencsések. Meg kellene határozni, hány kötőjel lehet egy szóösszetételben. A második példában el kell döntenünk, mi a hibás: a *DNS* vagy a *minta*, azaz rosszul vettek *DNS-mintát*, vagy hibás *DNS-t* keresünk, s abból veszünk *mintát*. Az első esetben: *hibás DNS-minta*, a másodikban elvileg *hibás-DNS-minta*, de ezt célszerű különírással elkerülni.

A válaszok azt a sejtésünket igazolják, hogy a második mozgósabály alkalmazásától meglehetősen nagy az idegenkedés

a gyakorlatban, még akkor is, ha magát a szabályt az író ismeri. Különösen igaz ez akkor, ha a szerkezet például betűszót tartalmaz. Az akadémiai bizottságnak mindenképpen feladata lesz a második mozgósabályra vonatkozó megoldás újragondolása az írásgyakorlat függvényében.

(17) Példák: *in situ + rák; collum uteri + gyulladás; herpes simplex + fertőzés*

Az idegen írásmódú többszavas kifejezéseket ún. szóköztartalmú morfémáknak (szóelemnek) tekintjük, s utótaggal való ellátásuk esetén nem alkalmazzuk a második mozgósabályt, hiszen az idegenes írásmód az alapalak írásváltozatának megtartását igényli, azaz nem lehet egybeírni az *in situ, collum uteri* stb. alakokat. Ebből viszont az következik, hogy a hozzájuk kapcsolódó utótag, akármilyen nyelvtani viszonyban is van a többtagú idegen előtaggal, csak különírással csatolható. Erre a helyesírási szabályzat nem ad szabályozást, az orvosi helyesírási szabályozás azonban igen, a 2.9. pontban a következő szerepel: „az idegen helyesírású különírt elemekből álló szócsoporthoz és az utánuk következő szó (kifejezés) közé nem teszünk kötőjelet”. Ennek alapján a példáink megoldása: *in situ rák, collum uteri gyulladás, herpes simplex fertőzés*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: ezeket a formákat csak jelölt szerkezetben érdemes használni, tehát például: *a collum uteri gyulladása*.

Buvári Márta: *in situ rák, collum uteri gyulladás*, Ha a fele nem magyarul van, akkor nehéz a magyar helyesírás szerint szabályozni. Szerintem csak külön lehet írni.

Hagymási Krisztina: *in situ rák, collum uteri gyulladás, herpes simplex fertőzés* – idegen helyesírású elemekhez csatolt tag.

Hatvani István: *in situ rák, herpes simplex fertőzés*.

Kardos Tibor: *in situ rák, herpes simplex fertőzés, collum uteri gyulladás*, de a szerkezetes megoldás megnyugtatóbb lenne: *collum uteri gyulladása*.

Németh Éva: *in situ rák, collum uteri gyulladás, herpes simplex fertőzés* – az idegen elemeket célszerű szóköztartalmú morfémának tekinteni, hasonlóképpen írandó még például a *dura mater kettőzet* (analóg a *Julianus barát szobor* formával).

Varga Zoltán: *in situ rák, collum uteri-gyulladás, herpes simplex-fertőzés*.

Viant Katalin: *in situ rák, collum uteri-gyulladás, herpes simplex-fertőzés*.

Vincze Judit: *in situ rák* (milyen? és nem a *minek a?* kérdésre felel az idegen előtag); *collum uteri gyulladás* vagy *collum uteri gyulladása* (de a legegyszerűbb a *méhnyakgyulladás*, a latin összetételeknél nem alkalmazzuk a mozgósabályt); *herpes simplex-fertőzés* (tulajdonnévi előtag, még ha kisbetűs vírusnév is).

A példák alapján megállapítható, hogy a szabály a szakma számára ismert, és az írásgyakorlat is többé-kevésbé magabiztosan alkalmazza. Az akadémiai bizottságnak ezzel a kérdéskörrel kapcsolatosan pusztán annyi a feladata, hogy

eldöntse, hogy érdemes-e a sztenderd vonatkozásában az általános helyesírási szabályzatban is megfogalmazni a jelenséget egy szabálypont erejéig.

MOZGÓSZABÁLYOS ALAKOK: AZ ELSŐ ÉS A MÁSODIK MOZGÓSZABÁLY EGYÜTTES ALKALMAZÁSA

(18) Példa: *Rh-negatív + vér + választás*

A példa az első és a második mozgószabály együttes alkalmazásával oldható meg. A kiindulás egy olyan jelzős szerkezet, amelyben a jelző összetett szó, és rövidítést tartalmaz, ezért kötőjelezendő, azaz: *Rh-negatív vér*. A különírt jelzős szerkezethez utótag járul, így a második mozgószabály érvényesül. Ám a kötőjeles írásmódú, rövidítést tartalmazó jelző esetében épp a rövidítéses forma miatt az első mozgószabály felülíródik, mert a rövidítést nem lehet egybeírással csatolni az utótagjához, így a végső megoldás egy több kötőjeles forma: *Rh-negatív-vér-választás*. Könnyen belátható, hogy egyrészt a helyesírási logika is meglehetősen nehéz ebben az esetben, hiszen kétféle mozgószabályt kell alkalmazni, majd az elsőt felülírni a rövidítés miatt, s a végeredmény is egy nehézkes helyesírású alak lesz. Ilyenkor feltétlenül a jelölt szerkezetes megoldás javasolható: *Rh-negatív vér választása*.

VÁLASZOK:

Hagymási Krisztina: *Rh-negatív vér választása* – mindenképpen a szerkezetes megoldás jó.

Hatvani István: *Rh-negatív vér választás*.

Kardos Tibor: *Rh-negatív vér választása* – csak a szerkezetes megoldás jó.

Németh Éva: *Rh-negatív vér választása* – az első és a második mozgószabály speciális esetével: *Rh-negatív-vér-választás*, ez azonban nem javasolható.

Varga Zoltán: *Rh-negatív vér választás*.

Viant Katalin: *Rh-negatív-vér-választás*.

Vincze Judit: *Rh-negatív vér választás*.

Látható, hogy elsősorban a jelölt szerkezetes megoldásra szavaz az írásgyakorlat, esetleg a különírássra a logikusan levezethető szabály ellenében. Nyilvánvalóan érzékelhető egyfajta erős ellenérzés a sok kötőjeles formákkal szemben, s ez jogosnak mondható egyrészt szokatlanságuk, másrészt nehézkességük folytán.

MOZGÓSZABÁLYOS ALAKOK: A HARMADIK MOZGÓSZABÁLY

(19) Példák: *sejt + vírus + kötődés; kockázat + haszon + elemzés; ideg + izom + kapcsolat; vér + agy + gát; dózis + hatás + függvény*

A példák mindegyike az ún. harmadik mozgószabály szerint írandó: *sejt-vírus kötődés, kockázat-haszon elemzés, ideg-izom kapcsolat, vér-agy gát, dózis-hatás függvény*. A harmadik mozgószabály problémájával nemrégiben a Magyar Orvosi Nyelv is foglalkozott (Grétsy 2003). Valójában az okozza a gondot, hogy egyrészt az AkH.¹¹ megfelelő szabálypontjának megfogalmazása nem sikerült jól: „Két azonos utótagú

összetétel (pl. *nyomásdiagram, térfogatdiagram*) különböző előtagja gyakran lép egymással mellérendelő kapcsolatba (*nyomás-térfogat*). Az ilyen szerkezetű minőségjelzős előtagot különírjuk az utótagtól: *nyomás-térfogat diagram*” (139. c) pont). Valójában ebben a szabályban nem teljesen erről van szó. Ha valóban két azonos utótagú összetétel előtagja lép egymással mellérendelő kapcsolatba, s ez a kapcsolat egyszerű kapcsolatos viszony, akkor létezik egy másfajta írásképp is: *nyomás- és térfogatdiagram*. Az ennek megfelelő mozgószabályos alak valóban *nyomás-térfogat diagram*. Ám nem csak ezt a típust kell a harmadik mozgószabály szerint írni. A másik lehetőség az, hogy a kiindulási forma eleve egy alkalmi, kötőjellel összekötött forma, például: *föld-levegő*. Ez értelemszerűen nem szótári egység, alkalmi mellérendelés, s ez az egység kap utótagot: *föld-levegő rakéta*. Ez a forma nem vezethető le két azonos utótagú szerkezetből, hanem az alkalmi kötőjeles forma kapja meg az utótagot. Az alkalmi mellérendelésben a viszony bonyolultabb, mint az egyszerű kapcsolat esetén, a példában arról van szó, hogy a rakéta a földről indul, és a levegőben robban. A harmadik mozgószabály tehát valójában kétféle nyelvtani típust foglal magában, a közös pont az, hogy egy alkalmi, kötőjellel írt mellérendelő viszony utótagi kapcsolását kell megoldani. A helyesírási logika szerint az utótagot is kötőjellel kellene kapcsolni, itt azonban egy egyszerűsítő eljárással élünk, s a kötőjelet elhagyjuk. Megjegyzendő, hogy a tulajdonnevek alkalmi mellérendelő összekapcsolása esetén ezt az egyszerűsítő eljárást nem alkalmazzuk, a tulajdonnevek közé nagykötelet teszünk, s az utótagot kiskötőjellel kapcsoljuk: *Geiger–Müller-számlálócső*. A harmadik mozgószabály esetén a nagykötelet nem használjuk, a nagyköteletes formák kevésbé alkalmasak a mozgószabályos alakok létrehozására (az ún. ’valami közötti’ viszony önmagában nem indokolja a nagykötelet, annál is inkább nem, mert a nagykötejel annyira erős jelöltségű írásjel, hogy célszerű a lehető legkisebb körre szűkíteni a használatát, az írásgyakorlat még a meglevő eseteket sem alkalmazza megfelelően).

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: ezekben az esetekben sok különböző megoldással élnek a kiadók, például: *sejt-vírus-kötődés, sejt-vírus kötődés, gyomor-bél-traktus*. A legjobb megoldás az utótag különírása, noha itt alapelvben birtokos jelzős viszony van: *a sejtnak és a vírusnak a kötődése*. Ám felfoghatjuk jelzőnek is a *sejt-vírus* alakot.

Buvári Márta: Jelöletlen viszony, ezért (a mozgószabályt alkalmazva) egybe kellene írni így: *sejtvírus-kötődés*, ám ez félreértelmezéshez vezetne (a *sejt* vírusának a kötődése). A *sejt* és a *vírus* szavak között nincs nyelvtani viszony, ezért a legjobb lenne nagykötelet tenni közéjük, de akkor már az utótag csak külön írható: *sejt-vírus kötődés*.

Vincze Judit: a helyesírási szabályzat ezeket a formákat kiskötőjellel szabályozza, utótagi különírással. Grétsy Zsombor cikke szerint azonban nagykötelet kellene tenni az előtagok közé, és az utótagokat kiskötőjellel kapcsolni. Annak ellenére, hogy ez a megfontolás megfontolandó,

mégis az akadémiai szabályozás mellett kell döntenünk, tehát: *sejt-vírus kötődés, kockázat-haszon elemzés, ideg-izom kapcsolat, dózis-hatás függvény*. További példák: *pulpa-zománc határ, orvos-beteg kapcsolat, diák-tanár találkozó stb.*

Annak ellenére, hogy a fenti válaszok azt egyértelműsítik, hogy a harmadik mozgósabály még mindig kevésbé ismert, nem látszik célszerűnek változtatni rajta. Az akadémiai bizottság egyetlen feladata az lenne, hogy a szabály megfogalmazásán pontosítsa, egyértelműsítse, és tisztázza ezeknek az alakoknak a nagyköötjelhez való viszonyát is (kizárva a használatát ebben az esetben).

(20) Példa: *köldök + symphysis + távolság*

A példát ugyanúgy a harmadik mozgósabály szerint kell írni, mint a (19) példait, az egyetlen különbség az, hogy az alkalmi mellérendelés egyik tagja idegen írásmódú szó, ez azonban nem változtat a helyesírási szabályon.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *köldök-symphysis távolság*.

Buvári Márta: *köldök-symphysis távolság*.

Vincze Judit: *köldök-symphysis távolság* – gyakran fordul elő például a kardiológiában távolságok, pontok közötti szakaszok jelölése, ezekben keveredik a kis- és a nagyköötjel használata, jöllehet a valamettől valameddig viszony jelölésére a nagyköötjel a megfelelő írásjel, például: *P-R távolság*.

Úgy tűnik, hogy a harmadik mozgósabály alkalmazását (ha valaki egyáltalán ismeri magát a szabályt) – helyesen – nem befolyásolja az, hogy az alkalmi mellérendelő szerkezetű előtag tartalmaz idegenes írásmódú elemet.

(21) Példa: *varicella + zoster + fertőzés*

Ez a példa a fentiekől, a (19) és (20) példától csak abban tér el, hogy az egymással mellérendelő kapcsolatba lépő tagok idegenes írásmódúak, ez azonban a helyesírási szabályt nem befolyásolja, hiszen az alkalmi mellérendelő összetétel a magyar nyelvben jön létre, tehát: *varicella-zoster fertőzés*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *Varicella zoster vírus okozta fertőzés* vagy *varicella zoster-fertőzés*.

Hagymási Krisztina: *herpes zoster fertőzés* vagy *varicella zoster fertőzés*, jöllehet ez utóbbinak orvosilag nincsen értelme.

Hatvani István: *Varicella zoster fertőzés*.

Kardos Tibor: *varicella zoster fertőzés* – a legjobb megoldás a különírás, mert a mozgósabály az idegen szerkezetekre nem alkalmazható; a *zoster* után tett köötjel félrevezető lenne.

Németh Judit: *varicella-zoster fertőzés* – a harmadik mozgósabály szerint.

Varga Zoltán: *varicella zoster-fertőzés*.

Viant Katalin: *Varicella zoster-fertőzésben*.

Vincze Judit: a *varicella-zoster* nevet a mikrobiológiai témájú könyvek kötőjellel írják (zavaró a kisbetűs írásmód, hiszen vírusnév, az pedig tulajdonnév). Ha egytagú lenne a szerkezet, egyértelmű lenne a helyes írásmód: *varicella-fertőzés*, így azonban nehézkes a leírása – különösen a kisbetűk miatt. Hasonló problémát vet fel az *Escheria coli fertőzés* vagy *Escheria coli-fertőzés* (*E. coli fertőzés* vagy *E. coli-fertőzés*) írása is.

Némileg meglepő módon, a (19) és (20) példától eltérően ítéli meg az írásgyakorlat ezt a szerkezetet, jöllehet ebben az esetben a helyesírás nem tér el a magyar írásmódú alakoktól. Az eltérés oka lehet továbbá az értelmezés megítélése, ám erre a választ kizárólag a szakma tudja megadni, s az alapján lehetséges a helyesírás esetleges módosítása vagy megtartása.

(22) Példa: *T1-súlyozott + T2-súlyozott*

Ugyancsak alkalmazható a harmadik mozgósabály ebben a példában, a fentiekől az eltérés mindössze annyi, hogy két betű- és számjelzés között jön létre az egyszerű kapcsolatos viszony. Az írásforma így kétféle lehet: *T1- és T2-súlyozott* vagy *T1-T2 súlyozott*. A helyesírási szabályzatban erre az esetre nem találunk példát, az írásképp a hasonlóság alapján mégis világos.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *T₁- és T₂-súlyozott*, alsó indexbe kell tenni a számokat.

Hagymási Krisztina: *T1-T2 súlyozott* – azonos utótagú összetétel.

Hatvani István: ezt a szerkezetet így nem lehet értelmezni.

Németh Éva: *T1-T2 súlyozott* – a harmadik mozgósabály szerint.

Varga Zoltán: *T1-T2 súlyozott*.

Viant Katalin: *T1-T2 súlyozott*.

Vincze Judit: *T1-súlyozott, T2-súlyozott*.

A válaszadók többsége számára egyértelműnek tűnik a harmadik mozgósabály ebben az alakulatban, annak ellenére, hogy efféle példát a szótárak kevésbé tartalmaznak. Az egyértelműség oka minden bizonnyal abban is rejlik, hogy a két tag kapcsolata „áttetsző”, nyilvánvaló a szerkezet nyelvtani levezethetősége is, így könnyebb megtalálni a megfelelő helyesírási formát.

(23) Példa: *G1 + S + szakasz*

A példában egy betű-szám együttes és egy önmagában álló betűjel áll egymással mellérendelő alkalmi kapcsolatban. A nehézséget pusztán az okozhatja a rögzítés során, hogy a két tag közé kis- vagy nagyköötjelet kell-e tenni. Ebben az esetben ugyanis hangsúlyozottan valamettől valameddig viszony található, amelynek jelölője a nagyköötjel. Így bár a helyesírási

szabályozás efféle szerkezetet nem rögzít, jogosult lehet ez az írásmód: *G1-S szakasz*.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *G1-S szakasz* (nagyköötőjellel).

Grétsy Zsombor: *G1-S szakasz*.

Hagymási Krisztina: *G1-S szakasz* (azonos utótagú összetétel).

Kardos Tibor: *G1-S szakasz* (nagyköötőjellel).

Németh Éva: *G1-S szakasz* vagy *G1-S szakasz* (a valamettől valameddig viszonyt érzékelteti a nagyköötőjellel).

Varga Zoltán: *G1-S szakasz*.

Viant Katalin: *G1-S szakasz*.

Vincze Judit: *G1-S szakasz*.

A válaszok megerősítik a nagyköötőjel használatát, de egyben érzékeltetik is a bizonytalanságot a harmadik mozgósabályos példák kiskötőjeles analógiája okán. Ebben a kérdésben szakmai és akadémiai helyesírási bizottsági állásfoglalás szükséges.

(24) Példa: *E6-fehérje + E7-fehérje*

A példában két egybetűs betűszót és számot tartalmazó kötőjeles írásmódú alak lép egymással alkalmi mellérendelő viszonyba az azonos utótag kapcsán. Erre az esetre sem tér ki a helyesírási szabályozás, ám a megoldás a helyesírási logika alapján egyértelmű: *E6-E7 fehérje*. Estelegesen megfontolható a nagyköötőjel használata is, annak ellenére, hogy efféle funkciójáról nem esik szó egyik szaknyelvi helyesírási szabályozásban sem. Mivel két azonos utótagú összetétel kapcsolódásáról van szó, a másik lehetséges leírási forma: *E6- és E7- fehérje*.

VÁLASZOK:

Grétsy Zsombor: az *E6-fehérje* nem összetett szó, hanem a kémiai szaknyelv, mint önálló forrásnyelv egy szava: csak „becsapós”, mert kötőjelet látni benne, de ez nem a magyar nyelv kötőjele, hanem a kémia nyelvének, az önálló forrásnyelvnek egy karaktere, amely pont úgy néz ki, mint a magyar kötőjel. Tehát nincs is mit mozgósabályozni. Meggondolandó, hogy erre a relációra egy önálló jelet kellene használni. A matematikában használatos „és” értelmű alapszimbólum nem jó, mert a gépen nehéz előállítani. Viszont az alsó helyzetű vízszintes vonal mint speciális „kötőjel” könnyen elővehető: ez nem az általános magyar helyesírás egy szimbóluma lenne, hanem az orvosi szaknyelvnek mint önálló tudomány forrásnyelvének a szimbóluma. Tehát: *E6_E7-fehérje* (ejtés: az E6 és E7 fehérje).

Hagymási Krisztina: *E6-E7 fehérje* (azonos utótagú összetétel).

Hatvani István: *E6-fehérje, E7-fehérje*.

Kardos Tibor: alapvető kérdés ebben az esetben, hogy a fehérjéket kötőjellel kell-e egyáltalán írni.

Németh Éva: *E6-E7 fehérje* (a harmadik mozgósabály szerint) vagy *E6-, E7-fehérje*.

Varga Zoltán: *E6-E7 fehérje*.

Viant Katalin: *E6-E7 fehérje*.

Vincze Judit: *E6-fehérje, E7-fehérje* vagy *E6-fehérje-E7-fehérje*.

A válaszokból érzékelhető bizonytalanság miatt, jóllehet a harmadik mozgósabály alkalmazása többségben volt, szükség lenne ebben a kérdésben is szakmai és helyesírási állásfoglalásra.

(25) Példa: *CIN + méhnyakrák + átalakulás*

A példában egy betűszó kapcsolódik össze egy magyar közszóval a harmadik mozgósabálynak megfelelően. Akadémiai szabályozás erre a példára nincsen, illetőleg szótári mintát sem találunk rá. A kérdés elsősorban az, hogy kis- vagy nagyköötőjelet használjunk-e a két tag összekapcsolásakor, mennyire hangsúlyos a valamettől valameddig viszony. Minthogy a jelentés: a CIN átalakul méhnyakrákká, nem lehet kizárni a nagyköötőjel használatát sem. A fenti példának megfelelően ebben az esetben is szükség van a szakmai és a helyesírási állásfoglalásra, az esetleges tipizálásra.

VÁLASZOK:

Berényi Mihály: *CIN átalakulása méhnyakrákká* – csak ez a forma fogadható el.

Grétsy Zsombor: *CIN-méhnyakrák-átalakulás*.

Hagymási Krisztina: *CIN-méhnyakrák átalakulás*.

Kardos Tibor: *CIN-méhnyakrák-átalakulás* (nagyköötőjellel).

Németh Éva: *CIN-méhnyakrák átalakulás* vagy *CIN-méhnyakrák átalakulás* – a nagyköötőjel használatát a valamettől valameddig viszony indokolja.

Varga Zoltán: *CIN-méhnyakrák átalakulás*.

Viant Katalin: *CIN-méhnyakrák-átalakulás*.

Vincze Judit: *CIN-méhnyakrák-átalakulás*.

A válaszokban megjelenő nagyköötőjeles formák megerősítik azt a feltételezést, hogy ebben a szerkezetben a től-ig viszony hangsúlyos, így jelölni kell a megfelelő írásjellel.

ÖSSZEGZÉS a kérdések összeállítása azt célt szolgálta, hogy felmérje az írásgyakorlatot, még ha nem is szignifikáns statisztikai módszerekkel, de egyfajta képet adjon arról, hogy a szabályozott, ám feltehetően kérdéses írásmódú alakokat hogyan rögzíti a szakma, valamint arról is, hogy a még nem szabályozott alakok mennyire követik a meglévő szabálymintákat, illetve hogyan történik az efféle, a szakmában használatos szerkezetek írása. Mindez azzal a nem titkolt céllal, hogy az utóbbi esetekben elősegítse a szakmai és helyesírási megvitátást és a megnyugtató írásképz kialakítását.

IRODALOM

AKH.¹¹ = *a magyar helyesírás szabályai*. 11. kiadás. Akadémiai Kiadó. 2005.

OrvH. = *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó. 1992.

Bősze Péter 2006. Nyelvhelyességi szempontok a magyar orvosi irodalomban. *Magyar Orvosi Nyelv*. VI/1. 2006. 20–43.

Grétsy Zsombor 2003. Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben II. Egy kis nyelvi-szaknyelvi helyesírás: rövidítések, betűszámok, kötőjelek... *Magyar Orvosi Nyelv* III/1. 2003. 16–19.

Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó.

1. táblázat. A tartozékbetűk, -számok és -magyarázók

A <i>tartozékbetű</i> a magyar vagy görög ábécé tartozékszerepű betűje; valami nevének része, tartozéka.	Példa: A <i>C-vitamin</i> egy vitaminfélése, a vitaminok egyik külön fajtája, és nem egy a sok egyforma vitamin közül. A tartozék <i>C</i> egy önálló forma – <i>C-vitamin</i> – nevének része, tartozéka, és nem jelzőszerű.
A <i>tartozékszámok</i> szintén valami nevének részét képező arab vagy római számok.	Példa: <i>G2-szakasz</i> a sejtműködés <i>G</i> -szakaszainak egyike, amelyet a tartozékszám jelöl. Nem egy a sokféle közül, hanem egy, semmivel össze nem téveszthető, sejtműködési szakasz. A 2-es szám tehát a kifejezés szerves tartozéka, nélküle a szakkifejezés az adott szövegkörnyezetben szakszerűtlen lenne.
A <i>tartozékmagyarázók</i> valamilyen szakkifejezés körülményeit magyarázó, értelmező tartozékok, amelyek lehetnek betűk, számok, írásjelek, rövidítések, sőt betűszók is. Ezek kizárólagosan a tartozékbetűkhöz, -számokhoz kapcsolódnak.	Példák: <i>M1(PUL)</i> – tüdőáttétet. (Az <i>M</i> egybetűs betűszó, áttétet [<i>M</i> = metastasis] jelent. Az <i>1</i> a példában az <i>M</i> tartozékszáma, és azt fejezi ki, hogy áttét [<i>M</i>] van [<i>M0</i> = áttét nincs]. A <i>PUL</i> [pulmonalis] tartozékmagyarázó, az áttét helyére utaló rövidítés).
	Példa: <i>stI, stIA, stIA1 stb.</i> Az <i>st</i> a <i>stádium</i> szakszó nemzetközileg, általánosan – nem alkalmilag – alkalmazott rövidítése, jelszerű rövidítésnek tekinthető, ezért utána pontot nem teszünk. Kisbetűvel írjuk, mert nem tulajdonnév; tudományos közszó. Nincs olyan nyelvtani szabály, amely szerint a tudományos közszó rövidítések – a betűszókhoz hasonlóan – nagybetűvel írandók.

AHOGY AZ ORVOS LÁTJA Az orvos gyakorlati gondolkodású, egyszerűsítésre törekszik, és talán a nyelvtani szabályok hálójában is kevésbé vergődik, főleg, mert mélységekben nem is ismeri őket. A fenti 25 különböző példa számomra is ijesztő, szinte a nyelvtankönyv újratanulását kívánja. Minden szövevényben azonban található egyszerű út, fogódzó, s a fentiek sem kivételek.

A felmérés kérdéskörét két csoportra oszthatjuk: a) a szóösszetételi elő- vagy utótagok írása; b) a szóösszetételi elő- vagy utótagok kapcsolása.

A SZÓÖSSZETÉTEL ELŐ- VAGY UTÓTAGOK ÍRÁSA Ezeket írhatjuk egybe, külön vagy kötőjellel.

EGYBEÍRÁS A szavak egybeírása még a helyesírási szabályzatban is fejezetnyi. Most csak a kérdések között található, ún. tartozékbetűk, -számok és -magyarázók írására térek ki. A tartozékbetűk, -számok és -magyarázók fogalmát és javasolt írását külön dolgozatban tárgyaljuk. Összegezve az 1. táblázat mutatja.

Írásszabály: A tartozékbetűket, -számokat és -magyarázókat egymással, valamint a mozaikszókkal és a jelszerű rövidítésekkel is egybeírjuk.

Ez a szabály magyar helyesírásban nem található, csupán javaslat. A felmérés résztvevői sokszor eltérő írásmódot választottak, leginkább a jelszerű rövidítések és a tartozékbetűk/tartozékszámok kapcsolatában.

KÜLÖNÍRÁS A különírással vonatkozó helyesírási szabályok nem kevésbé terjedelmesek, mint az egybeírást meghatározók. Ezek közül is csak a kérdések közt előfordulóakra, a jelszerű betűkre térek ki. A jelszerű betűt egyet jelöl a sok azonos/hasonló fajta közül, semmilyen formában nem utal a jelzett főnév milyenségére, tulajdonságára. A jelszerű betűt betűjelnek nevezzük.

Példák: a *C épület* egyike a sok épületnek – amelyet *C*-vel jelölünk, hogy megtalálható legyen –, és nem egy külön épületfajta. A *C* semmilyen formában nem utal a jelzett főnév milyenségére, azaz az épület fajtájára, formájára: nagyon sok *C* épület lehet még egy városban is, és ezek teljesen különbözőek lehetnek – a *C* semmiféle hasonlóságot, azonosságot nem jelez.

Írásszabály: A betűjeleket mindig különírjuk.

KÖTŐJELEZÉS A kötőjelezést is a szabályok sokasága rendszerezi. A magyar nyelvben kétféle kötőjelet – a kis- és nagykötőjelet – különítünk el. A gyakorlatban azonban célszerű a kiskötőjeleket három csoportra osztani a 2. táblázat szerint.

Mikor írunk szerkezeti kötőjelet? Az idevonatkozó szabályok csak részben meghatározottak, az alábbiak mégis ésszerűek:

- Bizonyos, főleg idegen eredetű szavak, eleve tartalmaznak szerkezeti kötőjelet (*follow-up*).
- Mindig szerkezeti kötőjellel kapcsoljuk:

2. táblázat. A kötőjelek formái

Kiskötőjelek	<ul style="list-style-type: none"> Szerkezeti kötőjel (ez a fogalom a helyesírási szabályzatban nem szerepel): valamilyen szó-, mozaikszó-szerkezet részét, szerkezetét képezi, abból soha nem hagyható ki. Alkalmi kötőjel: valamilyen szóhoz, rövidítéshez, mozaikszóhoz alkalmilag kapcsolódó kötőjel (mellérendelő viszony). Az adott helyzet megváltozásával – az alkalom megszűnésével – a kötőjel elhagyható. Tagoló kötőjel: a szótagszámlálás szabályai miatt alkalmazott kötőjel.
Nagykötőjel	Nyelvtanilag meghatározott, részletezése meghaladja felmérésünk kereteit.

- A tartozékbetűket és a tartozékszámokat a szavakhoz* (A-vitamin, hepatitis-B, 5-fluoruracil stb.) (7–9. példa).
- A mozaikszókat egymással vagy a szavakkal (HPV-DNS, HPV-fertőzés, sejt-DNS, E6-gén stb.) (3–4., 10. példa). Az orvosi-biológiai nyelvben egybetűs betűszók is előfordulnak.
- A rövidítéseket – a tartozékoltakat is – az utótagi szavakkal* (stIB-csoport, e-posta stb.) (5. példa).

A *-gal jelzett szabályok a magyar helyesírásban nem találhatók, csupán javaslatok; a közreműködők sem fogalmaztak egységesen.

A SZÓÖSSZETÉTELI ELŐ- VAGY UTÓTAGOK KAPCSOLÁSA

A felmérés tanulságai szerint az írásmód hat szabályban egyszerűen meghatározható:

1. szabály: Minden jelöletlen, szerkezeti kötőjelet nem tartalmazó, birtokos összetételt a szótagszámlálás szabályai szerint egybe- vagy kötőjellel írunk. A jelölt birtokos viszonyt mindig különírjuk (1–2. példa).

Megjegyzés: Ha a szótagszámlálás szabályai szerint kötőjellel írt (tagoló kötőjel) jelöletlen szóösszetételhez kapcsolódik jelöletlen utótag, a kötőjellel írt szerkezetet egybeírjuk, és az utótagot kötőjellel kapcsoljuk (első mozgósabály) (6. példa).

2. szabály: Minden szerkezeti kötőjeles előtaghoz – legyen bár szakszó, mozaikszó vagy rövidítés – a szóösszetételi utótago(ka)t kötőjellel kapcsoljuk (7–12. és 18. példa).

3. szabály: A jelzős szerkezeteket különírjuk, akkor is, ha a jelző valamilyen kötőjellel írt szószerkezetbe iktatódik (16. példa).

Megjegyzés: Ha a különírt jelzős szerkezethez az egész szerkezetre vonatkozó utótag társul, a jelzős szerkezetet egybeírjuk, és az utótagot kötőjellel kapcsoljuk (második mozgósabály) (13–14. példa).

4. szabály: Különírt szószerkezetekhez a szóösszetételi utótagot különírással kapcsoljuk (15. és 17. példa).

5. szabály: Ha két különálló – nem szóösszetételi – főnév egymással alkalmi (mellérendelő) kapcsolatba kerül, s ezért kötőjellel (alkalmi kötőjel) társítjuk őket, az utótagot különírjuk. Másként fogalmazva: alkalmi kötőjellel kapcsolt főnevek utótagjait különírjuk (19. és 21. példa).

Megjegyzés:

- a) Ha az alkalmi kapcsolat pontosan valamettől valamedig viszonyt jelöl, az alkalmi kötőjel helyett nagykötőjelet írunk (20., 23. és 25. példa).
- b) Alkalmi kapcsolatba került, azonos utótagú összetételek, szószerkezetek – szerkezeti kötőjelet tartalmazók is – előtagjait kötőjellel kapcsoljuk, az utótagot különírjuk (22. és 24. példa).

HOZZÁSZÓLÁSOK

Berényi Mihály

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a szerkezetes vagy az ahhoz hasonló megoldásokat az orvosi nyelvben is előnyben kell részesíteni a hosszú „szószörnyek” helyett. A beszélt nyelvben nem segít a kötőjelek használata (*hibás vírus-DNS, hibás vírus-DNS*). Éppen ezért lényegesnek tartom, hogy mondjuk így: *a hibás vírus-DNS* vagy *a hibás vírusok DNS-e*. A beszélt nyelv is az orvosi nyelv része.

Viant Katalin

A feladatnak, a kérdések megválaszolásának többször neki-vágtam, de az eredménnyel nem voltam kibékülve. Ebben most sincs változás: nem tudtam a megadott szavak, szókapcsolatok nagy részét az érvényes helyesírási szabályok alapján úgy leírni, hogy pár perc múlva, ha rájuk néztem, ne gondoltam volna arra: biztosan így helyes? Átnéztem pedig a

- nagykötőjel és a gondolatjel, illetve a kötőjel használatát,
- a kötőjel használatát szóösszetételekben (6 eset),
- a mozgósabályt,
- az egybeírás és különírás szabályait,
- az angol helyesírásról pedig például szótárak, cikkek és internet segítségével próbáltam tájékozódni.

Mindez nem sokat segített. Miért? Néhány pontban összefoglalom, kifejtés nélkül, mert így is érthető.

1. A szöveggörnyezet hiánya.
2. A szerzővel való megbeszélés, értelmezés hiánya.
3. A helyesírási szabályzat korlátai: elveket, példákat szinte csak a köznyelvre hoz, illetve ezekből indul ki. A szaknyelvet alig érinti, vagy a lehető legegyszerűbb példákat hozza csak. (Ezt egyébként a köznyelvi példánál is megfigyeltem.)
4. Napi szerkesztői gyakorlat hiánya. Két éve nem kaptam szerkesztői munkát, és kiestem a gyakorlatból. Vagy inkább rácsodálkoztam arra, hogy ez alatt az idő alatt is ennyit romott a nyelv.

Szerintem – néhány egyszerűbb esetet kivéve – itt olyan feladatokat kaptunk, amelyeket nem szabad a kért módon megoldani, azaz úgy, hogy legalább a magyar nyelv szerkezetének logikáját használva ne oldanánk fel a nyakatekert szószerkezeteket. Annál is inkább, mert még jelentésmagyarázatokat is kellett írni az egyes szókapcsolatokhoz.

A jelzős szerkezetek, a birtokviszonyt kifejező szórend és ragozás stb. épp azért vannak nyelvünkben, hogy tudjuk: mi minek a micsodája, mi miből indul és mivé lesz, mi az ok és mi az okozat. A klasszikus példát idézve: *budapesti + nő + rabló* jelentheti azt, hogy (1.) a nőrabló budapesti személy (nem kaposvári), ez esetben: *budapesti nőrabló* a helyes írásmód. Ha (2.) a nő budapesti, nem a rabló, akkor: *budapestinő-rabló*.

Ugyanakkor látnunk kell, hogy az eredeti, azaz a három külön szóba írt változatból nem derül ki az olvasó számára a lé-

nyeg, vagyis az, hogy kis is a budapesti: a nő vagy a rabló? a szerkesztőnek-szerzőnek tehát, ha ehhez a szórendhez ragaszkodik, vállalnia kell a második írásmódot is, nemcsak az elsőt, a megszokottat. Pedig: mennyivel egyszerűbb, érthetőbb, a feleslegesen hosszú szószerkezetet is elkerülő a birtokos szerkezet: *a budapesti nő elrablója*.

Az első szókapcsolat érthető mindenki számára, de azt hiszem, a második csak arra jó, hogy a nyelvi szerkesztő „lelki szemei” előtt érzékeltes és vidám példa lebegjen: az emberek azt hinnék, rosszul írtunk valamit. És igazuk is van: ez egy „nyelvtankönyvi”, művi példa. Így nem beszélünk a hétköznapi életben.

A szaknyelvi példák megoldásához főként a magyar helyesírás szabályait (főleg a 128., a 138., a 139., a 140., a 263., a 281. pontjait), a Brencsán-féle orvosi szótárt, a Fodorné-Fábián-Hönyi-féle kémiai helyesírási szótárt, az Idegen szavak szótárát, valamint angol-magyar szótárt és az internetet használtam. Megoldásaimat a bevezető után írom le – annak megismétlésével, hogy hiányos nyelvészeti tudásom miatt nem vagyok szabályalkotó, inkább szabályalkalmazó.

Mint gyakorló szerkesztő azonban azt gondolom, nem kell követnünk azt a (főleg az angolból ismert gyakorlatot), hogy a szavak közti logikai kapcsolatot az írásképp nem követi, azaz általában külön szóba írják azt, amit mi inkább kötőjellel írunk, kifejezve „az egybeírásnál lazább, de a különírásnál szorosabb kapcsolatot”. Ez a tanulást, a megértést is igen megkönnyíti épp az előbb említett logikai kapcsolatra való utalás miatt.

Megfontolásra ajánlanám viszont a szabályalkotó nyelvészeknek azt, hogy ne feledjék: a kötőjeltől nekünk kétféle van, mégpedig az ún. nagyköötjel és a (kis)köötjel. Nem tudom, más nyelvben létezik-e mindkettő, de mi talán nem eléggé használjuk ki azt a lehetőséget a szaknyelv terén, amit nyújtanak.

Szerintem a szószerkezetek logikai határainak hangsúlyozása írott szövegben bővíthető lenne a nagyköötjellel, amely most alig néhány esetre van fenntartva nyelvünkben. Ha a szakcikk írója tudja, hogy 3 szó esetében például az 1-es és a 2-es tartozik szorosabban össze, nem a 2-es és a 3-as, akkor ezt jelölheti kötőjelekkel is, nem feltétlenül egybeírt, hosszú, a megértést nehezítő szóképekkel, tehát: 1-2-3, 1-2-3.

Ha a kötőjelek szerepét átgondolnánk, és bátran hozzáányulnánk, akkor persze minden felborulna. Ha így gondolkodnánk, akkor például a *collum* (1) *uteri* (2) + *gyulladás* (3) írása nem a mai szabályok szerint *collum uteri-gyulladás* lenne (miért is nem lehet *méhnyakgyulladás*, netán a *collum uteri gyulladás* – ki a megmondhatója), hanem: *collum-uteri-gyulladás* [(1-2)-3] lenne, hiszen az első két szó csak a latin írásmód szerint két szó, logikailag és ténylegesen egy dolgot jelent (mint a következő példában: *asztalláb*). A mai írásmód egy-

szerűen félrevezető: azt sugallja, hogy az uteri van gyulladásban, és mellesleg a *collum*, holott épp fordítva van: a méh egy része van gyulladásban. Orvos a megmondhatója, mennyire nem mindegy. (Hiszen mikor is használunk [kis] kötőjelet? Mint fentebb idéztem, az egybeírás bizonyos eseteiben.)

Azt már nem is mondom, hogy ez egy birtokos szerkezet (a magyarhoz képest fordított szórenddel) az „előtag” (*collum uteri*), amelyhez birtok társul (*gyulladás*). Ez a magyarban: *szekrény* + *fiók* + *kulcs*, *szekrényfiók kulcsa*, esetleg *szekrényfiókkulcs*, tehát a magyar helyesírás szerint *collum-uteri-gyulladás* lenne a helyes, de ehhez az angol, a latin stb. szavakat, szószerkezeteket ugyanúgy kellene tekintenünk, mintha azok magyar szavak lennének.

Másfelől épp a magyarban igen szépen, piramisszerűen oldható fel a többszörös birtokviszony, amit más nyelvek (tán) nem ismernek. És furcsa, mégis értjük, sőt! Meg is örülnénk a háromszorosan kirakott jelektől, és nem értenénk kinek a mije az a valami. Van a Magyar Országgyűlés = A. Annak van Egészségügyi Bizottsága = B. Annak van elnöke = C. És annak mondjuk iratai = D. Akkor A nem kap ragot: A *Magyar Országgyűlés*, B nem kap ragot: *Egészségügyi Bizottsága*, C-n jelöljük a birtokviszonyban a birtokost: *elnökének*, D-n szintén jelöljük a birtokviszonyban a birtokot: *iratai*.

Tehát *collum uteri gyulladás*? Lehet. Inkább, mint egy kötőjel a *gyulladás* szó elé, vagy bárhova.

Kétségtelen, hogy szép dolog más nyelvek sajátosságait, írásmódját, szószerkezeteit tiszteletben tartani (pl. *sch* a németben, *collum uteri* stb.), de a magunkét egyszerűen nem lehet hozzáidomítani: másként gondolkodunk, másként írunk, mások a szószerkezeteink. Attól, hogy idegen szavakat a magyar szavak helyesírása szerint erőszakkal egybeírunk, vagy épp hagyunk külön szóban, vagy megpróbáljuk a birtokviszonyt kötőjelekkel és egybeírásokkal erőltetni, ahelyett, hogy egyszerűen használnánk akár a magyar sokszoros birtokos szerkezeteinek érthető, logikus rendjét, csak egyre nagyobb és nagyobb zűrzavart okozunk. S bár nem vagyok angolos, de például az elektronikus levelet (*email*, *e-mail*) vagy inkább *drótpostát* nem is tudom, hogyan írom, mikor az angolok sem tudják. És új szavak egyre másra keletkeznek: ezt eldöntjük, és már nyakunkon a következő tucat.

Valószínűleg ezért, a logikai és rendszerbéli eltérések miatt nem próbálkoznak sem az angolban, sem a németben (tán más nyelvekben sem, ki tud a kínaiak nézeteiről?) azaz, hogy egy másik nyelvet tiszteletben tartva a sajátjukat gyűrjék-marják: a sajátjukba olvasztják be, egyszerűen, mérsékelten a másikat. Mi pedig a magunkét alakítjuk, változtatjuk, módosítjuk és rakjuk tele „kivételekkel”, amelyből így is bőven van.

Végvári József nyelvész egy érdekes példáját említeném meg, amely a népek eltérő gondolkodásmódjára világít rá.

„Mi azt mondjuk:

Két fiú beszélgetett a kapuban, piros nyakkendőben.

És tudjuk: mindketten piros nyakkendőben voltak.

Ha ezt egy angolnak mondjuk, azonnal számolni kezd, mert nem érti, mit mondunk: hányan vannak? Hány nyakkendőről is van szó? És eljut akár a legvidámabb megoldáshoz is, miszerint a két fiú egy, azaz egy nyakkendőt visel, ami gondosan a nyakuk köré van tekerve, nehogy megfulladjanak, mert valahogy az egyes számot meg a többes számot neki össze kell egyeztetnie: és addig nem nyugszik, míg egyértelmű választ nem kap: mindkét fiún volt egy-egy piros nyakkendő. Erre felcsillanó szemmel teszi többes számba a nyakkendőt, és figyelmeztet bennünket nyelvhelyességi hibánkra: valamit rosszul mondtunk...”

Nagy veszélye ennek a „tiszteled a másét, alakítsd a magadét” elvnek az, hogy sokat *ártunk a köznyelvnek* is, az emberek nyelvi biztonságérzetének: lassan a legegyszerűbb szókapcsolatokat sem tudják jól leírni. Aki pedig ad valamit a helyesírására, nemigen kap egyértelmű választ – még a helyesírási tanácsadó szolgálatban is tanácstalanok a tanácsadók.

De mit is lehet igazán arra mondani, hogy a *T vas* így, az *x tengely* így, az *X-sugárzás* pedig így írandó?

A svábok beszédén mosolygunk, mert úgy beszéltek, ahogy. Ezt hozta nekik az élet: a magyart és a németet bátran keverték, hogy megértsék egymást. Hogy ez ártott a németnek? Vagy ártott a magyarnak? Nem hiszem: egy érdekes és a feladatát jól ellátó kis keveréknyelv született néhány százezer fő ajkán, amely lassan kihál, mert nincs rá szükség napjainkban.

Az orvosi magyar nyelv is hasonló: keveri a magyar, a latin, az angol és a német szavakat, szó szerkezeteket, és természetesen a helyesírás híven tükrözi ezt a keveredést, esetlegességet. Én a megoldást talán abban látom, hogy:

1. át kell tekintenünk a köznyelvre vonatkozó magyar helyesírást, mert erre alapul a szaknyelvi helyesírás és szóhasználat kérdésköre, és mivel az első terén is súlyos hiányosságok vannak, természetesen nem tud biztos fogódzót nyújtani a ráépülő, rátámaszkodó igényes rétegnyelveknek sem;

2. az ortológus-neológus ellentétet, amely egy adott történelmi korban született, és ma akadály (egyszerű „csak-azértis” okok miatt) a szaknyelvek egységes használatának mind szóban, mind írásban, fel kell oldanunk egy sokkal rugalmasabb nyelvi szabályrendszerrel e területen, de meglátásom szerint ez csak a szókészletre vonatkozhat, mert
3. ami a nyelv lényegi, szerkezeti elemeit illeti, azokat viszont meg kell erősítenünk mind szóban, mind írásban, mert máskülönben a nyelv, mint olyan feloldódik a többi nyelvben. A szókészlet bővült, változott eddig is: nem veszélyeztette, és ma sem veszélyezteti a magyar nyelvet, mint olyat, ha valamely néptől átveszünk olyan szavakat (és hangsúlyozom a szavakat), amelyekhez a kötődő tartalmat ők adják. Ha viszont a saját szabályainkat, nyelvi szerkeztünket is feladjuk, akkor valóban elvesztjük sajátosságainkat, egyediségünket. A szerkezet mindig fontosabb, mint a díszítés: előbb-utóbb az idegen szavak kedvelői is észreveszik majd, hogy egyik-másik szó kilóg a mondatból, hogy tudják ők azt magyarul is. A jól megépített házra lehet tenni gipszdíszítést, meg le is lehet venni, ha a posztmodern lép előtérbe.

Varga Zoltán

Abból indulok ki, hogy ami levezethető a Magyar helyesírási szabályai pontjai alapján, attól ne térjünk el, úgymint marad elég sok olyan kifejezés, amelyre egyik szabálypont sem húzható rá.

Ami viszont átvehető, az például a mozgószabály (a példák között a *hasítóenzim-vizsgálat*, az *anyagcserevizsgálat-kérés* vagy a *víruscsalád-meghatározás*). Benne van a szabályzatban a *C-vitamin-hiány*, erre is ráhúzható a példák közül néhány: az *AB-vércsoport-keresés* vagy az *E6-fehérje-vizsgálat*. Benne van a *hepatitisz B-fertőzés*, erre is sok példa rímél, például a *májgyulladás A-vírus* vagy a *polimeráz I-meghatározás*. Az egybeírtakat (*nukleotidanalóg*, *sejtkenétvizsgálat*) szintén a helyesírási szabályzat alapján javaslom. A tulajdonnévhez kapcsolás (*Varicella zoster-fertőzés*) szintén szabályozott pont a helyesírásunkban. A többi az, ami szerintem nincs igazán szabályozva, itt minden szóba jöhet, szerintem csak ezeken érdemes gondolkodni, olyanokon, amelyek már meglévő szabályokra ráhúzhatók (még ha nehezen is), én nem javaslok újítást.

„Egy egységes, világméretű tudományos rendszerben egyéniségnek lenni nem könnyű, de kötelesség.”

Palkovits Miklós

Tudományos közlemények írása, szerkesztése és értékelése, 2006

Grétsy László

Nyelvhasználati töprengések

Irodalmunk 19. századi jeles alakja, Bajza József írta több mint másfél évszázaddal ezelőtt a következőket:

„Műszók alkotásához [...] dologismeret is kell. Nyelvtudós dologismeret nélkül nyelvtanilag jó szót fog alkotni, de mindig azon veszélynek leendő kitéve, hogy [...] szava nem lesz bélyegző, eléggé megkülönböztető [...] s fogalomzavarra adand alkalmakat. A dologismerő viszont, a szakember, de nem nyelvtudós egyszersmind, rosszul alkotott, szabályokkal ellenkező szóval fejezendi ki a különben általa jól értett dolgot.”

Azért idéztem – immár nem először – Bajzának ezt a lényegre jól rátapintó megfogalmazását, mert a Magyar Orvosi Nyelv általam nagyon tisztelt alapító főszerkesztője néhány hete egy tíz szóból, illetve inkább szócsokorból álló összeállítással keresett meg, eligazítást, azaz hogy inkább valamiféle tanácsot várva e szavaknak, kifejezéseknek az orvosi nyelvben való használhatóságára vonatkozólag. Kérésének természetesen igyekszem eleget tenni, de attól tartok, hogy ez csak részben, mégpedig meglehetősen csekély részben fog sikerülni. Ennek oka az, hogy – mint a Bajza-idézzel már jeleztem is – az érdemi válaszhoz, nem lévén orvos, nincs meg a kellő szakmai ismeretem. Ezek előrebocsátásával megpróbálok válaszolni legalább a kérdéseknek arra a felére, amely nem feltétlenül kíván teljes orvosi vértetzséget.

KÉRDÉS *Átesett. Valamilyen betegségen átesett.* A kifejezéssel az orvosi szakirodalomban lépten-nyomon találkozunk. Nekem zavaró. Mennyire elfogadható?

Teljes mértékben, olyannyira, hogy nem is érdemes részletesen foglalkozni vele. Kifogástalan konkrét, azaz 'valami fölött vagy valamibe ütközve azon túlra esik' értelemben is, mint erre szép példát kínál számunkra Petőfi a Szeget szeggel című versében: „Átugortam a palánkon – / *Átesém!* / Hogy megingott bele májam / És vesém”, és kifogástalan a 'bajon, nehézségen' keresztülmegy, túljut'-féle átvitt jelentésben is. Hétköznapi értelmező szótárunk erre két írói példát is idéz. Egyet Jókaitól: „Ennek vége van, ezen *átestünk*”, egyet pedig Mikszáthtól: „Ezen [...] *át* kell *esni* a jövőendő boldogsága érdekében.” Használata ellen az orvosi nyelvhasználatban

sem lehet semmi kifogásunk. Ez természetesen nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az orvosi-szakmai környezetben esetleg túlságosan gyakori *átesik* szót, amely valójában nem is szakszó, időről időre más szóval helyettesítsük. Kifogástalan ez: több súlyos betegségen is *átesett*, de jók ezek is: több súlyos betegsége is *volt*, több súlyos betegségen is *túljutott*, több súlyos betegségen is *keresztülment* stb.

KÉRDÉS *Első, elsődleges betegség, első tünetek* stb.

Figyelemre méltó, sőt fontos kérdés, ugyanis az *első* és az *elsődleges* nem csupán, sőt nem is elsősorban abban különbözik egymástól, hogy az utóbbi, az *elsődleges* nyomatékosabb az *első*nél. Kétségtelenül vannak olyan szópárjaink is, amelyben a *-lagos*, *-leges* képzőbokor pusztán nyomósításra szolgál vagy esetleg még arra sem. Az *utólagos* rezgés vagy a *visszamenőleges* hatályú törvény kifejezések *utólagos*, *visszamenőleges* tagja nem többletet ad, inkább csak nyomatékot növel az *utórezgés*, illetve a *visszamenő hatályú törvény* elő-, illetve első tagjához képest. Az *első* és az *elsődleges* között azonban nemcsak nyomatékbeli, hanem jelentésbeli, minőségi különbség is van. Az *első* alapjában véve nem más, mint egy sorszámnév, amelynek jelentése: 'az egyes szám sorrendi helyén álló, e számmal jelölt': *első* sor, *második* versszak, *harmadik* emelet stb. Az *elsődleges* ellenben minőségi különbséget fejez ki; jelentése: 'időbeli vagy fontossági sorrendben minden mást megelőző'. A *második* szó fő jelentése ez: 'a kettőnek megfelelő sorrendi helyen álló, e számmal jelölt', a *másodlagos* ellenben 'fontosságában az elsődleges után következő, vagyis kisebb értékrendet képviselő. A *harmadik* fő jelentése: 'a hármas szám sorrendi helyén álló, e számmal jelölt'. Ám *-lagos* képzős párjának fő jelentése – ugyancsak új értelmező szótárunk megfogalmazásában – már ez: 'nem fontos, mellékes'. Itt a különbség már szembeeső. Mindezek figyelembevételével az *első* és az *elsődleges* szó orvosi nyelvi használatában is elengedhetetlen.

Úgy érzem, ide kívánczik még egy alaktani észrevétel, illetve tanács is. Az *elsődleges* szó *-d-*-je csupán a *másodlagos*, *harmadlagos*, *negyedleges* stb. szavak analógiás hatására került bele a szóba; a korábbi alak *elsőleges* volt. Napjainkban mégis az *elsődleges* a köznyelvi forma, olyannyira, hogy az itt-ott felbukkanó *elsőleges* változat, noha természetesen kifogástalan, egy kissé már választékosnak, régiesnek számít.

Nem mondhatjuk el ugyanezt a 'kívülről való, felszíni', illetve 'felszínes, felületes' értelmű *külsőleges* melléknévről, ugyanis bár ennek is kialakult *-d-* betoldásos *külsődleges* változata, ez mindmáig nem győzte le, azaz nem szorította ki a használatból az eredetibb *külsőlegest*. Napjaink nyelvhasználatában mindkettő él. A *külsőleges* forma mellett szól, hogy a különféle kenőcsök, öblítőszeres dobozán, tubusán látható – s a külső használatra utaló – figyelmeztető felirat többnyire csupán ennyi: *Külsőleg!*, sohasem ez: *Külsődleg!* Még az is elképzelhető, hogy ez a *Külsőleg!* figyelmeztető szócska idővel mind a *külsőleges*, mind a *külsődleges* származékot lekörözi, legalábbis megritkítja használatát. Ezen nem is kellene bánkódnunk, mivel ezáltal egy terjedősebb, nehezebb forma adná át helyét egy rövidebbnek.

KÉRDÉS *Follow-up.* Magyarul *nyomon követ*, *nyomon követés* formában alkalmazzuk. Hogyan írjuk: *nyomon követ* vagy *nyomonkövet*? Kell a *nyomon* szó, nem elég a *követ*? Terjedős kifejezés. Vajon nem helyettesíthető más szóval?

Ha ez az angol forma gyakori az orvosi szaknyelvben, akkor valóban célszerű magyar megfelelővel felváltani. Erre a szerepre a *nyomon követ* és a pusztá *követ* egyaránt jó; ez utóbbi akkor, ha nem okoz félreértést. Nem tudom, milyen típusú szövegekben szerepel gyakran az orvosi nyelvben a *follow-up*. Ha vizsgálat(ok)ra vonatkozik, akkor a *nyomonkövetéses vizsgálat* látszik a legjobbnak. Ebben a *nyomonkövetéses* jelző bátran egybeírható, ugyanúgy, ahogy a különírandó *nyitva tart* és a boltajtókon látott feliratok tanúsága ellenére szintén különírandó *nyitva tartás* mellett a *nyitvatartási idő* kifejezésben már szabályos az egybeírás.

KÉRDÉS *Magú – magvú, sokmagú – sokmagvú, többmagú – többmagvú, magjában – magvában* stb. Melyik a helyes?

Jó néhány olyan szavunk, szóalakunk van, amelynek végén egy nem eléggé tisztázott eredetű *-v-* hang is található: *hamu*, *hamuja*, *hamus*, de *hamvveder*, *hamvai*, *hamvas*; *daru*, de többes számban nemcsak *daruk*, hanem *darvak* is; *odu*, de *odvas*; *nedű*, de *nedv*, *nedves*, *szeru* és *szeru* stb. A *mag* is az ilyen szavak közé tartozik. Itt nem szükséges azzal foglalkoznunk, hogy ez a *-v-* egy ősi képzőre vezethető vissza, egykori tövégi magánhangzó maradványa vagy akár hiátustöltő mássalhangzó. Az orvosi nyelvhasználat szempontjából ez lényegtelen. Az azonban, úgy érzem, jogos követelmény, hogy az orvosi nyelvhasználatban többé-kevésbé egységes legyen a *mag* szónak és származékainak használata. Hogy merre billen a mérleg nyelve, azt nem tudom megmondani, mert mind a *-v-*-t tartalmazó, mind az a nélküli alakok is megtalálhatók nyelvünkben konkrét és átvitt értelemben is. Valamely gyümölcs például lehet *magos* is, *magvas* is, s már a 18. században használták mind a *magoz*, mind a *magvaz* igét. Persze, némi elkülönülés kialakult már, így például egy tyúk nem lehet *kendermagvas*, csak *kendermagos*, a velős gondolat azonban nem *magos*, hanem *magvas*, s az utódok hiányában kihalt család nem *magjaszakadt*, hanem *magvaszakadt*.

KÉRDÉS *Szisztémás.* Ezt gyakran alkalmazzuk a *helyi* (lokális) kifejezés ellentétéként. *Helyi* tünetek, *szisztémás* tünetek. Az utóbbi azt jelzi, hogy a tünetek az egész szervezetben vagy annak más részein is kialakulhatnak. Tehát *helyi* reakció – *szisztémás* reakció: például egy injekció beadását kísérheti *helyi* bőrpír stb. (*helyi* tünetek, reakció), de hidegrázás, borzongás stb. is (*szisztémás* reakció, tünetek). Sokszor az *általános* szóval helyettesítem, ámbar nem érzem, hogy találó lenne. Más példa: *szisztémás* – zsigereket is érintő – fertőzés = *kiterjedt*, *általános*, *szóródott* stb. fertőzés. *Szisztémásan* adagolható (szájon át, vénában; vagyis nem helyileg). Keresem az igazi szót.

Mindenekelőtt örömmel nyugtázom, hogy az utóbbi egy-két évtizedben kialakult, kikristályosodott nyelvünkben a görög–latin eredetű *szisztéma* párhuzamos származékaiból egy érdekes szópár: *szisztematikus* – *szisztémás*. Az első azt jelenti: 'rendszeres, módszeres, állandóan és szabályosan ismétlődő', az utóbbi pedig: 'általános, átfogó, kiterjedt, széles körű, egyetemes'. Mivel a *szisztéma* és származéka, a *szisztematikus* idegen szó ugyan, de a magyarul beszélők többsége előtt már korántsem ismeretlen, szerintem az sem lenne baj, ha nem találnánk meg azt a bizonyos „igazi szót”, hanem az orvosi nyelv szakszavának tekintenénk a magyar képzővel létrehozott *szisztémás* melléknevet. Azért írom ezt, mert látván a *szisztémás* szó használatának szerteágazó voltát, attól tartok, az igazi szó keresésekor úgy járnánk, mint Kosztolányi, amikor – éppen nyolcvan évvel ezelőtt, 1926 szeptemberében – a *fantasztikus* szó pótlására ajánlott szavakat vette szemügyre. Elismerte, hogy a *fantasztikus* magyarítására ajánlott s elfogadott *fellegjáró* és *elképesztő* „valóban derék lelemény”, de azután rádöbrent, hogy ez a két szó még korántsem elegendő annak kimondására, „hogy ezzel a *fantasztikust* végképp elintéztük”. Kosztolányiról nagyon jól tudjuk, hogy műveiben alig-alig használt idegen szót. Ám sokkal nagyobb és sokkal jobb költő volt annál, hogy ne vette volna észre: egyetlen, illetve két magyar szóval nem lehet törölni szótárunkból a *fantasztikust*. Hadd idézzem ennek szemléltetésére a már említett – *Fellegjáró* és *elképesztő* című – csodálatos írásának legalább néhány sorát:

„Jókai *fantasztikus* költészete csakugyan *fellegjáró*, de Edgar Poe költészete, mely szintén *fantasztikus*, már nem *fellegjáró*, hanem inkább *lidérces*, *kísérteties*. E. T. A. Hoffmann *fantasztikus* költészete *boszorkányos*, *kísérteties*. Swift Jónás *fantasztikus* gúnyja viszont *elképesztő*, *hátborzongató*, *döbbenetes*. Egy *fantasztikus* kínai szertartás *mesebeli*. A *fantasztikus* Kelet *déliabós*, *regényes*, *regeszerű*. *Fantasztikus* szépség? Talán *káprázatos*, *varázsos*, *elbűvölő*, *tündökletes* vagy csak *csodálatos*. [...] Nem folytatom: végül egész szókincsünket ide kellene írnom. Ezzel csak azt próbáltam meg érzékelteni, hogy mi minden van ebben a szóban.”

Nem vagyok a szómagyarítás ellen, s a főszerkesztői kérdésben olvasható *általános* szót, valamint az általam ehhez hozzátoldottakat – amelyek közé szándékosan nem írtam be azokat, amelyek ma még szintén idegennek minősülnek, mint például *globális*, *univerzális* – az orvosi nyelvben is igen

jól használhatóknak tartom. De megismétlem, most már határozottabban: ha a *szisztémás* a felsorolt esetek mindegyikében elejét venné bármilyen félreértésnek, használatának elfogadása, szentesítése nemhogy kárára, hanem inkább javára lenne az orvosi nyelvhasználatnak és szaknyelvnek.

„A tudományos közlemények mindennapi munkánk részévé váltak. Megfelelő értékelésük, hasznosíthatóságuk – a tudományelemzési mutatók alkalmazása mellett – csak akkor lehetséges, ha a szerkesztésükkel, megírásuk követelményeivel stb. is valamelyest tisztában vagyunk. Ezek ismerete kutatók és orvosok számára egyaránt kívánatos, de még azok számára is fontos, akik csak olvassák a közleményeket, tájékozódnak, képezik magukat. Különösen jelentősek azonban a szerzők számára, nemcsak azért, hogy a dolgozataikat elfogadják, hanem azért is, hogy rengeteg felesleges, idegörlő munkától, csalódástól és idővesztéstől kíméljék meg magukat. Nem megfelelően tervezett munka óhatatlanul kudarchoz vezet. Bármilyen korszakalkotó is egy felfedezés, kutatási eredmény, ha nem közöljük homályba vész, egy rossz közlemény pedig a legnagyobb jelentőségű munkának is koporsója lehet.”

MEGJELENT

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK ÍRÁSA, SZERKESZTÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

ÚTMUTATÓ
ORVOSI KÖZLEMÉNYEK ÍRÓI, OLVASÓI,
ÉRTÉKELŐI ÉS BÍRÁLÓI
SZÁMÁRA

Bősze Péter – Palkovits Miklós

TARTALOM

Bevezetés

A tudományos közlemények fajtái

Bősze Péter

A tudományos közlemények szerkezeti egységei

Bősze Péter

Az eredeti közlemények és azok válfajai

Bősze Péter

Az összefoglaló közlemények

Bősze Péter

Esetismertetések és egyéb közlemények

Bősze Péter

A tudományos közlés szempontjai és etikája

Palkovits Miklós

Az irodalomkeresés lehetőségei: a könyvtárak és a világháló szerepe

Palkovits Miklós

A közlemények írásmódjának általános megfontolásai, a végső kézirat

Bősze Péter

A közlemények szerkesztőségbe küldése, a folyóiratok elvárásai

Bősze Péter, Palkovits Miklós

A tudományelemzés módszerei – a tudánymérésben használt mutatók

Palkovits Miklós

A jövő útjai

Palkovits Miklós

Zárógondolatok

Helyesírási szempontok a magyar orvosi irodalomban

Bősze Péter

Tárgymutató

Grétsy Zsombor

Egy hasznos kézikönyvről

Wolfgang Exel—Karl Maier: Az én leleteim

Idézet részlet a mű hátlapjáról:

„A vizsgálatot végző orvosnak gyakran nem marad ideje arra, hogy részletesen elmagyarázza a leletekben előforduló szakkifejezéseket. Talán a betegnek sincs kellő bátorsága ahhoz, hogy orvosánál rákérdezzen bizonyos, számára nem teljesen világos fogalmakra. Az érdeklődő olvasó ebben az útmutatóban megtalálja a legfontosabb orvosi szakkifejezések és a leggyakrabban használt rövidítések szakszerű magyarázatát [...] érthetővé teszi a laikusok számára.”

Érthető hát, miért is oly fontos, hasznos e könyv: ez nem csupán egy egyszerű „orvos–magyar” szótár. Abból van elég, meg ott vannak a tan- és szakkönyvek, amelyek alapvetően orvosoknak, orvostanhallgatóknak készültek, s így a „fordítás” a páciens számára éppen úgy érthetetlen marad vagy – ami még ennél is rosszabb – egyenesen félreértetik.

Ezek a könyvben található magyarázatok, értelmezések, egyszerűen, világosan megfogalmazott összefüggések adják tehát ennek a kézikönyvnek az igazi hasznosságát, értékét, de persze épp ez okozza egy ilyen mű elkészítésének rendkívüli nehézségét: közérthetően, néhány mondatban megfogalmazni egy bonyolult orvosi jelenséget, vizsgálatot szinte lehetetlen feladat (emlékezzünk csak vissza mondjuk a kór-élettantankönyv fölött, olykor könnyes szemmel átrágódott hosszú-hosszú éjszakákra).

Hogy ezt a problémát a lehetőségekhez mérten mégis sikerült a lehető legjobb egyensúlyérzékkel megoldani, az nemcsak a két nagyszerű szerző érdeme, hanem a kiváló fordítóknak (Betléri István és Tópercz Zsolt) s a fordítás szakmai ellenőrének (Nemesánszky Elemér) is köszönhető.

Két problémára azonban föltétlenül föl kell hívni a figyelmet. Sajnálatos, hogy néhány, nálunk magyarul nagyon gyakran használt rövidítés nem szerepel a könyvben (pl.: *mko, kp, met*), holott a leletekkel kapcsolatban – úgy vélem, ezt mindannyian nap mint nap tapasztalhatjuk – e rövidítések a leggyakrabban föltett „keresztkérdések” a laikusok részéről.

A másik, még fájóbb probléma (s pont e folyóirat hasábjain erről nem szólni bűn volna) a mű helyesírása: elég csak belelapozni bárhol a könyvbe, furábbnál furább bakikba botlunk: „folsav-hiány” *folsavhiány* helyett; „Atlasz” *atlasz* helyett – hát hisz’ nem a hegységről van szó; „Lown-Ganong-Lewin” *Lown-Ganong-Lewin* helyett, s mind e nevek közti nagyköetjelhiányok mellett külön szóban (no, ott kéne a köetjel) „syndroma”, amikor azt minden körülmények között magyarosan, *szindrómának* kell írni.

Nem méltó egy ilyen hasznos kézikönyv kapcsán tovább sorolni a rengeteg csacsкасágot. De legalább ennyire méltatlan és szomorú, hogy a mű így jelent meg. Vagy netán a kiadó sajnálta azt a kis pénzt, hogy valóban minden szempontból nívós, komoly munkát tegyen le az asztalra – mert a fordítóknak és a szakmai ellenőrének már a neve is garancia az igényességre, a teljes kulturális elkötelezettségre, így rajtuk nem múlhatott a dolog.

Kár volt a megjelentetőnek ezt a komoly munkát e szempontból ily felületes-felelőtlen módon elcsúfítani.

Mindemellett csak dicsérni s ajánlani lehet mindenkinek ezt tartalmas és hasznos művet.

Wolfgang Exel–Karl Maier: Az én leleteim. Holistic Kiadó, 2005. Második kiadás. 480 oldal, 2950 Ft

FELHÍVÁS

A Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratot minden érdeklődőnek ingyen elküldjük. Jelentkezés a szerkesztőségénél. Címváltozás esetén kérjük a szerkesztőséget tájékoztatni.

A Magyar Orvosi Nyelv első hat évében megjelent írások a szerzők szerint

Aszódi Imre

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/1, 5.

Ádám György

Fontos-e a magyar orvosi nyelv? Ahogy az orvos látja. 2001, 1, 28–29.

Balázs Géza

Euroterminológia és a magyar nyelv. Szaknyelvi kommunikáció és nyelvstratégiai munka. 2003, 3/1, 9–12.

Nyelvészeti viták az idegyszerűségekről. 2005, 5/1, 8–16.

Balogh Lajos

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 4.

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 4.

Bandur Szilvia

„Dokiduma” – az orvosi szlengről... 2003, 3/1, 13–15.

Baukó Mária

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 4.

Berényi Mihály

A szerkesztőség levelesládájából (Glucose-glukóz-glükóz, szőlőcukor, dextróz, vércukor). 2004, 4/2, 2.

Szócsiszolás. Hozzászólás a Magyar Orvosi Nyelv IV. évfolyamának 1. száma ürügyén. 2004, 4/2, 34–35.

A szerkesztőség levelesládájából. 2005, 5/1, 2.

Gyomlálás (nem csak) az urológia szakkifejezései között. 2005, 5/1, 17–20.

A szerkesztőség levelesládájából. 2005, 5/2, 4.

Javul, emelkedik, eredményez (Morzsák). 2005, 5/2, 7.

A változatosság gyönyörködtet. „Urológiás vers”. 2005, 5/2, 40.

Ön hogyan írna? 2005, 5/2, 52.

A szerkesztőség levelesládájából (Antibiotikum, antibiotikus, antibiotikumus). 2006, 6, 3.

A szerkesztőség levelesládájából (Válasz Varga Csaba levelére *glükóz-glucose* ügyben). 2006, 6, 56–57.

Fogszakorvos vagy szakfogorvos? 2006, 6, 68.

Csak a szakember értheti? 2006, 6, 68.

Vicces. 2006, 6, 68–69.

A MOTESZ tagegyesületeinek neveiről. 2006, 6, 69.

Félretájékoztató. 2006, 6, 69.

Háromféle egy. 2006, 6, 69–70.

Betkó János

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/2, 2–3.

Szókészlet, közmondások, szólások, aforizmák a látás és a szem kifejezéseivel kapcsolatban. 2004, 4/2, 6–9.

Bertók Lóránd

Köszöntő. 2001, 1, 4.

Szakmai nyelvünk. 2001, 1, 25.

Lehet-e még magyarul beszélni és írni? 2002, 2/1, 14.

Betléri István

Néhány gondolat az orvosi szaknyelvünkről. 2002, 2/1, 15–16.

Boga Bálint

Építészeti analógiák az anatómiában. 2002, 2/2, 26–27.

Bősze Péter

Visszapillantás és bevezető gondolatok. 2001, 1, 2.

Szócsiszolás. Kolposzkópiával kapcsolatos kifejezések. 2001, 1, 44–45.

A lappal kapcsolatos néhány megjegyzés. 2001, 1, 48.

Gondolatok az orvosi nyelv magyarításáról. 2002, 2/1, 2–5.

Hogyan írjuk? – avagy szövegcsiszolás. 2002, 2/2, 25.

A magyar kifejezések használatáról: hol a szerkesztő magyartítási törekvéseinek határa? 2003, 3/1, 2–3.

Hogyan írjuk? – avagy szövegcsiszolás. 2003, 3/1, 48.

A vírusnevek írásáról: egy nem szakember gondolatai. 2003, 3/2, 26–29.

A „Magyar orvosi nyelv”: új tantárgy a Semmelweis Egyem Általános Orvosi Karán és a Doktori Iskolában. 2004, 4/1, 2–4.

Tudományos közlemények írása, szerkesztése: útmutató a leendő szerzők és a közlemények olvasói számára. 2004, 4/1, 25–52.

Szövegcsiszolás. Két érdekes téma és néhány kapcsolódó nehézség. 2005, 5/1, 44–46.

A „Magyar orvosi nyelv”: egy éledő új tantárgy a Semmelweis Egyem Általános Orvosi Karán és a Doktori Iskolában. 2005, 5/2, 2–3.

Szerkesztőségi bevezetés. 2006, 6, 2.

Nyelvhelyességi szempontok a magyar orvosi irodalomban.
2006, 6, 20–43.

Megemlékezés. Brencsán János. 2006, 6, 54–55.

Válasz Sarkady Lászlónak. 2002, 2/1, 11.

Válasz Aszódi Imrének. 2004, 4/1, 5–6.

Válasz Tóth Endrének. 2004, 4/1, 10.

Válasz Hajtman Bélának. 2004, 4/2, 4.

Bősze Péter–Grétsy Zsombor

Szócsiszolás. A belsejészet kifejezései. 2002, 2/1, 42.

Szócsiszolás. Az összejtekkel és a szövétáttüteléssel kapcsolatos kifejezések. 2002, 2/2, 24.

Szócsiszolás. Hogyan írjuk? A latin betűs idegen eredetű közszavak forrásnyelv szerinti írása és toldalékolása. 2004, 4/2, 40–41.

Bősze Péter–Ádám Éva–Nagy Károly–Nász István–Ongrádi József–Rusvai Miklós–Szűcs György

Szócsiszolás. Javaslat a vírusok neveinek írására és magyarítására. 2003, 3/1, 27–33.

Bősze Péter–Erdei Anna–Falus András–Fábián Pál–Gergely János–Kacsokovics Imre–Keszler Borbála–Ladányi Andrea–Pálóczi Katalin–Petrányi Győző–Rajnavölgyi Éva–Szegedi Gyula–Szekeres Bartó Júlia–Uher Ferenc

Szócsiszolás. Javaslat az immunológiával és határterületeivel kapcsolatos angol és latin kifejezések magyar megfelelőinek kialakítására, megalkotására. 2003, 3/2, 7–25.

Bősze Péter–Laczkó Krisztina–Fábián Pál

Szócsiszolás. Kérdezz! Felelek. 2004, 4/2, 36–39.

Bősze Péter–Ádám Éva–Ferenczi Emőke–Füle Tibor–Gergely

Lajos–Kovalszky Ilona–Mezey Ilona–Mihály Ilona–Nagy Károly–Ongrádi József–Pusztai Rozália–Szűcs György

Függelék. Az emberi vírusok neveinek összeállítása vírussaládák, alcshaládók, nemzetségek, fajok stb. szerinti bontásban. 2004, 4/2, 46–52.

Bősze Péter–Banyó Tamás–Berényi Mihály–Hamvas Antal–Pajor László–Simon Zsolt

Válogatás az alsó húgyutak betegségeinek, működészavarainak görög–latin és angol elnevezéseiből. 2006, 6, 44–50.

Bősze Péter–Laczkó Krisztina–Berényi Mihály–Buvári Márta–Grétsy Zsombor–Hagymási Krisztina–Hatvani István–Kardos Tibor–Nemesánszky Elemér–Németh Éva–Varga Zoltán–Viant Katalin–Vincze Judit

Az összetett szavak – orvosi és nyelvészszemmel. 2006, 6, 72–86.

Brencsán János

Köszöntő. 2001, 1, 4.

Buda Béla

Gondolatok a magyar orvosi szaknyelv kérdéséhez. 2002, 2/2, 6–7.

Buda Botond

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 4.

Bula Zoltán

Válasz Grétsy Zsombornak. 2003, 3/1, 35.

Buvári Márta

Két nehéz szakszó. 2003, 3/2, 30.

Csirák Csaba

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 4–5.

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 4.

Donáth Tibor

Köszöntő. 2001, 1, 4–5.

Gondolatok a magyar anatómiai nevezéktanról. 2001, 1, 36–37.

Hogyan is állunk a magyar anatómiai szaknyelvről? 2003, 3/2, 31–34.

Hozzászólás Pestessy József vitairatához. 2006, 6, 9–10.

Eckhardt Mária

Szent Kozma és Damján: az orvos-szentek a magyar kultúrtörténetben. 2004, 4/2, 10–13.

Eckhardt Sándor

Köszöntő. 2001, 1, 5.

Egyed Jenő

Köszöntő. 2001, 1, 5.

Fazekas András

A szerkesztőség levelesládájából (Hozzászólás Szirmai Imre „Stroke: balegyenes a nyelvre című tanulmányához). 2004, 4/1, 6–7.

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/2, 3.

Fazekas Tamás

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 6–8.

Kétnyelvű, illetve kettősközlés. 2003, 3/2, 35–36.

Fábián Pál

Köszöntő. 2001, 1, 5–6.

Fontos-e a magyar orvosi nyelv? Ahogy a nyelvtudós látja. 2001, 1, 26–27.

Fehér János

Köszöntő. 2001, 1, 6–7.

Ferenczy Gyula

A szerkesztőség levelesládájából (Az Orvosi helyesírás szótár új kiadása elé [vázlatos gondolatok]). 2005, 5/1, 2–3.

Gaál Csaba (Christian Gaal)

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 13.

Egy elmaradt hozzászólás után. 2002, 2/1, 17–18.

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/2, 5–6.

Gondolatok a német orvosi nyelv helyzete kapcsán. 2004, 4/1, 11–12.

Milyen nyelven írjunk? 2005, 5/2, 8–10.

Gondolatok egy könyvbemutató kapcsán (Lozsádi Károly: *Etymologia medica*). 2006, 6, 51–52.

A szerkesztőség levelesládájából (A *biomedical* terminus magyarítása). 2006, 6, 56.

Gáti István

Köszöntő. 2001, 1, 7.

Grabarits István–W. Nagy Ágota

Reformkori följegyzések betegségről, gyógyításról Szeder Fábán Benedek-rendi szerzetes naplójából. 2005, 5/1, 21–23.

Grétsy László

Köszöntő. 2001, 1, 7.

Globalizáció és anyanyelv. 2001, 1, 20–23.

Szócsiszolás. Nyelvhasználati töprengések. 2006, 6, 87–89.

Grétsy Zsombor

Köszöntő (Néhány gondolat). 2001, 1, 3.

Az orvosi szavak írásának általános szempontjai és lehetőségei. 2001, 1, 34–35.

Egy izgalmas gyógyszerleírás. 2001, 1, 46–47.

Játék (Eszperente. Orvosi növények). 2001, 1, 47.

A lappal kapcsolatos néhány megjegyzés. 2001, 1, 48.

Játék (Megoldások és egy új feladat). 2002, 2/1, 56.

A Magyar Orvosi Nyelv című lapunk szemléletéről, hitvallásáról. 2002, 2/2, 2–3.

Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben I. 2002, 2/2, 8–13.

Egy újabb „szórakoztató” tájékoztatóból... 2002, 2/2, 36–39.

Stílus és helyesírás nyelvünkben, illetve az orvosi szaknyelvben II. Egy kis nyelvi-szaknyelvi helyesírás: rövidítések, betűk-számok, kötőjelek... 2003, 3/1, 16–19.

Szócsiszolás. Minek nevezzetek? 2003, 3/1, 34–35.

Ön mit csinál a páciensével, dopplerezi vagy doplerezi? 2003, 3/2, 37.

Vesszőparipám és egyéb érdekes kérdéseim. 2004, 4/2, 14–15.

A vírusok fajtáinak, típusainak (szerológiai típusainak), alfajainak, törzseinek, változatainak (variánsok) írásáról. 2004, 4/2, 42–45.

Könyvismertetés (Egy figyelemre méltó könyvcsemege. Keszler Borbála: Írásjeltan – Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története). 2005, 5/1, 42–43.

Szócsiszolás. Hogyan írjuk? „Mint” minták – avagy mikor vesszözünk, és mikor ne... 2005, 5/1, 48.

Tévé-orvostudomány – avagy az „új kultúrorvostudomány nyelv”. 2006, 6, 58–59

Egy hasznos kézikönyvről: Wolfgang Exel–Karl Maier: Az én leleteim. 2006, 6, 90.

Válasz Walter Ilonának. 2002, 2/1, 10–11.

Válasz Gaál Csabának. 2002, 2/1, 18–19.

Válasz Sarkady Lászlónak. 2002, 2/1, 53.

Válasz Fazekas Tamásnak. 2003, 3/1, 7–8.

Válasz Gaál Csabának. 2003, 3/2, 5–6.

Válasz Kállai Lászlónak. 2003, 3/2, 6.

Válasz Papp Andrásnak. 2004, 4/1, 9–10.

Válasz Betkó Jánosnak. 2004, 4/2, 3.

Válasz Fazekas Andrásnak. 2004, 4/2, 3.

Válasz Berényi Mihálynak. 2005, 5/1, 2.

Válasz Kállai Lászlónak. 2005, 5/1, 3–4.

Válasz Bösze Péternek. 2005, 5/1, 46–47.

Válasz Berényi Mihálynak és Bösze Péternek. 2005, 5/2, 4.

Grétsy Zsombor–Bösze Péter

Megemlékezés (Rák Kálmán). 2005, 5/1, 41.

Gubás Jenő

A szerkesztőség levelesládájából (Beszámoló a Hét Nap című vajdasági, szabadkai lapban). 2002, 2/1, 7–8.

Gyéresi Árpád

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/2, 3.

A magyar orvosi és gyógyszerészeti szaknyelv konferencia Marosvásárhelyen. 2005, 5/2, 50–51.

Győrffy Sándor

Nem magyarkodunk, hanem magyarul beszélünk. 2001, 1, 24.

Hajtman Béla

A biostatistika nyelvezetéről. 2004, 4/1, 13–15.

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/2, 3–4.

Hidasi Gyula

A szerkesztőség levelesládájából (Hozzászólás Keszler Borbála–ifj. Kaán Miklós: A fogak elnevezésének alakulása a magyarban című közleményhez). 2004, 4/1, 8.

Horváth Attila

Köszöntő. 2001, 1, 7.

Jászberényi Csaba József

Köszöntő. 2001, 1, 7–8.

Juhász Nagy Sándor

Köszöntő. 2001, 1, 8–9.

Ifj. Kaán Miklós–Keszler Borbála

Íz, ízvíz. 2006, 6, 60–62.

Kállai Eszter

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 9–10.

Kállai László

A szerkesztőség levelesládájából („Pi-édzs-di”). 2003, 3/2, 6.

A szerkesztőség levelesládájából. 2005, 5/1, 3.

Keszler Borbála

Köszöntő. 2001, 1, 9–10.

A gyökerek: a magyar orvosi kifejezések eredete. 2002, 2/1, 20–22.
 Állatnév eredetű betegségnevek a XVII. század elejéig. 2002, 2/2, 14–16.
 Szenzi Molnár Albert és a magyar orvosi nyelv. 2004, 4/2, 32–33.
 A régi magyar orvosi nyelv forrásai és szótípusai. 2005, 5/1, 24–29.

Keszler Borbála–iff. Kaán Miklós

A fogak elnevezésének alakulása a magyarban. 2003, 3/1, 20–22.
 Adalékok a magyar anatómiai szaknyelv kialakulásához. 2004, 4/1, 16–19.

Kiefer Ferenc

Köszöntő. 2001, 1, 10.
 Van-e az Európai Közösségnek nyelvpolitikája? 2002, 2/1, 23–26.

Kiss József

A mérnök esete az orvossal. 2002, 2/2, 17.
 A szerkesztőség levelesládájából (Tudunk-e még magyarul?). 2003, 3/1, 4.
 Szakmai anyanyelvünk jelentősége az EU-csatlakozás tükrében. A szakmai anyanyelv fejlesztésének néhány időszerű kérdése. Miért különösen időszerű a magyar nyelv ápolása és fejlesztése? 2003, 3/1, 23–24.

Kupcsulik Péter

A magyar orvosi nyelv hagyományai. 2001, 1, 14.

Laczkó Krisztina

Ortopédia. 2006, 6, 70–71.

Ladányi Andrea

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 4–5.

Lapis Károly

Köszöntő. 2001, 1, 10–11.

Láng Miklós

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 10.
 Házunk tájáról... 2002, 2/1, 27–28.
 Tallózás a gyógyszerészeti sajtóban. 2005, 5/2, 11–12.

M. Tóth Antal

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/1, 8.

Mészáros János

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 11.

Mészáros János–Orbán Éva

Tolnay Sándor szerepe a magyar állatorvos-képzés és -szaknyelv kialakításában. 2003, 3/1, 41–47.

Michelberger Pál

Nemzeti nyelv a tudományban: múlt-jelen-jövő? 2001, 1, 30–33.

Molnár Péter

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 5.

Molnos Angéla

Gyógyítsunk magyarul! A lélektani szaknyelv magyarítása. 2002, 2/1, 29–30.

Nagy Tibor

Nyelvújítás visszafelé? 2002, 2/2, 18.

Nemes Attila

Vörösmarty és a magyar orvosi szaknyelv a reformkorban (A magyar orvosi műnyelv kialakulásáról és fogadtatásáról). 2002, 2/2, 28–35.

Nemesánszky Elemér

Magyar nyelvet vagy hangzavart? Az orvosi glosszológia napjainkban. 2003, 3/2, 2–4.

Némedi László

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 5.
 A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/2, 6.

Nyírfalvi Károly

A szerkesztőség levelesládájából (A zűrzavar helyett néhány fogalom helyes használatáról, kiejtéséről). 2004, 4/1, 9.
 A szerkesztőség levelesládájából (Egy fogalom kapcsán). 2004, 4/2, 4.

Ozsváth Károly

A szerkesztőség levelesládájából. 2003, 3/1, 5–6.

Pakodi Ferenc

A szerkesztőség levelesládájából. 2005, 5/1, 4–5.

Papp András

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/1, 9.

Palkovits Miklós

Köszöntő. 2001, 1, 11.
 A tudományelemzés módszerei – A tudományos közlés szempontjai és etikája. 2005, 5/2, 13–34.

Pálinkás József

Köszöntő. 2001, 1, 11.

Pásztor Emil

Egy világhírű anatómus értekezése a koponyáról, az 1870-es évekből, szép magyar nyelven. 2005, 5/1, 30–33.

Pátróvics Péter

A medicina nyelve (szaknyelvi sajátosságok, közlési, tájékoztatói módszerek az orvos-beteg kapcsolatban). 2004, 4/1, 20–24.

Pestessy József

A menyülestől a ficamig. 2003, 3/2, 38–41.

Olvasgassunk „az alternatívákról” (Nyelvi fogatékos olvasóimnak). 2003, 3/2, 42–43.

A szerkesztőség levelesládájából (Az ütérdagról). 2005, 5/1, 5–7.

A szerkesztőség levelesládájából (Megakadásjelenségek – konferenciák élőbeszédben). 2005, 5/2, 5–6.

A szerkesztőség levelesládájából (Huncut szóképzés). 2005, 5/2, 6.

A szerkesztőség levelesládájából (Ne zekájj, ne zekájj, ne zekájj). 2005, 5/2, 6–7.

Az igeikötők helytelen használata a traumatológia szóhasználatában. 2005, 5/2, 35–40.

Szakkifejezések a baleseti sebészetben. 2005, 5/2, 46–49.

Magyar adalék vállficamhoz. 2006, 6, 4–5.

Vitairat egy valós, ősi, megkerülhetetlen bonctani kifejezésért. 2006, 6, 6–9.

A szerkesztőség levelesládájából. 2006, 6, 56–57.

A töltelékszavakról. 2006, 6, 63–64.

Megakadásjelenségek 2. 2006, 6, 65–67.

Péter Mihály

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 10.

Rák Kálmán

Orvosi szaknyelvünk – mindannyiunk közös ügye? 2004, 4/2, 16–18.

Sarkady László

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 12.

Kísérlet az Orvosi Hetilap (2001. évi, 142. évfolyam) tartalomjegyzékének magyarítására. 2002, 2/1, 43–53.

Schlamadinger József

Az angol nyelv hatása a magyar nyelvre, szaknyelvre. 2003, 3/2, 44–45.

A szerkesztőség levelesládájából (Genetikai, genetikuss vagy génikus?). 2004, 4/2, 5.

Sebestyén Árpád

Hogyan mondjuk magyarul? (Gondolatok a „Heartburn” magyarító pályázat eredményeiről). 2002, 2/1, 31–33.

Simon Tamás

A szerkesztőség levelesládájából (A gyógyszerek elnevezéséről, ahogy a betegek megjegyzik, avagy a Prolibétől – a Poppelheimen át a két női nevet tartalmazó nyugtatóg). 2003, 3/1, 6.

Sipos Emese

A gyógyszerészeti szaknyelv alakulása a gyógyszerkészítéstan tükrében. 2006, 6, 11–13.

Soproni Anna

A szerkesztőség levelesládájából (Beszámoló a Szemészet című lapban). 2002, 2/1, 8–9.

Spät András

A szerkesztőség levelesládájából (Beszámoló a Magyar Tudomány című lapban). 2002, 2/1, 6–7.

Szabó István Mihály

Köszöntő. 2001, 1, 11–12.

Széman Péter

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/2, 5.

(Szenczi) Tóth Károly

Javaslat új orvosi kifejezésre. 2002, 2/2, 19–20.

Szirmai Imre

Stroke: balegyenes a nyelvre. 2003, 3/1, 25–26.

A szerkesztőség levelesládájából (Válasz Fazekas Andrásnak). 2004, 4/1, 7.

Nyelvi és/vagy fogalmi zavarok a neurológiában. 2005, 5/2, 41–45.

T. Bokros Mária

Emlékezés Bugát Pálra. 2004, 4/2, 19–21.

Tekes Kornélia

A farmakológia szaknyelve? 2004, 4/2, 22–23.

Telegdy Gyula

Köszöntő. 2001, 1, 12.

Tóth Emil

Orvosi szavaink helytelen értelmezéséről és néhány felesleges idegen szó használatáról. 2002, 2/1, 34.

Néhány illemszabály alkalmazása és nyelvünk jobbítása az egészségügy mindennapjaiban. 2004, 4/2, 24–25.

Tóth Endre

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 12–13.

A szerkesztőség levelesládájából. 2004, 4/1, 10.

A növényvírusok elnevezéséről. 2004, 4/2, 26–27.

Török István

Kétszázhetvenöt éve született Marikovszky Márton. 2003, 3/1, 40.

Varga Csaba

Köszöntő. 2001, 1, 12–13.

A szerkesztőség levelesládájából (Hozzászólás Berényi Mihály leveléhez). 2005, 5/2, 7.

Közegészségtan, népegészségtan, megelőző orvostan és preventív medicina. Nyelvében él...? 2002, 2/1, 35–39.

Varga Zoltán

Híd a szerző és az olvasó között: a szaklapszerkesztő nyelvi felelőssége, kételyei és teendői. 2001, 1, 38–43.

Vass A.

A szerkesztőség levelesládájából. 2005, 5/2, 5.

Viant Katalin

Orvosi szakkönyvkiadásunk – szerk. szemmel. 2005, 5/1, 34–40.

Vincze László

Nyelvhasználati nehézségek Szlovákia egészségügyi intézményeiben. 2006, 6, 14–19.

Vizi E. Szilveszter

Köszöntő. 2001, 1, 13.

„Szeretett Nemzet betses nyelvének pallérozása” – avagy a magyar orvosi nyelvújítók munkássága. 2001, 1, 15–19.
A magyar nyelv szerepe a tudományban és az ismeretterjesztésben. 2002, 2/1, 40–41.

W. Nagy Ágota

Gyönyörű gyógyítók. A gyógynövények magyar neveiről. 2004, 4/2, 28–31.

Walter Ilona

A szerkesztőség levelesládájából. 2002, 2/1, 11–12.

Zalatnai Attila

Mi fán terem a kórbonctan? 2002, 2/2, 21.

HÍREK

Vizi E. Szilveszter az MTA új elnöke – Megalakult a Magyar Szakírók Szövetsége (MSZSZ, Szabó István Mihály) – A MEDINFO pályázatot nyert (Szekeres Zsuzsa és Kincses Gyula). 2002, 2/1, 54–55.

Fábián professzor úr 80 éves – Egészségpolitika és szaknyelv – Megjelent prof. dr. Donáth Tibor és Varga Jenő anatómiai szótára – A Magyar Biológiai Társaság vándorgyűlése. 2002, 2/2, 22–23.

A magyar szakírók nagygyűléséről – kicsit személyesen (Grétsy Zsombor) – Aino Piehl nyilatkozata az európai nyelvművelésről. 2003, 3/1, 36–39.

Beszélgetés szaknyelvekről. Fábián Pál professzor úr nyilatkozata a rádióban – Vizi E. Szilveszter brüsszeli székfoglalója – Értesítés a Semmelweis Egyetem Általános Orvosi Karán tartandó új, szabadon választható tantárgyról. A magyar orvosi nyelv tananyaga. 2003, 3/2, 46–48.

Magyar Tudományos Akadémia: Anyanyelvünk Európában

Elnöki Bizottság (alapdokumentum-tervezet). 2004, 4/1, 15.

Megkésett híradás. A magyar mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti és vadászati szaknyelv kialakulása. 2004, 4/2, 18.

NYELVHELYZET

Új rovatunkról. A szerkesztőség bevezetője. 2002, 2/2, 40.

Szekeres Zsuzsa: Tájékoztató „A magyar nyelvi informatikai technológiai fejlesztéseknek és alkalmazásának támogatására” című, SZT-IS-10 számú pályázatban vállaltak teljesítéséről 1. 2002, 2/2, 41.

Kincses Gyula: Az egységes keresőnyelv megalkotásának egy lehetséges menetrendje. 2002, 2/2, 42–45.

Szakvélemény az SZT-IS-10 pályázat eddigi eredményeiről. 2002, 2/2, 46–48.

EGYÉB

Zárónyilatkozat (Betű- és szóvetés a magyar orvosi irodalomban 2001). 2002, 2/1, 6.

Elektronikus nyelvi portál – www.e-nyelv.hu. 2002, 2/1, 7.
Összefoglaló tartalomjegyzék (A Magyar Orvosi Nyelv első hat évében megjelent írások a szerzők szerint). 2006, 6, 91–96.

SZERKESZTŐSÉGI VÁLASZOK, MEGJEGYZÉSEK

Válasz Láng Miklósnak. 2002, 2/1, 10.

Válasz Péter Mihálynak. 2002, 2/1, 10.

Válasz Mészáros Jánosnak. 2002, 2/1, 10.

Válasz Tóth Endrének. 2002, 2/1, 12.

Válasz Gaál Csabának. 2002, 2/1, 13.

Válasz Balogh Lajosnak. 2002, 2/2, 4.

Válasz Baukó Máriának. 2002, 2/2, 4.

Válasz Buda Botondnak. 2002, 2/2, 4.

Válasz Csirák Csabának. 2002, 2/2, 5.

Válasz Molnár Péternek. 2002, 2/2, 5.

Válasz Széman Péternek. 2002, 2/2, 5.

Válasz Ladányi Andreának. 2003, 3/1, 5.

Válasz Berényi Mihálynak. 2004, 4/1, 2.

Válasz Nyírfalvi Károlynak. 2004, 4/2, 4–5.

Válasz Berényi Mihálynak. 2004, 4/2, 35.

Válasz Berényi Mihálynak. 2006, 6, 3.